

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

BEDENİN GÜZELLEŞTİRİLMESİ BASKISI VE KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Meltem SAĞLAM

Ankara-2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

BEDENİN GÜZELLEŞTİRİLMESİ BASKISI VE KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Meltem SAĞLAM

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Berna ARDA

Ankara-2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANA BİLİM DALI

BEDENİN GÜZELLEŞTİRİLMESİ BASKISI VE KADIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Berna ARDA

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Berna ARDA

.....

2- Prof. Dr. Güzin YAMANER EVLİYAOĞLU

.....

3- Doç. Dr. Cemal Hüseyin GÜVERCİN

.....

Tez Savunma Tarihi

24/06/2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (09/07/2021)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin Adı ve Soyadı

Meltem SAĞLAM

İmzası

.....

TEŞEKKÜR

Meşakkatli tez süreci boyunca elimden tutan ve hiç bırakmayan, ne zaman zor durumda kalsam tereddütsüz yardımına koşan ve daima yanımda olduğunu hissettiren ve olan biricik hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Berna ARDA'ya sonsuz teşekkür ediyorum... Tez çalışmam süresince ne yöne dönsem yanımda bulduğum, beni sürekli motive edip destekleyen, kendime inancımı canlandıran canım annem ve babama; yüksek lisans hayatım boyunca kahrımı çokça çekmiş olan, ne zaman zorda kalsam büyük bir sabır ve anlayışla hiç tereddütsüz yardımına koşan Fidan Sabaz'a; tez sürecim boyunca her zaman yanımda olan, benden yardımını hiçbir zaman esirgemeyen ve fikirleriyle tezime katkıda bulunan canım arkadaşım, biricik dostum, yoldaşım Yaseminciğime ve tüm Mavi At'a; bu tezi yazmama vesile olan ve katkılarıyla tezimi zenginleştiren bütün değerli kadınlara sonsuz teşekkürlerimle...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLOLARIN LİSTESİ.....	iii
GİRİŞ.....	1
1.BEDEN	5
1.1. Beden Nedir?	5
1.2. Feminizmde Beden	18
1.3. Panoptikon ve İtaatkar Bedenler	23
2. GÜZELLİK VE ÇİRKİNLİK YANILSAMASI.....	29
2.1. Güzellik Nedir?	30
2.2. Güzelliğin Bilimi Olarak Estetik	43
2.3. Çirkinlik Nedir?	45
3. BEDENİN GÜZELLEŞTİRİLMESİ BASKISI VE KADIN.....	51
3.1. Kadın Bedeni Üzerine.....	51
3.2. Güçlüye Öykünme Olarak Güzellik Baskısı.....	60
3.3. Oto-psikolojik Bir Dürtü Olarak Güzellik Baskısı	67
3.4. Naomi Wolf: Güzellik Miti ve Güzelliğin Siyaseti	78
4. YÖNTEM – GEREÇ VE BULGULAR.....	87
4.1. Araştırma Soruları ve Bulgular	89
4.2. Bulgular	90
4.3. Bulguların Analizi.....	109
5. TARTIŞMA VE SONUÇ	133
KAYNAKÇA.....	145
EKLER	151
EK-1: Katılımcılara görüşme öncesi sunulan aydınlatılmış onam formu.....	151
EK-2. Etik kurul kararı	153
ÖZET	155
ABSTRACT	156

TABLolarIN LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcılar tablosu	88
---------------------------------------	----

GİRİŞ

"İstanbul'da yaşanan estetik faciası görenleri hayrete düşürdü. Burun estetiği ameliyatı olan S.Ç'nin hayatı karardı. Estetik ameliyattan sonra kanına mikrop karışan Ç'nin iki bacağı kesilmek zorunda kaldı..."¹

"M.K. dudaklarına silikon yaptırdı. Ancak operasyon sonrası dudaklarında alerji oluştu. K. dudaklarını kaybedebilir."²

"Alnındaki kırışık için gittiği güzellik merkezinde, 'Bebek gibi olacaksın' vaatleriyle ilahiler eşliğinde yapılan operasyonun sonunda yüzü yandı. Gözünden kan geldi."³

"Antalya'da gittiği iki güzellik merkezinde yapılan lazer uygulaması sonrası, yüzünün tamamında yanıklar oluşan A.İ. (42), bu merkezlerin sosyal medyadaki reklamlarına kandığını belirterek, 'Beğeni ve takipçi sayısına aldandım' dedi."⁴

"İstanbul Beylikdüzü'nde kaçak bir güzellik merkezinde botoks yaptıran (38) yaşındaki Kübra Boyraz yaptırdığı işlemten sonra hayatını kaybetti. Botoks yaptırdıktan sonra evinde fenalaşan Boyraz hastaneye kaldırıldı ancak tüm müdahalelere rağmen kurtarılamadı. Yapılan incelemelerde güzellik merkezinin kaçak olduğu ortaya çıktı."⁵

Gerek yazılı ve görsel medya, gerekse sosyal medya ortamları bu tür haberlerle dolu. Yani kadınların, bedenlerinde ulaşmak istedikleri değişimler uğruna yaşadıkları sağlık problemleri ve bazen canlarına bile mal olabilen estetik amaçlı operasyonların haberleriyle. İşte kadının bedenine yönelmiş güzellik baskısını inceleyen bu çalışmanın önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Kadınları, hayatlarını riske atacak kadar bedensel olarak değişme hevesine sürükleyen etmenler nelerdir, bu durum bir baskı sonucu mu

¹<https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/12/18/son-dakika-burnunu-yaptirdi-bacaklari-kesildi-hala-sonuc-bekliyor>

²<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/05/02/kuaforde-silikon-yaptirdi-dudaklari-alinabilir>

³<https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/guzellik-merkezinde-gozunden-kan-geldi-yuzu-yandi-6288550/>

⁴<https://www.yenisafak.com/gundem/guzellik-merkezinde-yuzu-yandi-sosyal-medya-reklamlarina-kandim-3598503>

⁵<https://www.yenisafak.com/gundem/kacak-guzellik-merkezinde-botoks-yaptirdi-canindan-oldu-3568474>

ortaya çıkmaktadır, kadına yönelmiş bu güzellik baskısının mahiyeti nedir, kadınlar bu baskıdan ne şekillerde etkilenmektedir? Gerek yaptığımız okumalarda gerekse yapılan saha araştırması ve kadınlarla yapılan mülakatlarda vardığımız kanaat şudur ki: Kadınlar gerek başkalarının istek, arzu ve dayatmaları ile gerekse kendi içsel dürtü ve istekleri ile adeta güzel olmaya zorlanmaktadır. Ve bu kendi içsel dürtüleri de aslında genellikle dış etmenler tarafından belirlenmektedir. İçsel dürtüleri dışsal koşullar yaratır. İçsel dürtüler kadınlarda, “başkalarınca yapılan moda, model ve güzellik tanım ve tarifine uymazsam, çirkin görünürüm, dışlanırım, alay konusu olurum” şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Yani esasında o da bir dayatmadır. Dışsal etmenler ise sanıyoruz ki saymakla bitmeyecek kadar fazladır. Fakat tezimizin kapsamı gereği bu etmenlerden sadece bir kısmı ele alınmıştır. Dışsal etmenler, kapitalist tüketim ekonomisinden tutun da sosyal ve geleneksel medyaya, sosyal medyadan siyasete, siyasetten akran zorbalığı sayılacak derecede yoğun olan sosyal çevrenin kişinin görünümü hakkındaki eleştirilerine varıncaya değin birçok odağı içinde barındırır.

Bu etmenlerin sorgulaması, birisi yurtdışında olmak üzere; Türkiye’nin farklı bölgelerinden yaşları 18 ile 46 arasında değişen, hepsi de eğitimli 15 kadın görüşmeciyile görüşülerek yapılmıştır. Ve bu sorgulamaların neticesinde “kadın bedenine yönelik güzellik baskısı”nın toplumda gerçekten var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tezimizin amacı kadın bedenine yöneltilmiş güzellik baskısının mahiyetini anlamak, sebeplerine ulaşmak, kadınlar üzerindeki etkisini ve bu baskının onların psikolojisini ne şekillerde etkilediğini görmek, güzellik baskısının kadınların tutum ve davranışlarına nasıl yön verdiğine ve ne şekillerde sonuçlanabileceğine dair bir çerçeve sunmaktır. Bu baskı hangi mekanizmalar aracılığıyla kadınlara hissettiriliyor, neden böyle bir baskı var ve neden kadınlara ideal beden tipi olarak standardize edilmiş belirli bir beden tipi dayatılıyor soruları da yine yanıtlarını aradığımız, bulmaya çalıştığımız ve çeşitli bulgularını edindiğimiz diğer sorular olmuştur.

Arkeolojik kazılarda elde edilen buluntular, tarihi kaynaklarda yer alan bilgiler ve bugün çağdaş toplumlar tarafından bile sürdürülen kimi gelenek ve davranış biçimleri de gösteriyor ki; kadın bedenini daha güzel, daha alımlı ve daha çekici göstermeye yönelik çalışmalar belki de kadının var olduğu tarih kadar eskidir. Bu iş başlangıçta, kadının göz alıcı elbiseler giymesiyle, vücudunun çeşitli yerlerini boyamasıyla ve bazı organlarına çeşitli takılar takmasıyla başlamış olmalıdır. Çünkü arkeolojik araştırmalarda bulunan bazı buluntular, bize bunu göstermektedir. Fakat bu işin bir çılgınlık boyutunu alması içinde yaşadığımız yüzyılda ortaya çıkan bir fenomendir. Bugün geline nokta, kadın bedeninin güzelleştirilmesi için, giyim-kuşam, makyaj ve takılar kafi görülmemekte, artık kadının bedenine bile müdahale edilmekte, tıpkı bir terzinin kumaşı kesip biçerek ortaya güzel bir elbise çıkarması gibi, estetik uzmanları ve plastik cerrahlar, kadın bedenindeki bazı organlara direkt müdahale ederek, bedene istenilen biçimi vermeye ve istenilen/dayatılan güzelliği elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu müdahalelerin, genelde kadınların ilk bakışta dışarıdan görülebilen organlarına yapılıyor olması, istenen güzelliğin, dışarıdan yapılan dayatmalarla, başkaları tarafından yapılan tanımlamalarla oluşan yapay bir güzellik olduğunu göstermektedir.

ABD'lilerin sadece 2005 yılında estetik cerrahiye en az 12,4 milyar dolar para harcadığı tahmin ediliyor “ki bu meblağ Arnavutluk’tan Zimbabwe’ye toplam 1 milyarın üzerinde insanı kapsayan 100’den fazla ulusun gayrisafi yurt içi hasılasından daha büyük” (Henderson, 2018: 111). Sadece bu bile, bu çalışmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

“Foucault tıbbi, bedenleri ve nüfusu tarihsel kategoriler olarak ele almış ve bu alanları bilgi-iktidar ilişkileri çerçevesi içinde analiz etmiştir. Tıbbi stratejileri kullanan biyopolitika bedenlerin ve nüfusun siyasal hedeflerin nesneleri haline gelmelerini ifade etmektedir. Bunun anlamı, yaşam hareketlerinin iktidar ilişkilerinin odağına yerleşmesidir. Yaşam hareketleri ile tarihsel süreçlerin çakıştığı bu toplumsal dönüşüm biyotarihin araştırma alanını oluşturmaktadır” (Arpacı, 2016:1). İşte bu sebeptendir ki; bu

tez, bedenin ve bedene dair çeşitli algıların tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçler sonucunda oluştuğunu, beden bu süreçler tarafından inşa edildiğini savunmaktadır. Tezimizin ilerleyen sayfalarında ayrıntılı olarak ele aldığımız üzere; beden konusunda yer verdiğimiz fikir ve tartışmalardan sonra diyebiliriz ki beden tek bir disiplinle ele alınıp açıklanabilecek bir olgu değildir. Bedenin ne olduğuna dair cevap verecek sağlam bir çerçeve oluşturabilmek için, sosyolojiden tarihe, psikolojiden antropolojiye, sanattan felsefeye, biyolojiden tıba kadar, birçok disiplinin birlikteliğine ihtiyaç vardır. Biz ancak bu çeşitli disiplinlerin ışığında, parçaları birleştirerek bütüne ulaşabiliriz.

Tezimizin birinci bölümünde "beden" kavramını, çeşitli bilimsel disiplinlerin ve düşünce akımlarının ışığında açıklamaya çalıştık. İkinci bölümde "Güzellik" ve "Çirkinlik" kavramlarını ele aldık. Üçüncü bölümde özellikle kadın bedeni üzerinde oluşturulmaya çalışılan güzellik baskısını ve baskı faktörlerini inceledik. Dördüncü bölümde ise yaptığımız saha araştırması kapsamında kadınlarla yapılan röportajları analiz etmeye çalıştık ve literatürdeki bilgilerle röportajlardan elde ettiğimiz bilgilerden hareketle bir sonuca varmaya çalıştık.

Bilindiği gibi beden ve güzellik ideolojileri feminizm için her zaman önem arz etmiş ve temel argümanlarına da konu olmuştur. Kadın Çalışmaları alanında “bedenin güzelleştirilmesi baskısı”na feminist bir perspektifle bakan çalışmaların yeterli düzeyde olmaması bizi böyle bir tez çalışması yapmaya itmiştir. Umuyoruz ki önemli bir eksikliğin giderilmesine katkımız olmuştur.

1.BEDEN

1.1. Beden Nedir?

Beden olgusu hiç kuşkusuz insanlığın var olduğu zamandan beri çok önemli bir fenomen olagelmıştır. Çeşitli disiplinlerce üzerinde bu kadar düşünülen, ruh-beden ikiliğinde düşünürlerin kafasını karıştıran, üzerine birçok yaptırımın uygulandığı ve her türlü sosyal olgu ve iktidarın üzerine kurulduğu beden tam olarak nedir? Bedenli olmak ne ifade eder?

“*Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm*” diyen Yunus Emre gibi bazı düşünürler aslolanın ruh olduğunu, bedenın ise sadece ruhun cisimlenmesi, ruhun yeryüzündeki fiziksel varlığını mümkün kılan bir vasıta ve bir devinime sahip olabilmesi için kendine bulduğu bir kılıf olduğunu düşünmüşlerdir. Tıpkı şu ifadelerdeki gibi: “Beden, aynı zamanda benliği/bilinci görünür kılan nesnedir. Beden kendisini görünür kılmak isteyen bilincin mekanıdır”(Fidan, Alptekin, 2015:173). Materyalizme göre ise aslolan bedendir. Materyalizm’e göre ruh diye bir şey yoktur ve her şey sadece maddeden ibarettir:

Materyalizm, varlığın maddi olduğu veya gerçekliğin maddi olduğu iddiasında bulunan bir görüştür. Bu görüşe göre var olan veya gerçek olan sadece maddedir. Madde evrenin aslıdır veya temel kurucu unsurudur. Sadece beş duyu ile algılanabilen olaylar, durumlar vardır ve bunlar gerçektirler. Onun dışında bir gerçeklik yoktur (Çavaş, 2017: 2).

Birbiriyle çelişen bu iki görüşün dışında beden için elbette farklı tanımlamalar da yapılmıştır. Bunlardan bazılarına burada yer vermek yerinde olacaktır. Gönül Demez’e göre bedenın tarihi insanlığın tarihine paraleldir: “Akıl-beden-bilim ilişkisi, ruh-beden ilişkisi, bedenın sadece bir kalıp, ruhun taşıyıcısı olduğu düşüncesinden, kirli, aşağılanan, zaafı olan, bu zaaflarıyla birer zincir gibi bireyleri bağlayan bir durumdan; yaşayan, yaşamın merkezine yerleşen aktifleşen bir beden anlayışına

geçildi... Beden itaatin ya da isyanın sembolü olarak ya da bu sembollerin üzerinde taşındığı bir alan olarak karşımıza çıkar. Beden bu anlamda iktidarların da kendilerini ifade ettikleri, üzerinde somutlaştıkları alandır. Yani bu çerçeveden bakıldığında “beden” bir mekan, bir zemin olarak ele alınabilir.” (Toplumbilim Özel Sayı, 2009: 10) Oğuz Haşlakoğlu ise aynı eserde beden hakkında şunları söyler: “Dünya, bilince, felsefenin Descartes’tan sonra yüzyıllarca sandığı ve hala da büyük bir çoğunlukla sanmakta olduğu gibi kendisinden menkul bir cogito’dan değil, doğrudan “beden”den “açılır” , çünkü beden, aslında idrakin “ben” halidir. Buz nasıl donmuş su ise, canlı beden de şahsileşmiş farkındalıktır” (2009: 13).Haşlakoğlu aynı yazısında beden ile utanma tecrübesi arasında bir bağ kurar: “İnsan için örtünmek öylesine doğal bir içgüdü haline gelmiştir ki belki de insan için yapılmış tanımlara ‘örtünen hayvan’ eklenebilir. Bu anlamda, insanda, beden tecrübesinin utanma, utanma tecrübesinin de örtünmeye yol açtığını görüyoruz”. Öyle ise, beden için yaptığımız tanımlamalara utanma tecrübesini yaşadığımız ve örtünme olgusunu ortaya çıkaran varlık tanımını da ekleyebilir miyiz?

“...İnsan olmak, en baştan yeryüzünü ve evreni ‘kendisi için’ uygun bir gerçeklik kılan ontolojik bir donanımda ‘beden bulmuş olmak’ demektir” (Haşlakoğlu, 2009: 14). Bu düşünceden yola çıkarsak insan olmak beden bulmuş olmak demekse, insanın neredeyse beden olgusuna eşit olduğunu söylemek mümkün müdür? Yoksa bu; insanı çok dar bir çerçeveden ele almak mı olur? Hiç kuşkusuz bu; insan hakkındaki başka birçok ayrıntıyı göz ardı etmek olacaktır. Aynı yazının devamında Haşlakoğlu ayna, benlik ve beden arasında bir ilişki kurar: “kendini aynadan seyretme, bir mecaz olarak asıl anlamına, bilincin bedende kendisini görmesi ve buna bağlı olarak da kendisini gördüğü aynı bedende bir benlik olarak bulmasıyla kavuşur. Bunun anlamı, bir benlik olabilmek için bilincin bedenleşmesi gerektiğidir” (2009: 15). Elbette burada benliğin ve bilincin ne olduğuna dair sorgulamalarda da bulunmak gerekir, fakat bu konular tezimizin kapsamı dışında kaldığı için sadece beden kavramı üzerinden gidilmeye devam edilecektir. Bu

noktada, Lacan'ın "Ayna Evresi"ne değinmek yerinde olacaktır. Öncelikle Jacques Lacan hakkında kısa bir biyografik bilgiye yer vermenin gerekli olduğunu düşünüyoruz: "Lacan Sigmund Freud'un kuramına felsefi bir dayanak kazandırması ile ön plana çıkan bir kuramcıdır. 1901-1981 yılları arasında yaşayan Fransız psikanalist, felsefi ve entelektüel yapısı ile de ön plana çıkar. Çalışmalarını Freud'a dönüş hareketi olarak ifade eder. Ve kuramında, benlik psikolojisinin benlik ve kendiliği; bilinçdışı, alt benlik ve özne aleyhine yapılanmış bir tasarım olarak gördüğünü ifade eder. Ve bu bakış açısı nedeni ile de kendilik psikolojisinin belli bir insan modelini tasarladığını ve bu tasarım insan modeline ulaşmaya çalıştığını düşünmektedir. Ve kendi kuramını bu anlatılan duruma karşı bir yanıt olarak yapılandırmıştır" (Parman'dan aktaran Tuzgöl, 2018: 42).

Lacan'a göre bebek annesi ile ayna evresi denen bir dönemi yaşar. Bu dönemde bebeğin kendine yabancılaşması ve özdeşleşmesinin başladığı dönemdir diyebiliriz. Bebek ayna da kendisini ya da kendi aksini görünceye kadar annenin bir uzantısı ya da bir parçası olarak yaşamına devam eder. Kendini besleyen ve koruyan annesi ile bir bütünlük duygusu yaşar. O ana kadar kendisini annesinin bir parçası olarak gören bebek, aynadaki aksini görmesi sonrasında kendini bu ayna aksi ile özdeşim kurarak oluşturur. Bu döneme Lacan, ayna evresi demektedir (Tuzgöl, 2018: 44,45).

Peki beden başka kaynaklarda nasıl ve ne şekillerde ele alınmıştır? Beden üzerine neler söylenmiştir? Mauss, Sosyoloji ve Antropoloji isimli eserinde beden hakkında şunları söyler: "Beden, insanın ilk ve en doğal aracıdır. Daha doğrusu, araç kelimesini kullanmadan diyebiliriz ki, insanın sahip olduğu ilk ve en doğal nesne ve de teknik araç insanın bedenidir" (Mauss, 2005:474). Dünya çapında bilinen bir ansiklopedi olan Büyük Larousse ise "beden" için altı farklı tanımlama yapmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: 1. Bir canlının maddi varlığı, vücudu. 2. Vücudun baş, kol ve bacaklar dışında kalan bölümü (eş anlamlısı Gövde). 3. Bir cismin temel bölümü; Örn: *Bir binanın bedeni*. 4. Kaleyi oluşturan kalın duvarlar dizisi ya da bütünü. 5. Giysinin kollar dışındaki üst yarısını içeren bölüm. 6. Konfeksiyon giysilerinde biçki modelini belirten

ölçüler; Örn: *Kaç beden giyiyorsunuz? Büyük bedenler tükendi* (Büyük Larousse, 3.Cilt: 1447).

Hiç şüphesiz “bedenimiz olmadan biz bilinçli ve uzayda bir yer kaplayan ‘kişi’ olamazdık. Bedeni salt bir fiziki mekanizma olarak algıladığımızda onu etkili bir biçimde ele alarak anlamayı başaramayız. Birey beden ve ruh birlikteliğidir” (İnceoğlu, Kar, 2016: 35) ve “beden insanın doğal yönü olarak kabul edilir ve pek çok yerde bedenden söz edilirken doğaya göndermede bulunulur. Oysa ki, bedenin doğasına ilişkin her yorum ve söylem, kullanılan dilin ve o dile kaynaklık eden kültürün sembolizmini yansıtmaktadır. Bu nedenle insan bedeni salt bir organizma değil, tarihsel ve kültürel olarak belirlenen bir varlıktır. Birçok kültürde bedeni boyamak, kesmek, delmek ya da biçim bozuklukları yaratmak gibi işlemleri kapsayan törenler bulunmaktadır. Bu işlemler çeşitli sembolik anlamlar taşır. Bedene iliştirilen işaret ve semboller kişinin toplum içindeki konumunu ortaya koyar. Tarihsel ve kültürel ortam, insan bedenini (olan ve olması gereken bedensel nitelikleri) tanımlar. Bedenin kullanımına ilişkin normlar yine tarihsel ve kültürel ortam içinde belirlenir. Bu normlar farklı cinsiyetler, yaş grupları ya da ekonomik katmanlar için ‘uygun ve gerekli’ olan davranışları, giyim tarzını, bakım ve temizlik kurallarını, güzellik ve çirkinlik ölçülerini, sağlık durumlarını tanımlar. Bu yüzden, toplumla etkileşim içinde gelişen benliğin ‘güzel’, ‘sağlıklı’ vb olarak algıladığı bedensel özellikler ortama göre değişir” (İnceoğlu, Kar, 2015:149).

Bedenin biyolojik bir organizma olmaktan ziyade, daha çok kültürel birer inşa ürünü olduğunu düşünenlere göre “...beden sadece bireye aittir demek mümkün değildir; beden kamusal ve tarih yüklü bir alandır” (Fidan, Alptekin, 2015:243).

Beden kavramına yönelik tanımlama ve görüşleri daha geniş yelpazede ele alabilmek adına farklı disiplinlerce “beden” üzerine nelerin söylendiğinin önemli olduğunu düşündüğümüz için burada kendisi de bir sosyoloji profesörü olan Zafer

Cirhinlioğlu'nun bedeni sağlık sosyolojisi açısından ele aldığı eserinde beden hakkında belirttikleri kayda değer görünmektedir. Sosyolojik bakış açılarının insan bedenini toplumsal düzeyde yapılanmış ve hatta yapılandırılmış bir gerçeklik olarak algıladığını belirten Cirhinlioğlu, buna ilişkin alanyazından kuramcılarının görüşlerinden çarpıcı örnekler vermektedir:

Mauss, bedenin en basit hareketlerinin bile temelinde toplumsal bir sürecin yattığı görüşündedir. Ona göre, yürümek bile, tamamen fiziksel bir zeminde gerçekleşiyormuş gibi yaygın bir kanı bulunsa bile, her toplumda beden yürüme hareketlerini kültürel ve toplumsal bağlamlarla öğrenmek durumundadır. Parsons toplumsal eylem kuramını geliştirirken insan bedenine çeşitli atıflarda bulunmuş, bedeni, toplumsal sistemin ve eylemsel çevrenin bir parçası olarak görmüştü. Giddens ise, insan bedenini, zaman-mekanın insan eylemlerini sınırlamasının bir biçimi olarak ele almıştır. Turner, bu iki klasik sosyoloji kuramında insan eylemlerini anlamada temel bir ilginin insan 'beden'ine verilmediği toplum kuramlarının insan bedenini inceleme dışında tuttuğunu iddia etmektedir. Çünkü, sosyoloji kuramları farkında olmadan büyük ölçüde, 16.yy'daki kartezyenci beden/ruh ayrımının etkisi altında bedene, toplumsala ve kültüre ilişkin pozitivist bir anlayış geliştirmeye çalışmıştır. Popper, beden/ruh ikiliğini reddetmiş, bedenle ruh arasında karşılıklı etkileşimin olduğunu ileri sürmüştür (Cirhinlioğlu, 2014: 83).

Bedeni ele alan disiplinler içinde en kapsamlılarından biri hiç şüphesiz *Beden Sosyolojisi*'dir. Beden sosyolojisi, sosyolojinin tanımlanmış en yeni uzmanlık alanlarından birisi olup, 80li yıllardan itibaren sosyolojide bedene duyulan ilginin sonucunda ortaya çıkmış olan bir disiplindir (Canatan, 2011:15).

Beden sosyolojisi, bedenlerin toplumsal olarak nasıl oluşturulduğunu ve düzenlendiğini incelemektedir. Bu bağlamda akla gelen birçok soru bulunmaktadır: Bedenin doğal sınırları var mıdır? Yoksa beden tümüyle inşa edilen bir şey midir? Bedenlerin düzenlenmesinde kültürün rolü nedir? İktidar ve beden ilişkisi, geçmişte ve günümüzde nasıl bir seyir izlemektedir? Siyasal iktidarlar kadar dinler ve ideolojiler neden insan bedenine çekidüzen vermek isterler? Kadın ve erkek kimlikleri birer kurgu mudur? Yoksa erkeklik ve kadınlık biyolojik bir olgu mudur? Çağdaş toplumda insan bedeni(özellikle de kadın bedeni) neden metalaştırılmaktadır? Kapitalizm, her şeyi olduğu gibi insan bedenini de kendi kurallarına göre mi düzenliyor? Dünya görüşlerimiz beden algımıza

nasıl yansıyor? Modernleşme politikaları neden kadın ve kadın bedeni üzerinden yürütülüyor? (Canatan, 2011:17).

Beden Sosyolojisi'nin kapsam ve araştırma sahaları hakkında bu bilgileri verdikten sonra diyebiliriz ki yukarıdaki sorulara tek bir disiplinden hareketle cevap bulmak imkanı görünmemektedir. Bu nedenle Canatan'ın da belirttiği ve çok temel soruları yönelttiği gibi “bedene çok disiplinli bir yaklaşım gerekmektedir”(2011:17). Bu nedenle “beden” sosyoloji haricinde; felsefe, tıp, psikoloji, teoloji, edebiyat, sanat, siyaset ve feminizm gibi birçok başka alanlarda da kendisine yer bulmuştur. Cirhinlioğlu beden sosyolojisinin içinde yaşadığı toplum ve kültürle arasındaki tüm karmaşık ilişkileri incelemesi gerektiğini belirtmekte; etkileşimciliğin şampiyonu Mead'in bu bağlamda bedenin işlevine yaptığı vurgunun altını özenle çizmektedir. Bir başka deyişle, Mead' in “kanıksanmış bedensel jest ve mimiklerin iletişimde üstlenmiş olduğu belirleyici rolü” saptaması büyük öneme sahiptir. “Vücudumuzu kullanarak günlük hayatımızda düzen kurmaya çalışırız. Birçok duygu ve hislerimiz bedenimizdeki küçük hareketlenmelerle dile getirilmektedir. Bedenin özelliklerinin toplamı bir anlamda o kişinin kimliği durumundadır. Beden bireyin bazen hangi coğrafyadan geldiğini bile haber verecek güçtedir. Dolayısıyla, bir kimlikten bahsedebilmenin gerekli koşulu ortada bir bedenin olmasıdır” (Cirhinlioğlu, 2014: 83-84).

Beden ve beden üzerine kurulan soyut ve somut kurumlar düşünüldüğünde Foucault'nun fikirlerine başvurmamak imkansızdır. Foucault modern toplum yapısının bireyler üzerinde kurduğu devamlı kontrole dikkat çeker ve buradan hareketle toplumsal itaatin de doğasını açıklamaya çalışır. Ona göre iktidar olgusu karmaşık bir ilişkiler ve bilgi ağı içerisinde ortaya çıkan ve denetim düzenekleri kuran bir yapıdadır. Bu bağlamda elbette “biyopolitika” söylemde ve eylemde dikkat çeken bir kavramdır. Günümüzde tüketim kültürünün itici güçlerinden biri olan modanın da bu söylem araçlarından biri olduğu kabulünden yola çıkıyoruz. Modanın etkisinde olan giyim, aksesuar gibi bedeni kuşatan tüm ürünler, bedenin formuna ve görünümüne ilişkin bir

fikir sunmaktadır. Tüketim kültürüyle işbirliği içinde olan moda, bedeni denetleyen yaygın bir biyopolitika söylemi olarak ele alınır (Kalan, 2014: 1). Tez konumuzun kapsamı düşünüldüğünde bu cümleler ileriki bölümlerde tartışacağımız olgulara ışık tutacak niteliktedir. Çünkü bu tez de bedenin ve bedene dair çeşitli algıların tarihsel, kültürel ve toplumsal süreçler sonucunda oluştuğunu, bedenin bu süreçler tarafından inşa edildiğini savunmaktadır. Foucault'nun biyoiktidar kavramının tartışıldığı başka eserlere bakacak olursak:

Foucault tıbbi, bedenleri ve nüfusu tarihsel kategoriler olarak ele almış ve bu alanları bilgi-iktidar ilişkileri çerçevesi içinde analiz etmiştir. Tıbbi stratejileri kullanan biyopolitika bedenlerin ve nüfusun siyasal hedeflerin nesneleri haline gelmelerini ifade etmektedir. Bunun anlamı, yaşam hareketlerinin iktidar ilişkilerinin odağına yerleşmesidir. Yaşam hareketleri ile tarihsel süreçlerin çakıştığı bu toplumsal dönüşüm biyotarihin araştırma alanını oluşturmaktadır (Arpacı, 2016:1).

Biyopolitika kavramı, bizim daha sonraki bölümlerde tartışacağımız, ana odağı güzellik baskısı olan olguyu açıklar niteliktedir. Bedenler üzerinde kurulmuş olan bu iktidar; bedenlerin algılanması, beden şekilleri ve beden üzerinde yapılan her türlü müdahaleyi açıklıyor görünmektedir. Biyopolitika, beden ve siyasetin ayrılmaz bir bütün olduğunu düşündüğüne göre, kadın bedeni üzerindeki baskıların da siyasi bir yönü olduğu sonucuna ulaşırız. Bu baskı elbette sadece siyasi değildir fakat bu konuya tezimizin üçüncü bölümünde değinileceği için bu bölümde “beden” kavramı odağından çıkmamak adına bu konular orada tartışılacaktır.

Mary Douglas bedenin fiziksel deneyiminin daima toplumsal kategoriler tarafından dönüştürüldüğünü ifade ederken tam da bu noktanın altını çizmektedir. Beden salt biyolojik bir varlık olmadığı gibi bedenin biyolojik yaşamı, bu yaşama dair imgeler ve bu yaşamı icra etme biçimi toplumsal ve tarihsel süreçlerin etkisiyle oluşmuştur. Bu açıdan baktığımızda bugünün toplumunu beden üzerinden anlamaya yönelik bir çalışmada modern bedenin doğuşu gibi bir dönemselleştirmeden bahsetmek yerinde bir yaklaşım olarak görünmektedir. Bedeni modernleşmenin merkezine koyarak tartışmak, onu modern toplumu inşa eden tarihsel sürecin öznesi ve nesnesi

olarak sürekli bir biçimde bu süreci oluşturan unsurların etki alanındadır
(Arpacı, 2016: 2).

Foucault'nun biyoiktidar kavramsallaştırması çerçevesinde önemli olan bir diğer kavramı ise “biyomodernlik”tir. “Foucault’ya göre biyomodernlik, ‘yaşam üzerinde’ icra edilen bir iktidarın oluşmasıdır ve bu iktidar iki hat üzerinde (nüfus ve bedenler) gelişmekte, işlemekte ve dönüşmektedir. Nüfus ve bedenler üzerinde işleyen bu iktidar biçimleri, karşı noktalarda duran, birbirinin yerine geçen ya da birbirini çelen ‘birer karşı sav değildirler’ ve daha çok ‘bir ara bağıntı kümesinin birbirine bağladığı iki gelişim kutbu oluşturlar. Yaşamın, nüfusun ve bedenlerin siyasallaşması, denetleyici ve düzenleyici bu iki kutup üzerinden örgütlenir” Arpacı. 2015: 11).

Kutuplardan ilk oluşanı, bir makine olarak ele alınan bedeni merkez almıştır: Bu bedenin terbiyesi, yeteneklerinin arttırılması, güçlerinin ortaya çıkarılması, yararlılığıyla itaatkarlığının koşut gelişmesi, etkili ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleşmesi, bütün bunlar disiplinleri şekillendiren iktidar yöntemleriyle sağlanmıştır: insan bedeninin anatomi politikası... XVIII. yüzyılın ortasında oluşan ikinci kutup, tüm bedeni, canlı varlığın mekaniğin etkisinde olan ve biyolojik süreçlerin dayanağını oluşturan bedeni merkez almıştır: Bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşullar önem kazanmıştır; bunların sorumluluğunun yüklenilmesi bir dizi müdahale ve düzenleyici denetim yoluyla gerçekleşir: İşte bu da nüfusun biyo-politikasıdır. Beden disiplinleri ve nüfus düzenlemeleri, yaşam üzerindeki iktidarın çevrelerinde örgütlediği iki kutbu oluşturur. (Foucault, 2003: 102-103).

“M.Foucault’nun biyopolitika çözümlemesinde ve topluma bakışında, temel rolü olan konulardan biri bedendir. Biyopolitika, on sekizinci yüzyıldan başlayarak, yaşayan insanların, nüfus olarak tanımlanması ve bu nüfusun kontrolüne ve düzenlenmesine verilen addır” (Işık,1998:14). Foucault’ya göre modern zamanlarda yaşayan birey dört bir yandan kuşatılmış, pasifleştirilmiş ve disipline edilmiştir. Beden sürekli izlenen, gözlenen, üzerinde mutlak bir hakimiyetin uygulandığı bölgedir. Foucault temel olarak kişinin kendi bedeni karşısındaki konumunu, öteki bedenlerin ve en nihayetinde de toplumun karşısındaki konumunu irdelemeye çalışmıştır. Ve bunu yaparken de “iktidar”

odağından sapmamış, bedeni iktidar örüntüleri içerisinde açıklamaya çalışmıştır. Ona göre okullar, hastaneler (özellikle akıl hastaneleri), delilik ve hapishaneler iktidarın öznelere gözetleme araçlarıdır; yani panoptikondur.⁶

Işık'a göre tüm güç ilişkilerinin temelinde beden bulunmaktadır, hem bir ruh üretilmesinde belirleyicidir hem de siyasi anatominin yansımasını oluşturacak kadar bir gerçekliğe de sahiptir. Işık Foucault'nun kendinden önceki değerlendirmelerin aksine 'ruhu bedenin hapishanesi' olarak tanımladığını vurgulamaktadır. Modern dönemde ise dışarıya kapatma, özgürlüklerle ruhların hapsedilmesi söz konusudur. "Foucault bu dönemi biyo-politik kontrol ve iktidar çağı olarak ele alır. Her şey üretimdir; üretimin üretimi, dağılımın üretimi, tüketimin üretimi; bunların hepsi aynı ve tek bir sürecin üretimidirler" (Işık, 1998: 108-112).

Foucault'nun biyo-politika anlayışı bedenlerin düzenlenmesi çerçevesinde değerlendirilebilir; nüfus ve sağlık politikalarının çözümlemesine olanak sağlar. Foucault'nun bedenlerin kontrolü, normalleştirilmesi, sosyal beden üzerindeki iktidarın dönüşümü ve yeni kontrol teknolojilerinin farklılaşması üzerinde durur ve bunları sosyal politikaları ele almakta kullanır. "Sosyal beden" anlayışı burada iktidarın hedefinin kolektif cisimleşmesi çerçevesinde bir metafordur. Bu metafor gerek toplumun geneli için, gerekse de çeşitli öğrenci, tutuklu ve hastalar gibi özel grupların yönetimi ve düzenlenmesi olgusuna açıklık getirmektedir. (Işık, 1998: 159).

Foucault'nun analizleri "disiplinci pratikler ve söylemlerin önemine işaret etmekle kalmaz, ayrıca bedenin üretilebilirliği ve kontrolü anlayışını da ortaya çıkarır" (a.g.e,1998:155).

Yukarıda da söz ettiğimiz Beden Sosyolojisi 1980li yılların başlarında ortaya çıkan bir disiplindir. Bu tarihten sonra bedene referans veren çalışmaların, tüm beşeri bilimlerde arttığı gözlenmiştir (a.g.e, 1998:13). Yukarıda da görüşlerine yer verdiğimiz Foucault gibi, Deleuze, Derrida, Lyotard ve Baudrillard da bedenin öne çıkmasına yol açan çözümlemeler yapmışlardır. Örneğin bu düşünürlerden Lyotard, insan bedeni

⁶Panoptikonun ne olduğuna dair aşağıda bilgi verilecektir.

olmaksızın düşüncenin de var olamayacağını ileri sürer (a.g.e, 1998:14). Yani Lyotard idealist anlayıştaki düşünürlerin aksine bedeni ruh ve bilince önceler.

“Post-modernizm olarak anılan kültürel ve toplumsal çözümlemede ise beden, temel bir çalışma alanı olarak ortaya konulmaktadır. Örneğin, Arthur Kroker ve Marilouise Kroker’in çözümlemelerinde doğal beden, üst-gerçek düzlemde çoktan kaybolmuştur: Beden, post-modern durumda, tekrar tekrar kendi üzerine katlanarak, ideolojik medya labirentlerinde bir imaj haline gelmiştir. Toplumsal çözümlemede, bedenin merkezi bir konum almasının temel nedenlerinden bir tanesi ise tüketim toplumunun hazcı yapısındaki temel nesnesinin beden olmasıdır. Bedenin daha güzel görünmesi, sağlığı ve kontrolü, modern tüketim toplumunun temel hedefi olarak ortaya çıkar. Beden toplumsalın merkezine yerleşmiş ve son yıllarda giderek önemini arttırmıştır” (a.g.e, 1998: 14-15). Bu da aslında üçüncü bölümde ele alacağımız bedenin güzelleştirilmesi baskısı olgusunu açıklar niteliktedir. Çünkü artık insanı temsil eden en büyük şey “beden”i haline gelmiştir.

Peki dinler beden hakkında ne der? Örneğin “*Hristiyanlık bedeni et ve eti de günaha giden bir yol olarak değerlendirir*” (a.g.e, 1998: 107). Bu; Hristiyanlık dininin bedene dair bir şey olan oburluğu neden olumsuzladığını ve din adamlarıyla manastırdaki rahibelerin neden bakir/bakire kalmak zorunda olduklarını da açıklıyor. “Çünkü et günaha giden yoldur ve insanı yoldan çıkarır.” Fakat “beden bir yandan aşağılanırken öte yandan nesneleşmiş, yasaklanmış, yabancılaşmış şey olarak arzulanır. Beden ruhun-kültürün içinde, doğanın kültürün içinde olduğu gibi kontrolünün mümkün olduğu kanısı hem Hristiyanlık hem de kapitalizmde temel anlayıştır. Adorno ve Horkheimer’a göre insanlar, bedenlerinden kaçamazlar ve onu yok edemediklerinden onun emirlerine uyarlar” (a.g.e, 1998: 107).

Peki beden hakkında başka düşünürler ne gibi tanımlamalar yapmıştır? Mesela Deleuze bedeni şöyle tanımlar: “Her kuvvet, başka kuvvetlerle ilişkilidir ve ona uyar ya da emir

verir. Bedeni tanımlayansa baskılayan ve baskılanan kuvvetlerin bu ilişkisidir” (Deleuze, 1983:40). “Baskı altında olan ve baskılayanın buluştuğu nokta beden olarak karşımıza çıkar. Bedenin kavramlar, kategoriler, dil, düşünce dışında, diğer önemli bir kavram olarak karşımıza çıkan, fantazilerle eylemlerini gerçekleştirmesi söz konusudur” (Işık, 1998:112).

Daha önce bedenin 80li yılların başında sosyolojide kendine yer bulmaya başladığından bahsetmiştik. “Bununla birlikte bazı çalışmaların ve önerilerin beden sosyolojisi diye ele aldığımız alana temel oluşturur nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Beden, toplum teorisi içinde bazı yaklaşımların önemli bir çözümleme alanını oluşturmuştur. Örneğin beden, felsefe içinde tartışılan konulardan bir tanesi olmuştur. Özellikle fenomenoloji geleneği bedeni yoğun biçimde tartışmış ve beden üzerine düşünceler geliştirmiştir. Sosyoloji ile karşılaştırdığımızda, antropolojinin de insan bedenini daha geniş kapsamlı biçimde bir araştırma alanı olarak ele aldığını görmekteyiz” (a.g.e, 1998: 119).

Akıl-beden, ruh-beden karşıtlıkları felsefi bağlamda merkezi bir konumdadır. Bu konumun kaynağı, akıl-beden ve ruh-beden karşıtlıklarının, felsefenin temel sorularından olan insanın ne olduğu ve nasıl bir dünyada yaşadığı gibi, problemlerle bağlantılı olarak ele alınmasında yatar. Akıl-beden karşıtlığını, metafizik ve etik tartışmalar çerçevesinde de değerlendirme eğilimi vardır. Çünkü, insan doğası üzerine yapılan her tartışmanın, akıl-beden ve ruh-beden karşıtlıklarına değinmek durumunda olduğu iddia edilir. (Işık, 1998: 120).

Descartes’in düşüncesinde ise beden “*tanımlanabilir konumu, düzenlenebilir şekli olan ve uzamda yer kaplayan*” (Işık, 1998: 120) şeydir. “Burada beden, bacaklar, eller, yüz ve uzuvların mekanik yapısı olarak tanımlanmış olur. Beden, Kartezyen terimlerle res extansa’nın yani dış dünyanın bir parçasıdır. Burada artık söz konusu olan, mekanik bir beden tanımıdır. Beden bir makine olarak değerlendirilir, ya da en azından beden hareket eden bir makine olarak tanımlanır. Yani insan, enerji kaynağına bağımlı, mekanik parçalardan oluşur” (a.g.e, 1998:120-121).

Turner’a göre insan bedeni üç biçimde kendini belli etmektedir (Cirhinlioğlu, 2014:84). “İlk biçimde, beden bireye sanki yabancı bir çevrenin parçası gibi gelmektedir. Özellikle bireyler hastalandıklarında bedenlerine ayrı bir parça gibi muamele etme eğilimindedirler. Buna Turner, ‘bir vücuda sahip olma’ diyor. Sahip olma ‘başka’ varlığı/şeyi gerekli kıldığından, bu şekilde, bedenimiz sanki bizden ayrı imiş gibi ona sahip oluruz. İkinci şekilde, beden üzerinde tam bir kontrolün olduğu durum vardır. Burada ise, vücudun varlığı neredeyse birey tarafından algılanmamaktadır. Günlük işleri yaparken vücudumuza böyle davranmaktayız. Örneğin, ‘otur’, ‘yürü’, ‘kalk’ gibi emir verdiğimizde beden üzerindeki hakimiyetimiz tartışılmayacak durumdadır. Buna ise Turner ‘bedeni oluşturma/kurma’ (doing a body) diyor. Üçüncü şekilde ise, toplumsallaşma sürecinde beden üzerinde kurulan egemenliği dile getirmektedir. Her çocuk bir bedeni olduğunu ve bunu çeşitli şekillerde kullanması gerektiğini kavrar ve ona hakim olur. Buna da Turner ‘bir beden olma’ (being a body) diyor. Bireylerin toplumsallaşmaları süreçleri ile birlikte bir başka etken de bedenleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu da teknoloji ve teknolojinin temeli olan bilgi ve bilgiden doğan siyasi idari güçtür” (Cirhinlioğlu, 2014:84-85). Bedene Turner’ın baktığı çerçeveden baktığımızda bedenin standartlaşma, kontrol ve düzenlemelere karşı oluşmuş bir direnç noktası olduğunu söyleyebiliriz (Işık, 1998:146). Bu bağlam da bizi yine Foucault’ya götürür. “Çağdaş toplumlarda beden üzerinde kurulacak hakimiyet, Foucault’ya göre devlet aygıtının uyguladığı tekniklerle yakından ilgilidir. Devlet çeşitli taktiklerle bedenin eylemlerine örneğin cinsel hayatına çeşitli sınırlamalar koyar ve beden bu yolla siyasi bir anlam kazanır. Siyasi kimlikli beden toplumsal değişimin odağında yer alır” (Cirhinlioğlu, 2014: 85).

Turner bedene ilişkin iki anlayışın belirginleştiğini, ancak bu iki ucun arasına bir başka görüşün de yerleştirilebileceğini belirtir: “Birinci olarak beden kimilerince, yaşanan bir tecrübe, vücuda gelişin fenomenolojisi, varlığın biyolojik durumunun günlük hayatı ve

örgütleri etkilemesini anlamakta; kimileri de, toplumların demografik özelliklerinin tarihin gidişini nasıl etkilediğini araştırmakta ve organik sistemler ile kültürel çerçevenin ve toplumsal süreçlerin oluşturduğu karmaşık ilişkileri incelemek isterler. İkinci akımda yer alanlar ise, bedeni toplumsal ilişkileri dile getiren bir söylem olarak ele alırlar. Bedeni bir semboller sistemi olarak görürler. Beden hareketlerinin anlaşılması onlara göre, toplumsal yapının anlaşılmasını doğuracaktır. Bu eğilimde olanlar, bedeni toplumdaki bilginin ve gücün yapılanması ve toplumsal söylemin bir parçası olarak görürler. Birinci gruptan olan kuramcılar için, beden onu temsil eden söylemden bağımsız olarak vardır. İkinci gruba göre, beden söylem pratiklerine dayalı olarak toplumsal temelde kurulmuştur” (Cirhinlioğlu, 2014: 86). Bizim fikrimiz de buradaki ikinci görüşe yakındır. Bu teze göre de beden, toplumun üzerine yazılmış olduğu bir kitaptır. Beden çeşitli kurum, kural, söylem, iktidar ve kültürel örüntülerle çevrelenmiş bir alandır. Biyolojik özelliklere eklenen bu toplumsal özelliklerle beden beden olur. Yani “beden toplumsal olanın temsil edildiği bir varlık/bütünlüktür” (Cirhinlioğlu, 2014:87).

“Post-modernizm genel olarak insan bedeninin kapitalist ekonomik düzenin bir ürünü olan ‘tüketim’ toplumunun merkezinde yer aldığını ileri sürmektedir. İnsan bedeni yeni üretilmeye çalışılan kültür içerisinde önemli üç eğilim tarafından etki altında bırakılmaktadır. İlkin, insan bedeni bir tüketim aracı olarak her fırsatta yeniden biçimlenmekte ve moda/yaşam biçimi buna göre değişmektedir. İkinci olarak, çağdaş kültür, tüketim işaretlerini, imgelerini ve uyarıcılarını kullanarak heyecan ve eğlence yaratmaktadır. Üçüncü olarak, toplumsal hayatta öncekilere benzemeyen ‘değerler’ sisteminin ortaya çıkması. Bu özelliklerin en iyi gözlendiği alan olarak yazarlar ‘yaşlanma’ kavramının algılanmasındaki farklılıklar üzerinde durmaktadırlar.” (Cirhinlioğlu, 2014: 90-91).

Batı felsefesinin kurucusu ünlü düşünür Platon’a göre beden ruhun hapisanesiydi. Gerçek olan idealar alemine ait olan ruhtu ve beden de bu gerçekliğin içinden alınıp kurtarılması gereken fani bir hiçlik, bir kafes, bir mağaraydı. Bu görüş çağlar boyunca dünyanın her yanındaki düşünürler tarafından kabul görmüştü. Foucault’nun düşüncesinde ise bu görüş değişime uğradı. Foucault’ya göre “ruh beden hapisanesiydi” (Deleuze, 1990:36). Foucault’ya göre beden biyolojik varoluşun ötesinde güç ilişkilerinin merkezinde yer alıyordu. Bu cezalandırmaların üstündeki, iktidarın güç ilişkileri yoluyla beden “üstünde, çevresinde ve beraberinde” ruh üretiliyordu (Işık, 1998:108)

Beden konusunda yer verdiğimiz bu fikir ve tartışmalardan sonra diyebiliriz ki beden tek bir disiplinle ele alınıp açıklanabilecek bir olgu değildir. Bedenin ne olduğuna dair cevap verecek sağlam bir çerçeve oluşturabilmek için, sosyolojiden tarihe, psikolojiden antropolojiye, sanattan felsefeye, biyolojiden tıbbı kadar birçok disiplinin birlikteliğine ihtiyaç vardır. Biz ancak bu çeşitli disiplinlerin ışığında, parçaları birleştirerek bütüne ulaşabiliriz.

1.2. Feminizmde Beden

Bu aşamada tez çalışmamızın da kapsamı düşünüldüğünde feminizmde beden olgusuna yer vermek istiyoruz. “Feminizmin gelişmesi, sosyologların bedenle ilgilenmelerinin bir başka nedeni olmuştur. Çünkü feminizm insanların cinsiyetlerine atıfta bulunurken, aslında onların bedenlerine ve bedensel görünümüne de dikkat çekmiştir. Erkek(sı)lık ve kadın(sı)lık tanımları, önemli oranda beden ve beden toplumsal inşası üzerinden yapılmaktadır. Feministler, bedeni toplumsal olarak yapılandırılan bir nesne olarak görmekte ve bu bağlamda cinsiyetten ziyade toplumsal cinsiyet(gender) kavramını kullanmaktadırlar. Başka bir deyişle kadın(sı)lık ve erkek(sı)lık, cinsiyetlerimizden

ziyade toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen kurgular olarak algılanmaktadır” (Canatan, 2011:16)

Bedenin feminist teorideki önemi yadsınamaz. Hatta feminizmi bir beden politikası olarak da niteleyebiliriz. Çünkü feminizm kadınların siyasi ve ekonomik haklarının yanı sıra, kişisel ve bedensel hakları için de mücadele etmiştir. Feminist hareket kadın bedeni üzerindeki eril tahakkümle her zaman mücadele etmiştir. Özellikle ikinci dalga feminizm, beden politikalarını odak noktasına oturtmuştur. İkinci dalga feminizmde “kadınlar, bedenlerinin erkek denetiminden çıkmasını talep etmişlerdir. Batı’da cinsellikle doğurganlığın birbirinden ayrılması için doğum kontrolünün yaygınlaştırılması talebi gündeme getirilmiştir. Tam olarak güvenli doğum kontrol sistemi henüz yaratılmadığı için kürtaj hakkının tanınması, kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olması istenmiştir. Bu alandaki mücadeleleri Kuzey Avrupa ve ABD’de etkin olarak devam etmiş, özellikle İngiltere’deki feministlerin mücadeleleri sonucu 1967’de doğum kontrol uygulaması yasalaşmıştır” (Taş, 2016:170).

Bedenin sosyolojide kendisine yer bulduğu dönemin 1980ler ve sonrası olduğunu söylemiştik. Bununla paralel şekilde “beden tartışması 1980’den sonraki dönemde feminist araştırmacılar için önemli bir alan haline gelmiştir... Bedenin, kadının konumunu anlamaya yönelik ortaya atıldığı birçok değişik yaklaşımla karşılaşırız. Birçok feminist yazar kadın bedeninin diyet, spor ve giyim kuşam vasıtasıyla nasıl baskı altına alındığı ve normalleştirildiği üzerinde durmaya başlamıştır. Bordo, kadın bedeni üzerinde işleyen teknolojileri irdeler. Burada Foucault’nun ‘politik anatomi’ nosyonundan ve M. Douglas’ın sembolik olarak üretilen ‘sosyal beden’ anlayışından hareket ederek, iktidarın kadın bedeni üzerindeki normalleştirme işlevini tartışır. Bu yaklaşımları ‘yönetilen beden’ nosyonu ile birleştiren Bordo, kadın bedeninin tüketim toplumunda parçalanışına dikkat çeker” (Işık, 1998: 61-62). Beden denilince elbette burada feminizmde güzellik olgusunun nasıl karşılandığına da kısaca değinmek iyi

olacaktır. Aslında bu temayı üçüncü bölümümüzde tartışacağımız için burada sadece kısaca değineceğiz. Güzellik kültürünü ele alan feministler güzellik idealini, erkekler tarafından yapılandırılmış kadın bedenini baskılama araçlarından biri olarak değerlendirmişler ve güzellik baskısını da feminist beden tartışmalarına eklemişlerdir. İnsanların bedenlerinin çeşitli standartlara uymasını beklemek ve bunu insanlara dayatmak elbette bir baskıdır ve beden üzerinde hak iddia eden bir yaklaşımı göstermektedir. Bu yüzden, feministlerin bedene dair kazanmak istedikleri özgürlük ve hakların mücadelesi içerisine güzellik olgusunu da eklemeleri çok doğaldır.

“Feminist yaklaşımlar bedenin toplumsal yaşamda var olduğunu, toplumsal, politik, cinsiyetli ve ideolojik olduğunu, kadın bedeni ve cinsiyet tartışmasıyla ortaya koymuşlardır.” (Işık,1998:63). Cixous, Irigaray ve Kristeva gibi feminist yazarlar bedene feminist bakışta yeni boyutlar getirmişlerdir.

Irigaray’a göre kadın, sessizleştirilmiş bedenlerden çıkmalıdır. Ama öte yandan, tarihsel olarak bekçisi olduğu bedenin kendinde kalmasını sağlaması gerekmektedir. Bu bekçilik onda kalmalı ve bu yolla, kendi bedeninin garantörü olmaya devam etmelidir. Irigaray kadınlara seslenerek, şöyle demektedir: “Hadi artık sessizliğin, ölümcül sessizliğin bekçisi olmayalım”. Böylece, Irigaray’a göre “zerafet, kelimenin arasından ve ötesinden sessizce konuşacaktır” (Işık, 1998:82).

Julia Kristeva da tıpkı Cixous ve Irigaray gibi “kadının Batı kültürünün fallus ve logos merkezli yapısı içindeki konumuna karşı çıkar. Ayrıca bu yazarlara benzer şekilde, bedenden kaynaklanarak kadının konumunu dönüştürme önerisi getirir” (Işık, 1998: 82). “Feminizm içinde her dalga, kadın bedeni üzerindeki tahakkümle ilgili olarak kendi savaşını vermişti. Örneğin, 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında birinci dalga feministler, kadınların oy hakkı kazanması için mücadele verirken korselere ve ‘kadın hakları savunucularının erkeksi ve çirkin’ olarak nitelendirilmelerine karşı da savaşmışlardı. 1960lar ve 1970lerde de ikinci dalga feministler, kendilerini ‘çirkin ve cinsellik karşıtı’ olarak tanımlayan stereotiplere karşı savaşmak zorunda kaldılar. Bu

tarihsel süreç içerisinde kadınlar ciddiye alınmak, sadece güzel bir yüzden ve bedenden ibaret olmadıklarını göstermek için mücadele ettiler. Deyim yerindeyse bedenleriyle değil akıllarıyla var olmak istediler. Üçüncü dalga içinde ise güzelliğe yönelik kavrayışın bir çeşit dönüşüm geçirdiği görülür. Bu dalga içinde bir yandan baskıcı güzellik ideallerinden rahatsızlık devam ederken bir yandan kadınların güzelliği kendi ellerine alma hakları vurgulanır. Üçüncü dalga feminist hareket içinden konuşan Redfern ve Aune'e göre 'kadın bedenleri birer savaş alanı; dünya bedenlerimiz hakkında ne hissetmemiz gerektiğini ve onunla ne yapmamız gerektiğini bize söyleyen insanlarla ve kurumlarla dolu'dur. Elbette feminizmin bu konu hakkında söyleyecek çok şeyi var. Nitekim feminist hareketin başlangıcından bu yana beden politikaları temel bir tartışma odağı oldu. Feminizm her zaman iktidarın kadın bedeni üzerindeki denetimini gündeme taşıdı ve buna karşı politika geliştirmenin yollarını aradı.' (Genç, 2020:30-31).

Daha çok kadınların erkeklerle eşit olması, siyasal ve vatandaşlık hakları için verilen bir mücadele olduğu bilinen birinci dalga feminizmde de "beden"e yer verilmiştir. Daha çok kamusal meselelere odaklanmış olan birinci dalga feminizmin "bedeni ele alış biçimi 19.yüzyıl liberal düşüncesine ve hümanizmin erkeği merkeze alan bakışına itiraz niteliğindedir. Bu bakış, 18.yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19.yüzyılın başlarında başta Sanayi Devrimi gibi gelişmelerle kadını özel alanla sınırlamış, akılcılığı kamusal alanla ve erkekle bağdaştırırken akıl-dışını ve ahlakı özel alanla ve kadınla özdeşleştirmişti. Özellikle Rönesans Avrupası'yla birlikte ikinci cins, 'güzel cins' haline gelmiş, bu durum cinsiyetleri net bir biçimde ve uzunca bir süre öyle kalacak şekilde iki farklı niteliğe yönelten yaklaşımı beslemişti: 'Erkeğe güç, kadına güzellik; birine 'evin dışında ve tarlada yapılan işler', ötekine 'evin çekip çevrilmesi' uygun görülür. Roller arasındaki bu kesin sınırlar aynı zamanda görünüşler arasındaki

kesin sınırlardır' İşte bu sebeple birinci dalga feminizm kadın bedeninin güzellik ile özdeşleştirilerek evle sınırlandırılmasına başkaldırır" (Genç, 2020: 32).

İkinci dalga feminizmin öncüsü sayılan Simon de Beauvoir da bedenin feminist görüş içindeki önemini görmüştür. Beauvoir, patriyarkanın kadın bedeni üzerindeki tahakkümünün farkındadır:

...Simon de Beauvoir anatominin yazgı olmadığını ama kişinin dünyaya bedeniyle bağlı olduğunu söyler. Kadınların öteki olarak kimliğini ve temel yabancılaşmasını, bedeninin kalıtsal yabancılaşmasına bağlar. Hamilelik, doğum, adet görme gibi bedensel gerçeklikler onun öyle çok enerjisini tüketir ki 'kendi için' etkinliklerle uğraşma potansiyeli neredeyse çöker. Beauvoir'in öncülüğünü yaptığı ikinci dalga feminizm odağına cinsellik, beden, annelik gibi özel alanla ilgili konuları almıştır. Özel hayat ve beden tartışmalarına odaklanan ikinci dalga için toplumsal cinsiyetten kaynaklanan ve kadınların gündelik hayatta karşılarına çıkan sorunlar kişisel meseleler değildir. Bir sistemin –ataerkil sistemin- yansımasıdır (Genç, 2020: 32-33).

Yine ikinci dalga feminizm hareketi içindeki feministler "bu dönemde kadın bedenini baskı altında tuttuğuna inandıkları uygulamaları şiddetle reddettiler. 1960'lar ve 1970'lerdeki sütyen yakma eylemlerinden güzellik yarışmalarını basmaya değin, çeşitli şekillerde kadın cinsini ve bedenini belli kalıplara sokan ve sınırlayan uygulamaları protesto ettiler. Ayrıca güzellik endüstrisinin dayattığı kozmetiklerin güzellik ideolojisinin taşıyıcıları olduğunu söyleyerek bunların kullanımına karşı çıktılar. Özel ve kişisel sayılan meselelerin esasen kadınların alanlarını ve bedenlerini sınırlayan, düzenleyen ve disipline eden politikaların birer ürünü olduğunu ortaya koyan bu kavrayış, "kişisel olan politiktir" sloganının arka planını oluşturur. Yani, 'ikinci dalga feminizm kadının ikincilleştirilmesinin esas alanı olarak aileyi görür; böylece ilk dalganın siyaset, istihdam ve eğitim alanlarındaki eşitlik taleplerinin özel alandaki ayrımcılık kalkmadığı sürece gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle, bu alanı politik mücadelenin odağına koyar' (Genç, 2020:33).

1.3. Panoptikon ve İtaatkar Bedenler

Öncelikle “panoptikon” kavramının kelime anlamını açıklayalım. Panoptikon kelimesi etimolojik olarak Latince kökenli sözcükler olan pan(bütün) ve opticon(gözlemlemek) kelimelerinin birleşiminden oluşur. Yani bu iki kelimeyi birleştirdiğiniz zaman “bütünü gözlemlemek, her şeyi gözlemek” anlamına ulaşırız. Panoptikon kavramı ilk olarak İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham tarafından ortaya atılmıştır. “Panoptikon, Bentham'ın 1785 yılında tasarlamış olduğu hapishane inşa modelidir. Tasarımın konsepti gözetlemeye izin verir. Şöyle ki; bütünü(pan-) gözlemlemek(-opticon) anlamına gelen bu tasarım birkaç katlık tek odalı hücrelerden oluşan bir halka üzerine kuruluydu. Her hücre bu halkanın iç kısmına açıktı ve halkanın dış cephesindeki duvarda birer pencere vardı. Halkanın ortasında mahpuslardan tamamen saklanmış konumdaki gözlemcilerin kaldığı bir nöbet kulesi yer almaktaydı. Panoptikon'un temelinde yatan ilke, tek odalı hücrenin içindeki sakine saklanacak hiçbir yer bırakmaması, buna karşılık dış cephedeki duvarın penceresinden gelen dış ışığın kuledeki nöbetçilere mahpusun her hareketinin bir silüetini izleme olanağı sağlamasıydı. Bentham'ın yaklaşımına göre, gözlemlenen her yanlış davranışın ceza getireceğini bilen, ama davranışlarının aslında ne zaman gözlemlendiğini bilmeyen mahpusun, aklını başına toplayarak her zaman izleniyormuşçasına davranmaktan başka seçeneği yoktu. Böylece mahkum bizzat kendi hareketlerini kollamak durumunda kalacaktı”(Lang, 2004: 52-53). Yani panoptikonla birlikte artık, gözetleme insanlar için bir oto-gözetim halini alacak ve bu gözetim hali insanlar tarafından içselleştirilmiş olduğu için kulede onu ve davranışlarını gözetleyen kimse olmasa bile, o orada mutlaka birilerinin kendisini gözetlediği varsayarak kendi bedenini ve hareketlerini sürekli kontrol etmek, denetlemek zorunda kalacaktır. Böylelikle Panoptikon artık insanın içine yerleşmiştir!

Bentham, Panoptikon için “bir üst aklın gücü elde etmesinin yeni bir modeli” demiştir (Bentham, 2004: 29). Artık iktidar daha soyut bir hale gelmiştir fakat soyut hale gelmesi onun etkinliğini kıran bir şey olmamış aksine insanların üzerindeki denetleme mekanizmalarını arttırmış ve insanlar otoriteyi her an yanı başlarında hissetmeye başlamışlardır. Bu gözetim olgusu, o kadar içselleştirilmiştir ki kişi tek başınayken bile rahat davranamaz, sürekli gözetlendiği ve gözlerin üstünde olduğu hissiyle kendisini her an davranışlarını kontrol etmek zorunda hisseder. Nasıl ki mahkumlar kulede bir gözetleyici olup olmadığını göremiyorlar ve bu yüzden gözetleyiciler her an oradaymış gibi kabul edip öyle hareket etmek ve davranmak zorunda kalıyorlarsa, genel olarak insanlar da her an bir gözün üzerlerinde olduğu fikriyle kendilerini disipline ederler. Bunda çağımızın hızla gelişen bilişim teknolojilerinin de rolü vardır. Herkesin elinde bir telefon, sahip oldukları ve üyesi oldukları her an herkesin her zaman erişilebilir ve ulaşılabilir olduğu sosyal medya hesapları, her köşe başında bir kamera varken gözetlenme duygusundan arınabilmek kolay değildir. Byung-Chul Han *Şeffaflık Toplumu* adlı kitabında panoptikonu ele almıştır. “Ona göre artık tek bir gözlemci/iktidar/gardiyan ve gözlemlenen tek bir topluluk/mahkum yoktur. Yerkürenin tümü bir panoptikon haline gelmiştir ve böylelikle her yer şeffaf hale gelip, içeriği ve dışarıyı birbirinden ayıracak duvarlar ortadan kalkmıştır. Perspektifsiz post-panoptikon, herkesin her yerde ve her şekilde gözlemlenebilir durumda olduğu, istenilerek katılınan bir panoptikondur”.⁷ Han’ın da dediği gibi artık her yerin panoptikon olduğu bir durumda insanlar ne kadar kendi iradeleriyle hareket edebilirler ve bedenleri ne kadar kendilerine aittir?

Daha önce de bazı görüşlerine yer verdiğimiz Foucault da *Hapishanenin Doğuşu* isimli kitabında panoptikon hapishane modelinden bahseder; hatta eserinin başında panoptikon hapishane modelinin eskizlerine de yer verir. Foucault kitabının başlarında

⁷https://tr.wikipedia.org/wiki/Panoptikon#cite_note-2

eski dönemlere ait cezalandırma sistemlerinden bahsettikten sonra(bunlar fiziki olarak çok fazla acı veren cezalardır; kazığa çakılmak, vücut uzuvlarının teker teker kopartılması, parçalanan bedeni atlara koşturmak, giyotin gibi gaddarca yöntemler) 19. yüzyılın sonlarından itibaren ceza sisteminin yumuşamasından bahseder. Cezalar artık bedene eziyet etmek şeklinde değil, bireyin özgürlüğünün elinden alınıp mahkum edilmesi biçimindedir. “Ceza eğer artık en katı biçimleri itibariyle bedene yönelmiyorsa neye müdahale etmektedir? Madem ki bedene değil, o halde ruha müdahale edilmektedir. Bedeni kudurtan kefarete cezasının yerine kalp, düşünce, irade, ruhsal durum üzerine derinlemesine etki eden bir ceza geçmelidir. Eğer deyim yerindeyse, ceza bedenden çok ruha yönelik olmalıdır” (Foucault,1992: 19-20). Çağımızın temel ceza sistemi de budur. Ceza artık psiko-sosyal aygıtlar aracılığıyla ruha uygulanmaktadır. Foucault bu konuya dair şöyle der: “Gösterişli cezalandırma törenlerinin eski çifti beden ve kan yerlerini bırakmaktadırlar. Sahneye yeni bir kişi, maskeli olarak girmektedir. Belli bir trajedi artık sona ermiştir; gölge halindeki silüetler, çehreleri olmayan sesler, dokunulmaları olanaksız varlıklarla birlikte bir komedi başlamaktadır. Adaletin cezalandırıcı aygıtı artık bu bedeni olmayan gerçeğe taşmak zorundadır” (1992:20).

Klasik dönem boyunca, bedenin iktidarın nesnesi ve hedefi olarak bir keşfedilişi söz konusudur. O tarihlerde bedene –manipüle edilen, biçimlendirilen, terbiye edilen, itaat eden, cevap veren, becerikli hale gelen veya güçleri artan bedene- yöneltilen büyük dikkatin işaretleri kolaylıkla bulunabilecektir. Peki 18.yüzyılın çok fazla ilgi gösterdiği bu itaatkarlık şemalarında bu kadar yeni olan neydi? Beden bu kadar zorlayıcı ve baskıcı kuşatmaların kesinlikle ilk kez nesnesi olmuyordu; beden her toplumda, zorlamalar, yasaklar veya zorunluluklar dayatan çok sıkı iktidarların içine alınmıştı. Ancak bu tekniklerde birçok şey yenidir. Önce denetim ölçeği: artık bedeni çözülmez bir birim olarak, kabaca kitle olarak ele almak değil de, onu ayrıntıda işlemek, onun üzerine ince bir baskı uygulamak, bizzat mekanik düzeyindeki(hareketler, jestler, tavırlar, hızlilik) zapt etmeleri sağlamak söz konusudur. (Foucault, 1992: 168-169).

Foucault bunları dedikten sonra şöyle devam eder: “Bedene işlemlerinin özenli denetimine izin veren, onun güçlerinin sürekli olarak tabi kılınmasını sağlayan ve onlara bir itaatkarlık-yarar oranını dayatan bu yöntemlere ‘disiplinler’ adı verilebilir. Disipline yönelik çok sayıda usul uzun zamandan beri zaten vardır-manastırlarda, orduda, atölyelerde- . Fakat disiplinler 17. ve 18. yüzyıl esnasında genel egemenlik kurma formülleri haline gelmişlerdir. Bu andan sonra artık, beden üzerinde bir çalışma, onun unsurlarının, hareketlerinin, davranışlarının hesaplı kitaplı bir manipölasyonu olan bir baskılar siyaseti oluşmaktadır. İnsan bedeni, onun derinlerine inen, eklemlerini bozan ve onu yeniden oluşturan bir iktidar mekanizmasının içine girmektedir. Aynı zamanda bir ‘iktidar mekaniği’ de olan bir ‘siyasal anatomi’ doğmaktadır, bu anatomi başkalarının bedenlerine, yalnızca onların istenilen şeyleri yapmaları için değil, aynı zamanda öyle istendiği üzere, hız ve etkinliğe uygun olarak belirlenen tekniklere göre iş görmeleri için nasıl el konulabileceğini tanımlamaktadır. Disiplin böylece bağımlı ve idmanlı bedenler, ‘itaatkar’ bedenler imal etmektedir. Disiplin bedenin güçlerini artırmakta (faydanın ekonomik terimleriyle) ve aynı güçleri azaltmaktadır (itaatin siyasal terimleriyle)” (1992:169-171).

Foucault’nun bütün bu fikirlerinden yola çıkarak diyebiliriz ki modern/ postmodern zamanlarda “insanların denetlenmeleri ve kullanılmaları için ayrıntının titiz bir şekilde gözleme alınması ve aynı anda bu küçük şeylerin siyasal olarak hesaba katılmaları” (Foucault, 1992: 174) söz konusudur. Panoptikon’u yine Foucault’ya ait bir kavram olan biyoiktidar ve itaatkar bedenler kavramlarıyla birlikte düşünmeliyiz. Çünkü bunlardan biri panoptikonun sebebi iken diğeri sonucudur.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer ayrıntı ise Panoptikon’da tam bir daire şeklinde olan iç avlu sayesinde mahkumların kulenin içini göremezken diğer mahkumları rahatlıkla görebilmeleridir. Yani kişi, “iktidar”ı temsil eden gözetleme kulesinin baskısı ve denetiminin yanında bir de kendisiyle aynı mahkumiyeti yaşayan diğer kişiler

tarafından da tüm çıplaklığıyla görülebilmekte ve gözetlenebilmektedir. Öyle ise diğer mahkumların da bizi denetleyen bakışlarını bir metafor olarak genelde toplum özelde ise “mahalle baskısı” olarak nitelendirebilir miyiz? İşte bütün bu gözetlenme olgusu ve kişinin her an kontrol edildiği/denetlendiği hissi tam da iktidarın amaçladığı sonucu doğurur: itaatkar bedenler.

Alanyazındaki bütün bu farklı yaklaşımları ve ilgili tartışmaları kadın bedeni üzerindeki baskılarla nasıl ilişkilendirmeliyiz? Aslına bakılırsa küreselleşme bize sağladığı bazı imkan ve rahatlıkların yanında çok olumsuz şekillerde yorumlanabilecek sonuçlara da sebep olmuştur. Hatta panoptikonun küreselleşmenin bir sonucu olduğunu da söyleyebiliriz. Küçülen dünya ve insanları denetleyen aygıtların çokluğu dünyayı bir nevi panoptikleştirmiştir. Artık herkes facebook, instagram ve benzeri sosyal medya uygulamalarıyla dünyanın her yerinden ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu ulaşılabilirlik aslında aynı zamanda bir savunmasızlıktır da. Sosyal medya hesaplarından kendisini takip eden, ne yaptığını, ne yediğini, nereye gittiğini dahi bilen yüzlerce insanın varlığı kişinin üzerinde konumlanmış gözetleyici bir gözdür. Kişi kimi zaman bu gözün bakışlarından kaçmak ister kimi zaman ise göze istenmeyen şekillerde görünmemek için kendisini değiştirme yollarına gider. Aslında herkes bu gözün her an farkındadır, kuledeki bekçinin kendisine bakıp bakmadığını bilmese bile.

2. GÜZELLİK VE ÇİRKİNLİK YANILSAMASI

Tezimizin bağlamı gereği “güzellik” ve “çirkinlik” kavramları eleştirel bir gözle ele alınacak, bu kavramlar basmakalıp yargılardan arındırılarak en başından, nesnel bir bakışla tanımlanmaya çalışılacaktır. Bu konudaki temel iddiamız “güzellik” ve “çirkinlik” ayrımının aslında toplumsal bir kurgu olduğu, bu kurgunun da bizim şeylere bakışımızı etkilediği ve güzel ile çirkinin aslında bizim yarattığımızdır. Yani şeylere “güzel” veya “çirkin” dediğimizde bunun o şeylerin doğasıyla ilgili olmayıp, bakanın bakışının ürünü olduğu savunulacaktır. Çünkü John Berger’in de dediği gibi “düşündüklerimiz ya da inandıklarımız nesneleri görüşümüzü etkiler” (2019: 8). Berger’in alıntıda bulunduğumuz aynı eserinde geçen şu ifadeler de bizim yargımızı destekler niteliktedir: “Yalnızca baktığımız şeyleri görürüz. Bakmak bir seçme edimidir” (2019: 8). Bizim de savunduğumuz üzere “bir imgeyi algılayışımız ya da değerlendirişimiz aynı zamanda görme biçimimize de bağlıdır” (Berger, 2019:10).

Nasıl güzel olunacağını, kime güzel denileceğinin tarifleri(Soysal, 2017:3) her gün her türlü mecradan bin bir şekilde ilan edilip insanların zihninde yer ederken bizim iddia ettiğimizin aksini beklemek beyhude bir çabadan ibaret olurdu. İnsanlar bu “güzellik” tarifleriyle belirli bir beden tipini güzel bulmaya, belirli bir beden tipini de çirkin olarak görmeye konuşlandırılırlar. İnsan karşısındaki insanı tüm duyularının yardımıyla güzel olarak görse bile toplumda oluşturulmuş bu “güzellik tipi”ne uymadığı için duyularını değil aklını diler, aklına duyularından daha çok güvenir. Oysa aklındaki fikirler toplum tarafından çoktan şekillendirilmiştir. “Güzel değil ama farklı bir havası var, enerjisi çok yüksek, çekici” gibi tabirlerin sıklıkla kullanıldığı işitilmiştir. İşte bu tam da bizim belirttiğimiz sebeple ortaya çıkan bir ifadedir. Biz aslında o kişiyi güzel buluruz, duyularımız da bize bunu söyler; fakat toplumsal belirlenmede kadınlar için idealize edilen, medyanın ve her türlü sosyal kurumun dayattığı beden tipine uymadığı için o kişiyi güzel bulsak bile “güzel olmayan” olarak kodlarız. Çünkü toplumun dayattığı

şablonlar her an aklımızda, bilinçaltımızda, zihnimizdedir ve şeylere bakışımız bu şablonlarla belirlenir. Bu yüzden güzellik ve çirkinlik bakılana has bir özellik değil, bakanla ilgili bir durum ve duyumdur.

2.1. Güzellik Nedir?

Güzellik nedir? Neye ve kime güzel denir? Güzel nedir? Büyük Larousse’de güzellik şu şekillerde tanımlanmaktadır: 1. Güzel bir kimsenin, bir şeyin niteliği: Bir kadının, bir çocuğun güzelliği. 2. Düşünsel, sanatsal ya da manevi nitelikleriyle hayranlık uyandıran şeyin niteliği: Bir gösterinin, bir romanın güzelliği. Çıkar gütmeyen bir davranışın güzelliği. 3. Hoşa giden yumuşak söz ya da davranış: Bu işi kötülükle değil güzellikle hallet. Güzelliğin bir de Türk Dil Kurumu Sözlüğü’ndeki tanımlarına göz atalım: 1. Estetik bir zevk, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün. 2. Okşayıcı söz veya davranış, iyilik, yumuşaklık: Onu sertlik değil, güzellik yola getirir. 3. Ahlak ve fikrî nitelikleriyle hayranlık uyandıran şey. 4. Güzel olan bir kimsenin niteliği. Bu iki kaynaktan başvurduğumuz tanımların hemen hemen birbiriyle örtüştüğü görülecektir. Peki güzellik kavramı başka kaynaklarda nasıl ele alınır?

Güzelliği oranlarla tanımlayanlar vardır. Bu; bilimsel çevrelerde “altın oran” olarak anılır. Peki altın oran nedir? “Altın Oranın Uygulandığı Kadın Suretlerinin İnsanlık Tarihi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada altın oran hakkında şunlar belirtilmektedir:

Geçmişten günümüze resim ve heykel gibi güzel sanatlarla uğraşan tüm sanatçılar güzellik için belirli oranlardan bahsetmişlerdir. Vücut şekillerinin incelenmesi, anatomik özelliklerin ölçülmesi ve ölçülen her bir parçanın birbirine oranlanması sanat ve bilimde kendini göstermektedir. Fibonacci adlı bilim insanının keşfettiği ve “altın oran” adını verdiği bu oranlama; bir sayının onu takip eden sayıyla toplamının bir sonraki sayıyı oluşturması ve düzenli bir dizilim ile bu sayıların sonsuzluğa uzanırken birbirlerine oranlarının ortalamasının (1.618) alınması esasına dayanır. Altın oran, evrende yer alan her şeyde olduğu gibi insan suretlerinde, hatta

iç organların diziliminde bile karşımıza çıkmaktadır (Bülbül, Seçkin, 2019: 1).

Başka bir akademik çalışmada ise altın oranın matematik ve sanatta bütünün parçaları arasında saptanmış ve en uygun uyumu simgeleyen sayısal bir oran olduğu vurgulanmaktadır. Keops piramidinin bu geometrik orana uyan bir eser olduğu, Da Vinci'nin "İlahi Oran"daki resimlerinde bu oranı kullanmış olduğu vurgulanmaktadır (Abacı, 2020: 1).

Altın oran matematik, doğa, sanat ve mimari gibi başka pek çok alanda geçerli, aranılan ve kullanılan bir ölçüdür. Fakat konumuz bağlamınca bizi ilgilendiren insan bedeninde/yüzünde aranılan altın orandır. İnsan vücudu için bilinen altın oran ölçüleri şöyledir:

Omuz başı-başın tepe noktası/omuz başı-göbek noktası arası mesafe, parmak ucu-dirsek/ El bileği-dirsek arası mesafe, Omuz hizasından baş ucuna kadar uzunluk/ Kafa boyu, Göbek-başucu arası uzunluk/ Omuz hizasından baş ucuna olan mesafe, Göbek-diz arası uzunluk/ Diz ayak ucu arası mesafe, Ayak parmak uçlarından göbeğe olan mesafe/ Göbek-baş bitimine olan mesafe, Diz uzunluğu/dizden bele olan uzunluk, Göbekten-boyuna olan uzunluk/ Boyundan saç bitimine olan mesafedir (Abacı,2020: 6)

İnsan yüzündeki altın oran ölçüleri ise şöyledir: "Yüz yüksekliği / yüz genişliği, Burun altı-çene / ağız-çene,Tepe göz yüksekliği / saç dibi-göz yüksekliği, Göz-ağız / burun boyu, Göz-çene arası / burun-çene arası, Yüz genişliği / göz bebekleri arası" (Tekkanat,2006:21). Altın oran kuramcılarına göre yukarıda sözünü ettiğimiz, altın oranın karşılığı olan 1,618 sayısı, insanın yüzündeki ölçülerde de karşımıza çıkar. Mesela üst çenede yer alan ön iki dişin enlerine oranının, boylarına oranını 1,618 sayısını verdiği söylenir (Tekkanat, 2006: 22).

Altın oranın doğanın pek çok unsurunda, pek çok hayvan ve bitkide de var olduğu dile getirilmektedir. Altın oran üzerinde çalışan bilim insanları, insanın bedeni ve yüzünden başka iç organlarının diziliminde dahi altın oran bulunduğunu savunur. Fakat altın oran

gerçekten güzelliğin belirleyicisi midir? Güzel bulduğumuz her şey altın orana mı sahiptir? Altın orana sahip olmayan nesne veya canlılar gözümüze çirkin mi görünürler?

Ünlü düşünür Edmund Burke bu sorulara kesinlikle “hayır” cevabını vermiştir. Burke’ye göre “bir nesneyi güzel bulmak için uzun uzun incelemeye ve araştırmaya gerek yoktur; güzellik, anlayışımızın yardımına ihtiyaç duymaz; istem bile bu konuda kayıtsızdır ve güzelliğin görülmesi, buz ya da ateşin tatbik edilmesinin sıcak ya da soğuk kavramlarını ortaya çıkarmasında olduğu kadar etkili bir biçimde, bizde belli bir ölçüde sevgi uyandırır”(2008:96). Burke güzellik ve oranlarla ilgili olarak şunları belirtmektedir:

Güzellik kesinlikle ölçmeyle ilgili bir kavram değildir, ne de hesap ya da geometriyle bir ilgisi vardır. Eğer orantı güzelliğin bileşenlerinden biri olsaydı, bu etkisini ya belli ölçülerde içsel olarak bulunan ve mekanik olarak işleyen doğal özelliklerden, alışkanlığın etkisinden ya da bazı ölçülerin elverişliliğinin bazı belirli amaçlarına cevap vermesi gerektiği anlamına gelen uygunluktan alıyor olması gerekirdi (2008:97).

Burke, burada gül örneğini verir. Gül büyük bir çiçektir fakat küçük bir çalıda yetişir, üstelik sapı da çiçeğine göre çok incedir. Burada bir orantısızlık söz konusudur. Fakat bu orantısızlık bizim gülü beğenmemize engel olmaz. Gül doğadaki en güzel, en estetik görünümünden birine sahiptir. Burke bu konuya ilişkin şöyle demektedir:

Ne var ki, burada da boy ve en arasında ya da bütünün boyutlarına ilişkin veya parçaların birbiriyle ilişkisine dair bir orantı aramamız boşunadır. Birçok çiçekte bir tür düzenli bir biçim ve yaprakların düzenli bir biçimde dağılımını gözleyebileceğimizi kabul ediyorum. Gülün böyle bir biçimi ve yapraklarının bu tür bir düzeni vardır; ancak eğik bir konumdayken bakılıp, bu biçim önemli bir ölçüde kaybolduğunda ve yaprakların düzeni karıştığında, gül yine de güzelliğini korur. Gül gonca halinde, daha tam açmadan, tam bu şekli almadan önce daha bile güzeldir. Bu durum, orantının ruhunu oluşturan düzen ve tam olma halinin, güzellik ilkesine yararlı olmaktan çok zararlı olduğunu gösteren tek örnek de değildir(2008:99).

Burke güzellik üzerine kaleme aldığı aynı eserinin “Orantının Hayvanlarda Güzelliğin Nedeni Olmaması” isimli bölümünde kuğu örneğini verir. Kuğu çok güzel bir hayvandır

fakat boynu vücudunun geri kalan kısmından uzun olmasına rağmen çok kısa bir kuyruğa sahiptir. Bunun çok güzel bir orantı olduğu söylenemez fakat kuğu yine de bize güzel görünür (2008:99).

Burke, orantının insan türünde de güzelliğin sebebi olmadığını düşünür ve şöyle söyler: “Güzel bedenlerde bu orantılar elbette bulunabilir. Ama insan uğraşırsa, aynı orantıları çirkin bedenlerde de bulabilir. Hatta bilmiyorum ama en güzel bedenlerin bazılarında bu orantılar kusurlu olabilir. Siz insan bedeninin her bölümüne istediğiniz orantıyı biçin ve ben de bir ressamın bu orantılara titizlikle riayet edeceğine söz vereyim; buna rağmen, bu ressam isterse çok çirkin bir figür ortaya çıkarabilir. Aynı ressam bu orantılardan önemli biçimde sapabilir ama çok güzel bir figür üretebilir. Gerçekten de, antik ve modern heykel şaheserlerine bakıldığında, bunlardan bazılarının, önemli ve çok göze çarpan bölümlerde, diğerlerinin orantılarından çok farklı olduğu; ayrıca, gerçek insanlarda son derece çarpıcı ve hoş olan biçimlerin orantılarından da aynı biçimde farklı oldukları gözlemlenebilir. Hem orantısal güzelliğin yandaşları insan bedeninin orantıları konusunda kendi aralarında anlaşıyorlar mı ki?... Eğer insanın kol ve bacaklarına belli orantılar biçer ve insan güzelliğini bu orantılarla sınırlarsanız, neredeyse bedeninin her bölümünün biçimi ve ölçüleri bu orantılardan farklı bir kadın gördüğünüzde, imgelemenizin size telkin ettiklerine rağmen, bu kadının güzel olmadığı sonucuna varmanız gerekir. Ya da imgelemenize boyun eğerek, kurallarınızdan vazgeçmeli, cetveli ve pergeli kenara koyarak güzelliğin nedenini başka yerde aramalısınız. Zira güzellik doğal bir ilkeye göre işleyen belli ölçülere bağlıysa, nasıl oluyor da orantı olarak farklı ölçülerdeki birbirinin muadili beden bölümleri güzel bulunabiliyor, hem de aynı tür içinde?” (2008:101-102).

Bu tez; güzellik ve orantı konusunda Burke’nin söyledikleriyle tamamen örtüşmektedir. Hatta Burke’nin ifadeleri bizim yukarıda zikrettiğimiz bazı fikirlerin tekrarı gibi de olmuştur(veya bizim fikirlerimiz Burke’nin ifadelerinin tekrarı gibi olmuştur). Güzellik

için sayısal bazı normlar ve şekilsel şartlar yoktur. Bir türün birbirinden farklı üyelerinin hepsi, birbirlerinden çok farklı görünümlere sahip olmalarına rağmen gözümüze ayrı ayrı güzel gelebilir. Ve bir şeyi güzel bulduğumuzu anlamak için orantısal verilerin tasdiğine de ihtiyacımız yoktur, güzellik içgüdülerle varılacak bir sonuçtur. Peki güzellik başka kaynaklarda nasıl ele alınır?

Güzelliğin Tarihi isimli eserinde güzel ve güzellik kavramlarının geçmişten günümüze dek geçirdiği serüveni anlatan ünlü yazar Umberto Eco şöyle der: “Bu kitap Güzel’in hiçbir zaman mutlak ya da değişmez olmadığı, aksine tarihsel çağına ve ülkesine bağlı olarak, çeşitli biçimlere büründüğü ilkesinden hareket ediyor ve bu ilke sadece fiziksel güzellik(kadın, erkek, manzara) için değil, Tanrı’nın veya azizlerin, hatta fikirlerin güzelliği için de geçerli” (2006: 14). Tezimizin güzelliğin göreceli ve zamana, mekana, insana, hatta algıdan algıya değişebilen bir kavram olduğunu ileri sürdüğü düşünülürse Umberto Eco’nun fikirleri de bu tezimize paralel bir konumdadır. Peki bu eserde güzellik hakkında başka neler söylenir?

Güzellik konusu Sokrates ve Platon tarafından biraz daha geliştirilmiştir...Sokrates, görünürde en azından üç estetik kategori belirleyerek sanatsal uygulamayı kavramsal alanda yasalaştırmak istemiştir. Bu üç kategori; doğayı, parçalarının bir araya getirilmesiyle ifade eden İdeal Güzellik; daha gerçekçi olmaları için gözleri boyayan Praksiteles’in heykellerinde olduğu gibi, ruhu göz aracılığıyla anlatan Ruhsal Güzellik ve Yararlı ya da İşlevsel Güzellik’tir... Platon’un gözünde güzelliğin, onu rastlantı sonucu ifade eden fiziki araçtan farklı, bağımsız bir varlığı vardır; bu yüzden özellikle belirli ve algılanabilir bir şeye bağlı olmadan, her yerde parıldar. Güzellik, gördüğümüzle ilintili değildir: Sokrates’in çirkinliği dillere destan olmasına rağmen, iç güzelliği yüzünden parıldadığı söylenirdi. Platon’a göre vücut, ruhu hapseden karanlık bir mağara olduğuna göre, duyularca görülenin aklın gördüğü tarafından örtülmesi gerekir, ki bu da diyalektik sanatlardan birini yani felsefeyi bilmeyi gerektirir. Bu nedenle herkes gerçek güzelliği kavrayamaz (Eco, 2006: 48-50).

Yukarıda geçen “Güzellik, gördüğümüzle ilintili değildir” ifadesi bizim tezimizi desteklemektedir. Daha önce görüşlerine yer verdiğimiz John Berger de aynı noktada

durmaktadır. Yani güzellik g r l ne değil, görene(değerlendirme yapılına değil, değerlendirme yapana) ait bir kavramdır. Kişi, insanları kendi zihnindeki güzellik ve çirkinlik algısı/şablonuna göre görecek, o yönde değerlendirecek, onu ya çirkin ya da güzel olarak kodlayacaktır. Öyle görünüyor ki akıl, kodlamaların kolay olabilmesi için şeyleri ve kişileri sınıflandırmaya ihtiyaç duymaktadır. Kimin/neyin hangi sınıfta duracağı ise tamamen kişinin zihin yapısına ve algı dünyasına, bu algı dünyasını yaratan i  ve dış etmenlere bağlıdır. “Her imgede bir görme biçimi yatsa da bir imgeyi algılayışımız ya da değerlendirilişimiz aynı zamanda görme biçimimize de bağlıdır” (Berger, 2019: 10).

Kendisi de bir estetik cerrahı olan Pierre F Fournier “Lorenz Güzellik Teorisi” başlıklı makalesinde güzellik hakkında temel olarak şunları söyler:

Açıktır ki, santimetre tek hakem değildir; eşitlik daha sübjektif hale gelmiştir:

- *Güzellik, bize zevk veren ve hayran olduğumuz şekiller ve oranlar topluluğudur. Ancak, konsept farklı kültürlere göre değişmektedir.*
- *Güzellik, şekil ile hacim arasındaki dengedir.*
- *Güzellik, içimizde estetik bir duyguyu uyarır, göze hoş görünür ve hayranlık duygusu aşılar. Güzelliğin görsel bir fenomen olduğu söylenir.*
- *Güzellik, insan yüzünde görünüşü keyiflendiren biçim, orantı, renk gibi kalitelerin kombinasyonudur (2003:124-125).*

Fournier da, tıpkı Burke, Eco ve Berger gibi güzelliğin izole olarak var olmadığını, seyredenin gözünde var olduğunu söyler (2003:125). Ona göre “eğer bir şey bir kişinin hoşuna gidiyorsa, onun için güzeldir. Eğer aynı şey başka kişinin hoşuna gitmiyorsa, bu, diğer kişi için güzel değildir. Hoş olan güzellik değil, güzel olanın hoş olmasıdır” (2003:125). Bu makalesinde Fournier  nl  filozof David Hume’un da g zellekle ilgili fikirlerine yer verir. Hume; güzelliğin özel ve kişisel bir deneyim olduğunu ve aslında seyredenin gözünde ve zihninde var olduğunu (Fournier, 2002: 125) belirtmekle birlikte şunu da söylemiştir: “Güzellik, o şeyin kalitesi değildir, aksine onu seyreden kişilerin zihninde var olandır” (Fournier, 2002:125). Yani herkes güzelliği bireysel olarak algılar. “Güzellik zevk veren bir şeydir, ancak bir kişiye zevk veren şeyin, başka bir kişiye de

aynı zevki vermesi gerekmez”(Eric Newton’dan aktaran Fournier,2002:125). Hume’dan bahsetmişken burada onun güzellik ve beğeniyle ilgili fikirlerine biraz daha yer vermek yerinde olacaktır.

Esasen Hume bu konuda başlıbaşına çalışmalar ortaya koymuştur. *Of the Standard of Taste (Beğeni Standardı Hakkında)* isimli denemesi bunlardan başlıcalarıdır. Hume bu çalışmasında estetik değ r biçiminin öznel bir doğası olduğunu öne sürer (Hamdioğlu, 2019:1):

Hume, güzelliği kendine özgü bir haz ve doyum veren ve tamamıyla duyguya ait bir estetik nitelik olarak tanımlar. Bu, güzelliğin ayırt edici karakteridir ve onunla doğal eğilimi rahatsızlık üretmek olan biçimsizlik arasındaki tüm ayrımı oluşturur. “Gerçekte nesnede olan şey” hiçbir zaman duygu tarafından temsil edilmediği için güzellik ve biçimsizlik de nesnelere ait nitelikler olarak alınamazlar. Güzellik, “yalnızca ruhtaki bir tutku ya da izlenim” olmanın dışında başka hiçbir içeriğe sahip değildir. Öyleyse o, yalnızca şeyler üzerinde düşünen zihinde var olur; her zihin farklı bir güzelliği algılar (Hamdioğlu, 2019: 22).

Hume yine der ki “Zihne giren her şey, gerçekte algı ve zihnin en canlı algıları da izlenimler olduğundan izlenim sadece dıştan gelen etkinin izi değil, aynı zamanda zihnin algılamasının kendisidir” (1960: 208) ve bundan dolayı da “Gerçek güzelliği ya da gerçek biçimsizliği aramak, gerçek tatlıyı veya gerçek acıyı tespit etme iddiasında olmak kadar nafile bir araştırmadır” (Hume, 1998: 137).

Hume’un da daha önce yer verdiğimiz yazar ve düşünürler gibi güzelliğin öznel bir algı sonucu varılan bir kanı olduğunu ve güzelliğin bizim ona atfettiğimiz nesnede değil ona bakan öznenin zihninde var olduğunu öne sürdüğünü görüyoruz. Yani Hume da güzelliğin öznel, göreceli, algısal ve değişken olduğunu düşünüyor. O zaman güzel olan şeyin güzelliğinin o şeyin kendisinde değil, onu güzel bulan kişinin zihninde olduğunu söylemek yanlış olmaz. “      güzellik deneyimi insanoğlunun doğal yapısında – “içsel dokunun  zg n yapısı (Hume, 1998: 140)”- salt hoşlanma duygusu olarak yaşanan bir süreç değildir, aynı zamanda zihnin bütün işlemleri de burada iş başındadır”

(Hamdioğlu, 2019: 25). Yani bizim içimizde doğuştan getirdiğimiz bir güzellik algısı yoktur, biz bir şeyi zihinsel süreçlerimiz (yani toplumsal öğrenme yoluyla) sonucunda ya güzel ya da çirkin olarak tanımlarız. “Doğal olarak tüm düşünceler duyu izlenimlerinden doğduğu ve tüm yargıların temelinde öznel bir gereklilik, inanç veya alışkanlık yer aldığı için akıl yürütmelerin tamamı geçmiş deneyimler ile uyum içinde sonuçlar ortaya koymaya dayanır” (Hamdioğlu, 2019: 29).

Hume, yukarıda adı geçen makalesinde insanların beğenileri arasında çok büyük farklılıklar bulunduğunu ve bunun da açık bir olgu olduğunu söyler. Böylesi bir beğeni farklılığı olduğunu keşfetmek için çok fazla inceleme ve araştırma yapmaya ya da farklı coğrafya ya da kültürleri incelemeye dahi gerek yoktur. Aynı toplum içine doğmuş, aynı değerlere sahip, aynı eğitim sürecine tabi tutulmuş insanlar arasında bile bu beğeni farklılığı açık bir şekilde görülebilir (Hume, 1998: 133). “David Hume’un Beğeni Standardı: Farklılıklar ve Standart” isimli çalışmada Hume’dan aktarıldığına göre aynı aile içine doğmuş, aynı ebeveynler tarafından aynı değerlerle yetiştirilmiş, aynı devlet ya da hükümet tarafından aynı eğitime tabi tutulmuş iki kardeşin beğenileri arasında bile büyük farklılıklar görülebilir; birinin iyi ve güzel bulduğunu diğeri kötü ve çirkin bulabilir. Kaldı ki beğenileri kıyaslanan insanlar farklı toplumlarda doğmuş, farklı değerlerle yetiştirilmiş, farklı eğitim sistemlerinin ürettikleri insanlarsa, ya da farklı çağlara aitlerse, beğenileri arasındaki farklılıklarının daha da büyük olacağını tahmin etmek zor olmaz (Soysal, 2020: 186). Hume’a göre “Herkes, örneğin, zarafetin iyi olduğunda hemfikirmiş gibi görünür. Ne var ki, iş zarif nesneleri seçmeye gelince, burada bir uzlaşma yoktur... insanlar beğeni meselelerinde uzlaşıyor gibi görünürler, çünkü övgü ve yergi için aynı terimleri kullanırlar” (1984: 181). Yine Hume; insanların güzellik ve çirkinlikle ilgili genel söylemleri aynı olduğunda bile, her türden güzellik ve çirkinliğe yönelik duygularının genellikle farklı olduğunu belirtir (1998: 134). Hume, “güzel” kavramı alınıp içine bir yığın nitelik ya da özellik doldurulabilir ve bu özellik

ve nitelikleri taşıyan her şeyin güzel olarak tanımlanması gerektiği konusunda bir uzlaşa sağlanıp sağlanamayacağını da sorgular (Soysal, 2020: 187). Hume, görelî ve algısal olduğunu savunduğu beğeni alanıyla bilimsel disiplinleri şöyle ayırır: Beğeni alanında söz konusu olan öznenin kendisinde bulunan bir şeyken, düşünce ve bilim alanında söz konusu olan nesnenin kendisinde bulunan bir şeydir. Örneğin Hume’a göre “güzellik şeylerin kendilerinde bulunan bir nitelik değildir; o sadece onlar(şeyler) üzerinde düşünen zihinde bulunur” (Soysal, 2020: 188).

“Aynı şekilde, aynı nesne, farklı insanlarda birbirinden farklı birçok duygunun ortaya çıkmasına neden olabilir. Ancak bu duyguların tamamı da doğrudur. Yukarıda da bahsedildiği gibi, bu duyguların hiçbirinin nesnede bulunan herhangi bir şeyi gerçekte olduğu haliyle temsil etmek gibi bir iddiası yoktur. Duygunun temsil ettiği şey, nesne ile duygunun sahibi olan öznenin zihni arasındaki bir tür etkileşimdir” (Soysal, 2020: 194). Bu ifadeler bizim yukarıda güzellik ve beğeniyle ilgili sunduğumuz fikirlerle örtüşmektedir. Aynı düşünceyi savunan Hume bu konuda şöyle söylemiştir: “Aynı nesne tarafından ortaya çıkarılan binlerce farklı duygunun tümü de doğrudur; çünkü hiçbir duygu gerçekten nesnede bulunan bir şeyi temsil etmez. O sadece nesne ile zihnin organ ya da yetileri arasındaki belirli bir uyum ya da ilişkiyi gösterir; ve eğer o ilişki gerçekten var olmasaydı, bu duygunun var olması asla mümkün olamazdı” (1998: 136). “Bu nedenledir ki, bu felsefeye göre, bir öznenin bir nesneyle etkileşime girmesi sonucu ortaya çıkan bir duygu, nesnede değil öznededir. Dolayısıyla, aynı nesne ile etkileşime giren iki farklı özne bu nesneye yönelik farklı duygulara sahip olabilirler; çünkü her iki öznenin zihinlerinin yapısı ve yetileri birbirlerinden farklı olduğu için, aynı nesne bu iki farklı öznenin zihinleriyle farklı türden etkileşimler içine girecek ve her ikisinde de farklı duyguların ortaya çıkmasına neden olacaktır; örneğin, biri o nesneyi güzel bulurken, diğeri çirkin bulacaktır. Ancak her iki öznenin duygusu da, kendisinin ötesine geçip, etkileşime girdikleri nesnenin kendisinde bulunan ya da bulunduğu varsayılan bir

özelliğe ya da niteliğe göndermede bulunmadığı için, doğru olacaktır” (Soysal, 2020: 194).

Hume’a göre, bu felsefe bizi, ifadesini çok bilindik bir atasözünde bulan bir sonuca götürür: “Gerçek güzelliği ya da gerçek çirkinliği aramak, tıpkı gerçek tatlı ya da gerçek acıyı bulduğunu iddia etmek gibi beyhude bir soruşturmadır. Organların yatkınlıklarına göre, aynı nesne, hem acı hem de tatlı olabilir; atasözü beğenilere yönelik tartışmanın beyhude olduğunu doğru bir şekilde tespit etmiştir”⁸. Bunun anlamı da, beğeni için bir standart aramanın beyhude bir iş olduğudur. Bu durumda, eğer gerçekten herhangi bir standart bulunabilirse, o standart genel olarak bir beğeni standardı değil, belirli türden bir beğenin standardı olacaktır(Soysal, 2020: 194).

Soner Soysal yukarıda adını zikrettiğimiz makalesini şu sonuca bağlar: “(Beğenin ve güzelliğin bir standardı olmadığını göstermek için) Fazla uzağa gitmeye gerek kalmadan, yakın çevrenizdeki insanların aynı nesne üzerine farklı yargılarda bulunduklarını göstermeniz yeterli olacaktır; ilkesel olarak bir kişinin bile farklı bir yargıda bulunması böyle bir standardın olmadığını göstermeye yeterlidir. Kaldı ki, farklı zaman ve mekanlarda bulunan insanların yargıları işin içine dahil edildiğinde, durum daha da açık hale gelecektir. İnsanların beğeni yargıları, her ne kadar, kaba bir bakışla, bir tür uzlaş sergiliyormuş gibi görünse de, Hume’un da gösterdiği gibi, yakından incelendiğinde bu uzlaş görüntüsü tamamen dağılır. İnsanlar aynı durumlarda aynı sözcük ve kavramları kullanıyor olsalar da bu sözcük ve kavramlara farklı anlamlar yüklerler. Bu durum, Hume’a göre, sadece beğeni alanında değil, aynı zamanda, etik alanında da kendini gösterir” (2020: 195-196).

Burada, yukarıda da yer verdiğimiz “Lorenz Güzellik Teorisi” isimli makaleye tekrar dönmek istiyoruz. Çünkü bize göre bu makale, yazarının bir plastik cerrah olmasıyla kendince bir önem arz etmektedir. Bu çalışmada Fournier’in güzelliğin neliği ve nasıllığıyla ilgili yaptığı tartışmalara yeniden bakmak isabetli olacaktır. Fournier’a göre

⁸ Burada sözü edilen Latince atasözü “zevkler tartışılmaz” anlamına gelen ‘de gustibus non est disputandum’dur.

“Güzellik detaylarla ifade edilmez, bir bütün olarak ifade edilir, bir bütün parçalardan daha büyüktür. Güzellik sadece yüzü değil, vücut ya da zarif fiziki görünüşü de içerir. İnsanlar kişilikleri, eğlendirme yetenekleri, sevme kapasiteleri ile güzeldir. Bir yüzü gördüğümüzde, ona hayat veren ruhtan hoşlanırsınız. Bir kişinin fiziksel olarak çekici olduğunu söylemek yeterli değildir, birçok açılarından çekici olabilir” (2003:125). Makaleye adını veren Konrad Lorenz hakkında kısa bir biyografik bilgi vermek gerekirse:

Konrad Lorenz, 1973 yılında Tıp ve Fizyoloji alanında Nobel ödülü sahibi, davranış biyolojisinin gelişimine ve insan güzelliğinin anlaşılmasına büyük katkılarda bulunmuştur. Çalışmasında, Essays on Animal and Human Behaviour, gençlere özen göstermede hem insanlar hem de hayvanlarda içgüdüünün uyanışını açıklayan bir şema sunmuştur (Fournier, 2003: 126).

“Lorenz’in Güzellik Teorisi’ne göre bir erişkinin ‘güzel’ olarak algılanabilmesi için, o kişinin yüzünde çocuksu özellikler taşıması gerekir. Buna göre, makyaj da yüzü gençleştirme ve hatta çocuklaştırma amacı güder: Rujlar, bir çocuğun çok yoğun kırmızı dudaklarını vermelidir, yanaklar çocuğun kırmızı yanaklarını anımsatmalıdır ve pudra, çocuksu kadifemsi deri oluşturmalıdır. Buna paralel olarak yaşlılık da çirkinlikle ilişkilendirilir. Çirkinlik sadece güzelliğin karşıtı değildir; aynı zamanda tiksindirici, iğrenç, bozuk, yakışsız, itici, hantal, mide bulandırıcı, ürkütücü, gücendirici, yorucu, biçimi bozulmuş, şekilsiz, berbat, sarsıcı, kaba, kötü vb gibi eş anlamlı kavramlarla birlikte anılır. Kırıkmış ve solgun bir cildin, kadını çirkinleştirdiği düşünülür. Böylelikle ‘yaş almış’ olarak nitelenmesi gereken kadın, ‘yaşlı’ olarak yaftalanır; çünkü yaşlılık da çirkinlik gibi yüzüne bakılmayan, iğrenç, itici, tiksindirici, yorucu ve bozuk gibi çirkinliğe yüklenen anlamlarla özdeşleştirilir” (Çizmeci, Güzel, 2018: 37).

Lorenz güzelliğin koruma isteği ile ilişkili olduğunu düşünmüştür. Lorenz’e göre biz koruma isteği uyandıran, çocuksu yüzleri güzel bulma eğilimindeyizdir. “Bir yüz bir insana çekici geldiğinde, bunun sebebi yüzün çocuk benzeri özelliklerinin olmasıdır.

Birçok insan içgüdüsel olarak çocuk yüzlülerden etkilenir. İçimizde hemen koruma içgüdüğü oluşturur. Bu, insanlar ve hayvanlarda eşit olarak bulunmuştur. Lorenz, çocuklarını korumaya programlanmış erişkin hayvanların, çocuklarından çıkan herhangi bir şeyden -fiziksel özellik, ses, bir koku- etkilendiklerini, bunların onlara çekici geldiğini açıklamıştır. İnsanlar arasında da, korumaya, sempati ve şefkate yol açan sinyaller vardır. Yuvarlak, tam kıvrımları ile bir çocuğun yüzü, saflık, içtenlik, dürüstlük ve masumiyet ile ilişkilidir” (Fournier, 2003: 126-127). Ve bir estetik cerrah olarak Fournier bu yüzden iyi bir estetik cerrahın bu çocuksu özellikleri optimize etmesi, bir bebek ya da çocukta olduğu gibi, şefkat ve koruma hislerini uyandırması gerektiğini söyler (2003: 127). Yine aynı eserinde Fournier şöyle der:

....güzellik etkisi yaratmak için, erişkin yüzünde bir çocuğun özelliklerini tanıyabilmek gerekmektedir. Bazı erişkinler bunun ne kadar önemli olduğunu bilir. Örneğin ünlü somurtması ile Brigitte Bardot ve kuaförde uzun bir bakımdan sonra, oyunu daha yeni bırakmış küçük bir kız izlenimi vermek için saçlarını kabartan Marilyn Monroe. Kadınlar çocuksu davranışlar takınmasa, erkekler koruma isteği duymayabilir ve eşlerinden çok annelerini hatırlayabilirler. Kadınlar, erkeklerin direkt kalbini fethetmek için, bu çocuksu ifadeleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak yapar ve bilerek ya da bilmeyerek utangaç, masum, saf, kaprisli, tutkulu, meraklı ve benzeri gibi görünümlere bürünür. Bu yüzden bir yetişkinde çocuksu özelliklerin nasıl çekici olduğu anlaşılır; çiller, kırmızı yanaklar, kızarıklık, uzun kirpikler, sarı bukleler, dolgun yanaklar, dolgun ve güzel dudaklar(2003:127).

Umberto Eco, çirkinlik kavramını ansiklopedik bir tarzda ele aldığı *Çirkinliğin Tarihi* isimli eserinde güzelliğin kimi açılardan sıkıcı olduğunu, güzellik mefhumu çağdan çağa değişse bile güzel nesnelerin her zaman belirli kurallara uymak zorunda olduğunu söyler. Ona göre güzellik ölçülebilirdir (Henderson, 2018: 12). Belki de o yüzden sıkıcı olduğunu düşünmüştür. Burada Eco şöyle bir soru sorar: “Bununla birlikte ‘güzellik’ ile eskilerin neyi kastettiği açık değildir; keyif veren, hayranlık uyandıran, dikkat çeken, biçimiyle ruhu okşayan, ya da ‘manevi’ güzellik, bazen vücut güzelliğiyle uyuşmayan ruhun niteliği midir?” (2009:24).

Henderson güzelliğe ve çirkinliğe dair kanıtları dış dünyada değil, o dünya üzerine düşünen zihindeki değişimlerde aramak gerektiğini söyler (2018:26). Henderson'un aktardığına göre ressam William Hogart “insanlığın güzelliğin sadece hayallerde var olabileceğine hükmederek onu bir gerçeklik olarak görmekten vazgeçtiğini anlatmış, ‘pek çok düşüncemiz geleneklerden, modadan, kanı ve yanılgılarımızdan ileri gelen önyargılarla örülü olduğu için hükümlerimizde yanılabilirliğimizi kabul etmek zorundayız’ demiştir (2018:99). *İnanmak Görmektir* isimli kitabında sinemacı Errol Morris “İnançlarımız duyulara dayalı delilleri bütünüyle bastırabilir ve ne gördüğümüzü belirleyebilir” demiştir (Henderson, 2018: 136-137). Yani daha önce de sözünü ettiğimiz gibi bir nesne veya kişiyi güzel görsek dahi, “*imgelemimizin bize tüm telkin ettiklerine rağmen*” öğrendiğimiz şeyler onun çirkin olması gerektiğini gösterdiği için o şeyin/kişinin çirkin olduğu sonucuna varırız.

“Sözlük anlamıyla güzellik ‘estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik’ olarak tanımlanır. Baudelaire’in tanımıyla ise güzellik; ‘...niceliğinin belirlenmesi çok güç olan ebedi, değişmez bir unsurdan ve koşullara göre değişen, görelî bir unsurdan oluşur. Bu unsur da yaşanan çağ, o çağın modaları, ahlaki değerleri, duyguları ya da bunların hepsidir” (Çizmeci, Güzel, 2018: 19).

“Güzellik bir öyküdür ve bu öykü anlatıldığı zamanın koşullarına ve ihtiyaçlarına göre farklılaşır. Üstelik sadece zamansal değil mekânsal olarak da değişkenlik gösterir. Örneğin Antik Yunan’ın etine dolgun kıvrımlı kadınları 2000lerin başındaki sıfır beden güzellik tanımına uymaz. Ya da Afrika kabilelerinin güzellik anlayışı ile Avrupalı güzellik tanımı birbirinden fersah fersah uzaktır. Fakat yine de güzellik öyküsü bize güzelliğin öznel ve değişken bir olgu olduğunu unutturur. Bu öykünün anlatı gücü o kadar kuvvetlidir ki bizler güzelliğin mevcut tanımını ezeli ve ebedi olarak sabitmiş gibi algılarız. İnsanlık tarihi içerisinde filozoflardan sanatçılara, bilim insanlarından sıradan insana kadar hep “Güzel nedir?” sorusunun cevabı aranmıştır. Bu sorunun cevabı farklı

disiplinlerde yürütülen çeşitli çalışmalarla ele alınmakla beraber esas olarak felsefe literatürüne dayanır ve güzel kavramı felsefe literatürü içinde estetik bilimi çerçevesinde incelenir” (Genç,2020:17). Öyleyse burada “Güzelliğin Bilimi olarak Estetik”ten bahsedelim.

2.2. Güzelliğin Bilimi Olarak Estetik

Burada estetik alanından tezimizle ilgili bağlantıları nedeniyle kısaca ve kuramsal ana hatlarıyla söz edeceğiz. ‘Eski Yunanca ‘aisthesis’ ya da ‘aisthanesthai’ sözcüğünden gelen ‘Aisthesis’ sözcüğü, duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi, ‘aisthanesthai’ sözcüğü de, duyu ile algılamak anlamına gelmektedir (Tunalı, 2005:13). Estetik, bu anlamda duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bir “bilim” olarak düşünülür. Sözcüğün kökeninde bulunan bu duyusallık, estetik dediğimiz alanın adının dışında da bu sözcüğün yaşadığını gösterir. Günümüz tıp terminolojisinde rastladığımız ‘anestesi total’ ya da ‘anestesi lokal’ terimleri bunun somut örnekleridir. Birincisi, ameliyatta tüm duyarlılığımızın yok edilmesini, öbürü de sadece ameliyat edilecek bölgede duyarlılığın yok edilmesini ifade eder. Kimi düşünürlerde bu ‘estetik’ sözcüğünün her iki anlamda da kullanıldığı görülebilir. Örneğin, Kant estetik sözcüğünü hem duyusallık anlamında hem de bugünkü “estetik bilimi” anlamında kullanır. Şöyle ki: *Saf Aklın Eleştirisi*’nin bir bölümü olan *Transcendental Estetik*’te Kant, salt matematik, salt doğa bilimi ve salt metafizik nasıl mümkündür sorularını ele alır ve burada ‘estetik’ sözcüğünü duyusallık anlamında kullanır” (2005:13). Yetişken, estetik kavramını ilk kez bağımsız bir disiplin olarak gören düşünürün filozof A. G. Baumgarten (1714-1762) olduğunu ve “güzel üzerine düşünme bilimi” olarak tanımladığını belirtmektedir. Baumgarten, estetiğin konusunu mantık ile ilgi içinde ele alarak belirler. Bu belirlemeye göre, mantık biliminin işi, zihinsel bilginin yetkinliği olarak güzeli araştırır. Daha sonra Kant’ın çalışmaları estetiğin bağımsız bir disiplin

olarak kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Kant güzel ile iyinin örtüştüğü ve farklılaştığı konumları belirleyerek, güzeli yararlıdan ayırmış, estetik hazzın duysal hoşlanmadan farklı olduğunu göstermiş ve estetiğin kendine özgü sınırlarını çizmiştir. Estetiği ayrı bir alan olarak belirleyen temel kavramın, güzel kavramı olduğu söylenebilir. Estetiğin sınırlarını çizebilmek, bir bakıma güzel kavramının kapsamını belirlemekle aynı anlama gelir. Gerçeklikte güzel değer yargısıyla ilgi içinde ele alınan her şey, estetiğin araştırma alanına girer. Böylece estetik alanda yalnız sanat yapıtları değil, aynı zamanda doğal olarak var olanlar da –örneğin kristaller, yıldızlar, dağlar, nehirler, kırlar, bir kuş sesi ya da bir insan yüzü vb- güzel olarak nitelendirilir” (Yetişken, 2009:13).

Estetik, duyumsal olanın ve duysalın bilgisinin bilimidir. Estetik, mantığın tersine, açık ve seçik olmayan bilgiyi; yani duysal olana ilişkin bilgiyi kendine konu edinir. Böyle bilginin de yalnızca güzellikle olan ilişkisini inceler. Estetik, doğruluğu değil güzelliği inceleyen bilimdir. Bu anlamıyla estetik, hem insan tarafından yapılmış hem de doğada var olan güzelliği araştırır. Güzel diye nitelendirdiğimiz eser ve nesneleri incelerken, güzelliğin ortaya çıkmasını sağlayan hazları, hoşlanma duygusunu, yüceliği, iyiliği ve güzellik standartlarını analiz eder (Çüçen, 2013: 284-285)

Dilimizde “Güzellik bakanın gözündedir” diye bir söz vardır. Gündelik dilde kullanılan bu ifade belki biraz da klişe olmuş bir ifadedir, fakat güzellik ve beğeni konusunda yaptığımız araştırmalar bu sözü değerli kılmış ve bilimsel bir temel kazanmasını sağlamıştır.

2.3. Çirkinlik Nedir?

Çirkinlik belki literatürde kendisine güzellik kavramı kadar yer bulamamıştır. Belki de bu yüzden, çirkinlik kavramı düşünürler tarafından daha tartışmalı, daha ilgi çekici görülmüş olabilir. Umberto Eco'nun daha önce yer verdiğimiz ifadesinde olduğu gibi güzellik belki de ölçülebilir olarak görüldüğü için sıkıcıdır. Çirkinlik ise bunun aksine ölçülemez, belirli bir standardı yoktur ve sınırları daha geniştir. Hatta belki de sınırsızdır.

Aslında belki de biz, güzelliği tanımladığımızda çirkinliği de tanımlamış oluyoruz veya çirkinliği tanımladığımızda güzelliği tanımlamış oluyoruz. Eğer güzellik ve çirkinliği birbirine karşıt kavramlar olarak kabul edersek bu sav doğru olabilir. Öyleyse güzel kavramının içini ne kadar şeyle doldurduysak çirkinin de o şeylerin tam tersini ihtiva etmesini bekleriz. “Güzellik ve çirkinliğin birbirini içinde taşımalarından dolayı güzellikten bahsederken çirkinlik kavramına bağlı kalmak bir bakıma zorunluluk olmaktadır” (Oğuz, 2010: 185). Fakat burada yine de çirkinliğin kendince bir tanımı vardır. Ve başka başka çalışmalarda çok farklı şekillerde ele alınmıştır. Bu bölümde çirkinlik kavramını kısaca ele alacak, onu tanımlamaya çalışacak, farklı kaynaklarda kendisine nasıl yer bulunduğunu tartışacağız.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “çirkin” kavramının karşısına şunlar yazılmıştır: 1. Göze veya kulağa hoş gelmeyen, güzel karşıtı. 2. Hoş olmayan, yakışık almayan (davranış veya söz). 3. Karanlık, dalavereli, şüpheli.

“Çirkinliği ölçmeyi başaramayan Umberto Eco şunları söyler: ‘Güzellik kimi açılardan sıkıcıdır. Güzellik mefhumu çağdan çağa değişse de güzel nesneler her zaman belirli kurallara uymak zorundadır... Çirkinlik tahmin edilebilir değildir ve barındırdığı olasılıkların sonu yoktur. Güzellik ölçülebilir. Çirkinlikse tanrı gibi, sonsuzdur’ ” (Henderson, 2018: 12).

Aristoteles ve Alberti de güzel nesnelerin bütünsel bir tutarlığa sahip olduğuna inanır. Bu kanıdan ilerleyecek olursak çirkinliğin ve çirkinlik sınıfına dahil olan her şeyin daha belirsiz, daha tutarsız, aşırı ya da yıkıma uğramış bir yanı olduğunu söyleyebiliriz. Biçimi bozulmuş, grotesk, canavarı, yoz, asimetrik, çarpık, hayvansı, ucubeye benzeyen, kural dışı, orantısız, engelli, melez: değişik koşullarda, çağlarda ve kültürlerde ortaya çıkıp gelişen ve bakan göze göre farklı anlamlar kazanan çirkinlikle ilintili bir dizi terim çirkin kavramının evrimine eşlik etmiştir. Kiç, bayağı, çürümüş, iğrenç, harap olmuş, biçimsiz...(Henderson, 2018:12). Henderson aynı eserinde şunları söyler: “Karl Rosenkranz, Çirkinliğin Estetiği adlı eserinde çirkinliğin yalnızca güzelliğin tersi ya da olumsuz bir nitelik olmadığını, daha ziyade başlı başına bir durum olduğunu söyler. Üçüncü yüzyıl Roma’sında Plotinus çirkinliği bir bedenın çamurda debelenip ayırt edilemez bir şekilde yabancı organik maddelere bulanmasına benzetirken, Platon daha eski tarihli Parmenides adlı diyalogunda ‘pislik’ de dahil olmak üzere ‘en değersiz şeylerin bile’ hor görülmemesini öğütler. ‘Bulunduğu yere uygun olmayan, yersiz’ anlamıyla çirkinlik, bir şeye veya kişiye ilişkin algıları sekteye uğratar” (Henderson, 2018:15).

Claudine Sagaert, *Kadın Çirkinliğinin Tarihi* isimli kitabında güzellik ve çirkinlik varyasyonlarının etrafında gelişen normların üretiminin siyasi, kültürel ve toplumsal bağlamları olduğunu iddia etmiştir. Yani güzellik de çirkinlik de toplumsal, kültürel ve politik bir inşa meselesidir. Güzelliği cinsiyet bağlamında ele alacak olursak Sagaert’in dediğine göre “Çirkinlik kadınla ilgili olduğunda bedenin bir özelliğidir; erkek söz konusu olduğunda ise daha ziyade zekayı ilgilendir” (2017:8). Bu; çirkinlik ve güzellik mefhumunun kadın bedenine dair bir şey olduğunu iddia etmek demektir. Nitekim, dünyada kadınların çirkinliği, erkeklerin ise güzelliği temsil ettiği dönemler yaşanmıştır. Mesela Antik Yunan’da güzelliğin eril cins tarafından temsil edildiği bilinir. Bir örnek verecek olursak Ksenophon’a göre “eril güzellik her türden dişil güzelliğin üstündedir.

Çünkü Yunanları baştan çıkaran genç oğlanların güzelliği ‘doğal güzellik’ olarak tanımlanır. Oysa dişil güzellik hile yoluyla elde edilir. Pudralar yanılısamaya, yalana ve görüntüye bağlıdır: Sadece geçici, sahte ve önemsiz bir güzellik verir. Gelgelelim, kadının makyajla güzelleşme çabaları -beyaz ten, kalem çekilmiş gözler, kırmızı elmacık kemikleri ve dudaklar- sürekli tekrar edilmektedir. Kadın doğal olamaz; onun takılar ve elbiselerle süslenmesi ve güzelleşmesi gerekir. Antik Yunan’da güzellik, böylece eril cins tarafından temsil edilir” (Sagaert, 2017:28). Bu konuya, yani güzellik ve çirkinliğin kadın bedeni üzerinden tanımlanması ve kadının bu duyumlar üzerinden baskı hissetmesi meselesine, üçüncü bölümde geçilecektir. Fakat şunu tekrar belirtmeliyiz ki “çirkinliğe ilişkin felsefi, tıbbi, sosyolojik ve edebi metinler en çok kadına atıfta bulunur. Bunun sonucu olarak, erkeğin çirkinliğiyle kadınıniki arasında simetrik olmayan bir boyut ortaya çıkar. Cinsiyetler tarihi, kadının tarihi ve kadın estetiğini erkeğinkinden ayırt eden güzelliğin tarihine ilişkin az sayıda eser bulunmaktadır. Gelgelelim, çirkinlik ve güzelliği niteleyen söylemler uzun zamandan beri kadına ve erkeğe özgü olarak tanımlanan şeyi belirlemeye katkı sağlamıştır. Başka bir deyişle, çirkinlik madde bakımından düşünülmüş ve dişil varlıkla bağdaştırılmıştır” (Sagaert, 2017:14).

Çirkinlik sadece güzelliğin karşıtı değildir; aynı zamanda tiksindirici, iğrenç, bozuk, yakışsız, itici, hantal, mide bulandırıcı, ürkütücü gücendirici, yorucu, biçimi bozulmuş, şekilsiz, berbat, sarsıcı, kaba, kötü vb gibi eş anlamlı kavramlarla birlikte anılır (Çizmeci, Güzel, 2018: 37).

“Tıpkı güzel gibi çirkin de içinde birçok şey barındıran, dinamik bir kategoridir. Ancak çirkin, o şekilde tasarlanmadığı için erkekleri hiçbir şekilde etkilemeyecektir ama sistematik olarak tekrar tekrar kadınları, feminenleri ve diğer ötekileştirilmiş cinsiyet

kimliklerini hedef alan, onlara zarar veren, onları tanımlayan ve dışlayan bir kategoridir”⁹

Henderson; çirkinlik söz konusu olduğunda tıpkı bizim güzellik tanımımızda vurguladığımız gibi “kanıtları dış dünyada değil, o dünya üzerine düşünen zihindeki değişimlerde” aramak gerektiğini söyler (2018:26). Güzellik gibi çirkinlik de toplumsal bir kurgudur ve çirkin diye nitelediğimiz şey ya da insan biz belirli bir görünümü zihnimizde idealize ettiğimiz için çirkindir, bu onun kendisinde bulunan bir şey değil, bizim zihinsel süreçlerimize ilişkin bir şeydir. Henderson’un da dediği gibi “sürekli şekil değiştiren bir tanımlayıcı olarak ‘çirkin’, genelde gözlemlenen kişinin niteliklerinden çok gözlemleyen kişinin bakış açısını yansıtır” (2018:32).

“İngilizce’de çirkin anlamına gelen ‘ugly’ kelimesinin kökeni, eski Norveççe uggligr(korkulacak, ürkülecek şey) sözcüğünden türeyen ve ‘korkunç’, ‘tiksindirici’ anlamına gelen ortaçağ İngilizcesine ait bir terime dayanır” (Henderson, 2018: 33). Bu tanımlama yukarıda yer verdiğimiz çirkin ve çirkinlik tanımlamalarıyla uyusmaktadır.

Ünlü filozof Platinos’a göre “güzel ruhun tanıdığı, ruha akraba olan şeydir; çirkin ise, ruha yabancı olan şeydir. Güzelin yanında çirkin de diyalektik olarak gelişir. Çirkin, formun ve ideanın hakim olmadığı şeydir. Çünkü madde çirkinde, ideaya tamamen uyan bir forma müsaade etmemiştir” (Tunalı, 1996: 43).

“Pek çok düşünür, güzelliğin niteliklerini, tanımını, kaynaklarını, yansıma biçimini aramış, ama bunu yaparken çirkinden ya birkaç cümleyle bahsetmiş ya da yok saymışlardır. Bu sonuç beraberinde son derece kritik bir tartışmayı da getirmektedir. Birincisi, çirkin güzelin şartlarının oluşmadığı zaman ortaya çıkan, güzelin tersini ifade eden zıt bir kategoridir. İkincisi ve estetikle sanat felsefesinde açık açık telaffuz

⁹<https://www.kaosgl.org/haber/cirkin-guzellik-beyazlarin-ustunlugu-uzerine-insa-edilmistir>

edilmese de a priori¹⁰ olarak anılan bir durumdur ki, bu da, çirkinin estetiğin konusu olmadığıdır. Olsa olsa estetik ve inestetik ayrımı yapılabilir, ki bunun içinde çirkinine pek yer yoktur” (Birkiye, 2018: 5).

“İnsanlar, algılamış oldukları bir nesne ile kendi idealleri arasında bir uygunluk duydukları zaman, o nesneyi güzel olarak; kendi idealleriyle çelişen, kendi ideallerine yabancı düşen bir nesne olarak gördükleri şeyi de çirkin bir şey olarak duyumsamışlardır. Burada bazı estetikçilerin kanıtlamaya çalıştıkları gibi, çirkin olanın, bir estetik kategorisi olmadığı yolundaki savların bütünüyle tutarsız oldukları da açıkça ortaya çıkmaktadır. Pek tabii, çirkin olan, bir estetik değer olarak kabul edilemez. Tüm öbür değer alanları gibi, estetiksel görüşler alanı da, benzeşen “karşıt değerleri” kendinde içerir; çünkü, herhangi bir niteliğin olumlu anlamının ortaya çıkarılması, o niteliğin kendi karşıtını oluşturan ve olumsuz bir anlam taşıyan özelliklerin varlığının da ortaya çıkarılmasını öngörür” (Kagan, 1982: 111). “Güzelin karşıtı olan çirkin özü gereği olumsuzdur. Çirkinde özden bir yetersizlik, teknik araçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık, bir uyumsuzluk vardır” (Timuçin, 1998: 125).

“Evrendeki tüm kavram ve olgular karşıtları olduğu takdirde anlam kazanırlar. Kötü olmadan iyiyi, ağır olmadan hafifi, karanlık olmadan ışığı, kutsal olmadan dünyeviye ne kadar iyi tanımlamaya çalışırsak çalışalım, başarılı olamayız” (Birkiye, 2018: 15). Yani bizim en başta söylediğimiz gibi biz çirkinini tanımlarken güzeli, güzeli tanımlarken de çirkinini tanımlıyor ve yeniden üretime sokuyoruz. *Çağdaş Sanatta Çirkinlik* isimli çalışmada ise çirkinlik hakkında şunlar söylenir:

Yüzyıllar boyu güzelliği tarif etmek için uğraş veren felsefeciler aynı şeyi çirkinini tanımlamak için yapmamışlardır. Genel olarak estetik olan şeyle, güzel olan şey birbiriyle özdeş olarak düşünülmüş ve estetik, güzelliğin bilimi haline gelmiştir. Genellikle çirkinlik, güzelin tam karşıtı olarak, güzel olan üzerinden tanımlanan bir kavram olmuştur. Çirkinliği tanımlamanın zorluğunun, bir noktada, güzel kavramı için değişmez bir kriter

¹⁰<https://www.haberturk.com/a-priori-nedir-felsefe-ve-bilimde-a-priori-hbri-2746747>

olmamasından kaynaklandığı söylenebilir. Güzel kavramının tanımının bütünleyici karşıtı olan ‘çirkin’in tanımını içermesi kaçınılmazdır. Güzel, ayrılmaz ikizi olarak düşünebileceğimiz çirkinin görüntüsünü kendi içinde barındırır. Uyum ve simetri üzerine kurulsa bile güzellik her zaman içinde korkunç ve çirkin bir yana sahiptir (Doğan, 2014: 5).

“Dış hayatta gerçekten çirkin olan şeyler, bizde acımak, uzaklaşmak, hatta tiksirmek gibi duyguları uyandırır. Buradaki acımak, ahlaksal merhamet değildir; bu ahlakta, acıdığımız nesneye karşı özel bir şefkat duyar, onun ıstırabını kendi içimizde yaşarız. Çirkin karşısındaki duygumuz ise, bencillikle kaynaşmış olan bir kendimizi koruma tutkusudur. Güzel karşısında kişiliğimizden tamamen soyunduğumuz halde, çirkin karşısında kişiliğimizin bütün gücünü algılar, ona benzememek için olabildiği kadar duygularımızı işletmekten çekiniriz. Çirkinlik, bir eksiklik değil, bir sakatlıktır, fazlalıktır, hakikatin soysuzlaşmasıdır. Çirkin olan her şeyde, bir uğursuzluk, bir sefillik ve korkunçluk vardır. Bunun içindir ki, onun karşısında sanki bize bu niteliklerden biri bulaşacakmış gibi, çirkinden uzaklaşırız. Guyau, ahlak bakımından güzeli, gerçekleşmekte olan bir iyilik, çirkinini ise, gerçekleşmiş ve donmuş bir kötülük saymıştır. Güzelde toplayan, çağıran bir çekim, çirkinde ise, dağıtan, uzaklaştıran bir itim kuvveti vardır” (Sena, 1971: 237)

3. BEDENİN GÜZELLEŞTİRİLMESİ BASKISI VE KADIN

3.1. Kadın Bedeni Üzerine

İlk bölümde bedeni, bir önceki bölümde ise güzellik ve çirkinlik olgularını kavramsal olarak ele aldık. Bu bölümde ise güzellik ve çirkinlik kavramları insan bedeni(özellikle de kadın bedeni) üzerinden ve onunla bağlantılı olarak ele alınacak ve kadınlara yöneltilmiş bir tür baskı olarak bedenin güzelleştirilmesi baskısı incelenecektir. Kadın bedeninin güzelleştirilmesi baskısında rol alan çeşitli unsurlar incelenecek ve bunlar üzerinden çıkarımlarda bulunulacaktır.

Günümüzde her köşe başında bir güzellik salonu, her sokakta bir aktar, her cadde boyunda cilt bakım ve makyaj ürünleri satan kozmetik mağazaları ya da marketler ve her bulvarda bir plastik cerrah bulunmaktadır. Birbirinden göz alıcı model model elbiseler satan mağazaları ise saymaya gerek dahi yok. Kadınlar için zayıflama, erkekler için ise vücut geliştirme amacına dayalı kondisyon hareketlerinin yapıldığı spor salonları da cabası.

Resmi ve özel hastanelerin hemen hepsinde plastik cerrahi üniteleri, diyet üniteleri, epilasyon merkezleri var. Yayınevlerinde ise en çok satılan kitapların, diyet, beslenme, yemek ve şifalı bitkileri konu alan kitaplar olduğunu görüyoruz. Televizyon ekranları, diyetisyenlerden, bitkisel ürün pazarlayan ve isminin başında profesör unvanı bulunan tıp doktorlarından geçilmiyor. Plastik cerrahlar, kadın veya erkek bedenini güzelleştirme amacı taşıyan tıbbi operasyonları insanlara artık neredeyse naklen yayınlarla duyuruyor.

Bunların hemen hepsi, kadın bedeninin güzelleştirilmesini amaç edinmiş meslek dalları. Ya da tamamıyla tüketim toplumu yaratma üzerine kurulmuş kapitalist ekonomi modelinin, güzelleşme isteğinde olan kadını, ekonomik yönden sömürme gayesi taşıyan ileri karakolları.

Güzellik deyince akla gelen ilk şey kadın ve kadın bedeni oluyor. Diğer kültürlerde olduğu gibi, bizim kültürümüzde de kadın ve kadın bedeni; güzelliği, zarafeti, tazeliği, yeniliği ve bakımlı olmayı anlatmak için kullanılmıştır. Şehrin araba pazarında otomobilini satan adamlar, çoğu kere aracının bakımlı, güzel ve yeni olduğunu anlatmak için “kız gibi” tabirini kullanırlar. Son çıkan otomobillerin, motosikletlerin ya da deniz araçlarının sergilendiği bot şovlarda hemen her aracın başında “güzel” bir manken bulunmaktadır. Yeni açılan turistik tesis ve otellerin karşılayıcıları da yine “güzel” ve bakımlı genç kadınlardır. Elbise defileleri de öyledir. Ne ilginçtir ki; kadın giysilerinin tanıtıldığı defilelerde mankenlerin geçtiği podyumlara en yakın sıralarda oturanlar hep erkeklerdir. İşin ilginç tarafı; kadın elbiselerine şekil verenler ve kadına yönelik modayı yaratanlar da genellikle erkek tasarımcılardır. Bu demek oluyor ki; kadın bedeni insanlarda satın alma ve tüketim eğilimi de yaratan bir unsur olarak değerlendirilmekte ve kullanılmaktadır. Bu konu üzerine Bilgin şöyle söyler:

Günümüzde beden; tüketilen şeyler arasında diğer nesnelerden daha güzel, kıymetli ve eşsiz bir nesne haline gelmiştir. Hatta tüketim toplumunda bedene, otomobilden daha fazla yan anlam yüklenmiştir. İnsanlık tarihinde uzun bir süre yok sayılan beden, günümüzde fiziksel ve cinsel özgürleşme biçiminde adeta yeniden keşfedilmektedir. Beden -özellikle dişil olanı- reklamlarda, modada, kitle kültüründe adeta bir kurtuluş nesnesi haline getirilmiştir. Bu nesneleşme ise bedenin etrafını saran sağlık, perhiz, tedavi kültü, gençlik, zariflik, erillik/dişillik saplantısı, bedenle ilgili bakımlar, rejimler, fedakarca uygulamalar, bedeni kuşatan arzu söylemi şeklinde gerçekleşmektedir. Tüketim kültürünün kadın bedeni için öngördüğü güzellik ve standardize edilmiş beden anlayışında; kadın bedeni görseelliği ön planda olan cinsel cazibeli bir gövde olarak sunulmaktadır. Böylece çağımızdaki kapitalist ekonomik piyasa ve onun ürettiği kültür ve yine ekonomik piyasanın endüstriyel aygıtları tarafından kadın bedeninin cinsel haz ve tüketim nesnesine indirgendiğine şahit olunmaktadır.(Bilgin, 2015:309-311).

Halk arasında anlatılan bir hikaye, kadın modasına yönelik olarak kadın mankenler tarafından sunulan defilelerde, mankenlerin yürüdükleri podyumlara en yakın koltukların neden daha çok genç erkekler tarafından doldurulduğuna oldukça güçlü bir

ışık tutmaktadır. Yaygın bir söylentiye göre genç bir iş adamı diyormuş ki; “Gözüm esmer hanımlara takıldığında, hanımımın saçlarını siyaha boyatmasını isterim. Sarışınlara takıldığında sarıya, kumrallara takıldığında kumrala, kızıl saçlıya takıldığında kızıla boyatmasını isterim, o da isteğimi geri çevirmez. Bu yöntem, benim açımdan, gözümün takıldığı farklı hanımlarla beraber olmaktan hem daha az tehlikeli, hem de daha ekonomik!” Bir kurgu eseri gibi dursa da bu hikayenin de hiç şüphesiz ekonomik bir karşılığı vardır. Zira genç erkekler, defile sırasında mankenlerin üzerinde gördükleri elbiseleri, iç çamaşırlarını ve saç modellerini eşlerinin ve sevgililerinin üzerinde de görmek isteyecekler, bunun için de kesenin ağzını açacaklardır. Yani olay, neticede yine varıp tüketime dayanmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde güzelliğin erkek bedeniyle tanımlandığı çağlar da yaşanmıştır. Mesela Antik Yunan medeniyetinde kadınlar çirkinliği, akıl kıtlığını ve ahlaki bozukluğu simgelerken; erkekler güzelliği, akıllılığı ve erdemliliği temsil ediyordu. Güzelliğin idealize edilmiş hali genç erkek bedeni ve kadınların güzellikleri olsa bile bu sadece sahte bir güzellikti. “Ksenophon’a göre, eril güzellik her türden dişil güzelliğin üstündedir. Çünkü Yunanları baştan çıkaran genç oğlanların güzelliği “doğal güzellik” olarak tanımlanır. Oysa dişil güzellik hile yoluyla elde edilir. ‘...Pudralar yanılsamaya, yalana ve görüntüye bağlıdır: Sadece geçici, sahte ve önemsiz bir güzellik verir.’ Gelgelelim, kadının makyajla güzelleşme çabaları –beyaz ten, kalem çekilmiş gözler, kırmızı elmacık kemikleri ve dudaklar- sürekli tekrar edilmektedir. Kadın doğal olamaz; onun takılar ve elbiselerle süslenmesi ve güzelleşmesi gerekir. Antik Yunan’da güzellik, böylece, eril cins tarafından temsil edilir” (Sagaert, 2017: 28). Başka bir eserde ise kadın bedeninin Rönesans’la birlikte adeta yeniden keşfedildiğini ve güzellik kavramının artık kadın bedenine atfedildiği yazarken, daha öncesinde mesela Antik Yunan’da hayranlık duyulanın erkek bedeni olduğu yazar(Fidan, Alptekin, 2015:146). Fakat diğer dönemlere bakacak olursak tarihte güzelliği kadın bedeninin temsil ettiği

çağ ve coğrafyaların daha fazla olduğu söylenebilir. Hatta kadın bedeninin ayrı ayrı bölgeleri farklı çağlarda farklı ilgiler uyandırmıştır. Mesela tarih boyunca kadın ve kadın organları üzerine benzetmeler yapılmış ve şiirler yazılmıştır. Kadının erkekler tarafından en çok ilgi çeken organları özellikle gözleri, kaşları, kirpikleri, burnu, dudakları, dişleri, yüzü, elleri, yanakları, boynu, saçları, göğsü, bacakları, ayakları, göbeği, kalçası, beli ve boyu gibi daha çok dışarıdan görülen ve hissedilen organları olmuştur. Yazarlar ve şairler kadının gözlerini, bademden denize ve zeytine kadar pek çok şeye benzetirlerken, kaşlarını yaya, kirpiklerini oka, yanaklarını elmaya, dudaklarını kiraza, saçlarını sırma ve ipeğe, dişlerini inci ve mercana benzetmişlerdir. Bunun yanında kadının göbeğini fincana benzetenler çıkmış, iri bazen de küçük göğüsler ideal göğüs olarak kabul edilmiştir.

Kadının ince belli olanını makbul sayarak onu ince belleriyle meşhur ceylanla kıyas etmişler, “Yemeğin salçalısı, kadının kalçalısı” denilerek iri kalçalı kadınların çekim unsuru olduğu zamanlar olmuştur. Hatta, bazı toplumlarda bu durum özellikle tercih edildiği için kadınların bellerine dar korseler takılarak hem ince belli, hem de iri kalçalı olmaları temin edilmeye çalışılmıştır.

İnce ve uzun boyunlu kadınlar taze bir fidanla özdeşleştirilmiş, fındık burun denilerek burnun küçük olanı, hokka burun denilerek burnun düzgün ve kalkık olanı makbul görülmüştür. Uzun ve düzgün bacakları mermer sütunlarla kıyaslayan şairler bile çıkmıştır ki; muhafazakar çevrelerin ünlü şairi Necip Fazıl Kısakürek, işi kadın bacaklarını tapılacak bir Tanrı’ya benzetmeye kadar varırmıştır. Kısakürek “*Kadın Bacakları*” isimli şiirinde şöyle der:

“İnce sütunlardaki ilahi güzelliğe

Bacakların ruhudur şekil veren diyorum

Bacakları bir kalın örtüde saklı diye

Mermerde kalbi çarpan Venüs'ü sevmiyorum.

Boynuma doladığın güzel putu görseler

İnsanlar öğrenirdi neye tapınacağını.

Kör olsam da açılır gözüm, ona sürseler

İsa'nın eli diye, bir kadın bacağını.”

Küçük ayaklı, ince ve uzun boyunlu kadın makbul görüldüğü için, kız çocukları doğduktan sonra boynunun ince ve uzun, ayaklarının küçük olması istenmiş, hatta bu işi biraz daha ileri götürerek, binlerce yıldır Çin'de ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, kızların ayakları küçük, boyunları ince ve uzun olsun diye onlara sert cisimlerden küçük ayakkabı giydirmişler ve boyunluk takmışlardır. Zaman olmuş 90x60x90 gibi kadını belli kalıplara sokan ideal kadın ölçüleri geliştirilmiş ve kadınlar adeta bu ölçülere uymaya zorlanmıştır.

Tarih boyunca gerçek böyle olunca, kadınlar da sürekli güzelleşme ve güzel görünme isteği ile hareket etmiştir. Tarihin ilk devirlerinden beri bilinen güzelleşme teknikleri, herhalde vücudun çeşitli yerlerine renkli boyalar sürmek ve bir takım takılar takmak şeklinde idi. Bunlardan sürme ve kına en çok bilinen ve en eski güzelleşme yöntemleri olmalıdır ki; kınanın, ilkel insanların tanrılara adadıkları kurbanlara sürmelerinden beri bilindiği söylenir. Daha çok ellere ve saça yakılan kınanın yerini bugün, elin tırnak bölümüne sürülen rengarenk ojeler, saçlara yapılan rengarenk boyalar almış bulunmaktadır. En az kına kadar eski olan ve göz çevresine sürülen sürmelerin yerini de bugün far ve rimel gibi süs malzemeleri almış olmalıdır ki; vücudun çeşitli yerlerine sürülen kına ve sürme geleneği, ülkemizde, Ortadoğu ülkelerinde ve Güney Asya ülkelerinde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Kına yakması, bugün ülkemizde toplumun en alt kademesinden, en üst kademesine kadar tatbik edilen bir gelenektir. Bunu TV dizilerinde ve sinema filmlerinde de görmek mümkündür. Kadınların vücutlarının çeşitli

yerlerine takı takarak güzelleşmeye çalışmaları de muhtemelen kadının yaratılışı kadar eski olmalıdır. Zira arkeolojik araştırmalarda çıkan buluntular da bunu göstermektedir.

Yukarıda kısmen değindiğimiz gibi; kadın bedeninin güzelleştirilmesi amacına yönelik iş ve işlemler ile bu iş ve işlemleri meslek ve faaliyet alanı haline getirenler, tüketim toplumu yaratma azminde olan kapitalist ekonomi modelinin, birer ileri muharebe karakolu görevini görürler. Bunlar, kapitalist ekonomi modelinin, insanı sömürme vasıtalarıdır. Kapitalist ekonomi düzeni, önce kendisine göre bir güzellik ve moda tanımı yapar. Sonra da reklam ve başka propaganda yöntemleriyle yapmış olduğu bu güzellik ve moda tanımına uymaya zorlar. Dayatılan bu güzellik ve moda tanımına uymayanlar ise bir şekilde çağ dışı ilan edilir, çeşitli yöntemlerle bakımsız ve çirkin oldukları hissettirilerek dayatılan güzellik ve moda kalıplarına uymaya zorlanırlar. “Tüketim toplumunda veya kapitalist tüketim kültüründe biyolojik bir beden anlayışından ziyade, simgesel olarak üretilmiş bir 'sosyal beden anlayışının varlığı söz konusudur. Bu anlayışta, bedenden beklenen bedeninin anlamlı bir 'ifade' sunması değil, yüksek düzeyde bir görünürlük içinde etkinlikte bulunmasıdır. Bu tasarı beden için gerekli görülen tüm yapay güzellik ölçütleri ve estetik değerler de serbest piyasa ekonomisinin isteklerine göre belirlenmektedir” (Bilgin, 2015:312).

Sosyolojik açıdan bu yanlış bir tutumdur. Kadınların ve erkeklerin saçlarının hep aynı modelde, giyeceklerinin hep aynı şekilde ve yüz ifadelerinin hep aynı biçimde olduğunu, mesela kadınların burunlarının hep küçük ve kalkık, dudaklarının hep dolgun, bellerinin hep ince, kalçalarının ve göğüslerinin hep iri olduğunu düşündüğümüzde dünyanın ne kadar sıkıcı bir yer haline geleceğini az çok tahmin edebiliriz. Tabiat, ormanlarıyla, çölleriyle, denizleriyle, tepeleriyle, ovalarıyla ve yaylalarıyla güzeldir ve bir ahenk içindedir. Toplamlar da öyledir; uzunuyla, kısasıyla, zayıfıyla, şişmanıyla, genciyle, yaşlısıyla, kadınıyla, erkeğiyle ahenkli bir topluluk oluştururlar ve bidayette her insan güzeldir.

Yukarıda dediğimiz gibi; kadının özellikle erkekler tarafından tarih boyunca en çok ilgi çeken organları, gözleri, kaşları, kirpikleri, burnu, dudakları, dişleri, yüzü, elleri, yanakları, boynu, saçları, göğsü, bacakları, ayakları, göbeği, kalçası, beli ve boyu gibi, daha çok dışarıdan görülen veya hissedilen organları olmuştur. Böyle olunca, kadınlar en çok bu organlarını güzel gösterme çabasına girmişler, kapitalist ekonomi modeli de kadınların bu isteğine göre mal üretip satma gayretinde olmuştur. Göz ve göz bölgesini daha güzel göstermek için, çeşitli makyaj malzemeleri, gözlükler ve lensler, yapay kirpikler, yanak ve dudakları daha güzel göstermek için yine rengarenk boyalar, rujlar; kadınların boylarını daha uzun göstermek için yüksek topuklu ve rengarenk ayakkabılar üretip hizmete sunmuştur. İnce belli kadının tercih sebebi olduğunu düşünerek korseler, iri veya küçük göğüs tercihinine göre sütyenler, elleri daha güzel göstermek için rengarenk ojeler, yüzük ve bilezikler, yapay tırnaklar, saçları güzelleştirmek için rengarenk boyalar, yapay saçlar, peruklar üretip farklı saç modelleri geliştirmiştir. Kuaför denilen kadın berberleri, artık berber olmaktan çıkmış, adeta kadınların saçlarıyla harika eserler meydana getiren birer sanatçı olmuşlardır. Kadın vücudunu dıştan daha güzel göstermek için üretilmiş giysileri, içten güzel göstermek için üretilmiş iç çamaşırı, mayo ve bikinileri de hesaba katmak gerekiyor.

İşin ilginç yanı tesettür bile modaya alet edilmiş, kadınlar inançlarının gereği olarak örtünmenin yanında, cinsel yönden daha güzel ve daha çekici görünebilmek için örtünmeye başlamışlardır. Bu sebeple tesettür modasıyla uğraşanlar, geliştirdikleri modelleri, mayo, bikini ve transparan defilelerinin aranan mankenleri üzerinde sergilemeye ve tesettür defileleri düzenlemeye başlamışlardır. Tesettürlü varlıklı kadınlar, artık başlarına fiyatı binlerce lirayı bulan başörtüleri bağlamaya başlamıştır.

Yukarıdan beri saydıklarımız, dikkat edileceği üzere; daha çok bedene ilıştırılan ve değiştirilmesi kolayca mümkün olan yabancı nesneler ve süs malzemeleriyle sınırlı olmuştur. Oysa günümüzde bedeni güzelleştirme baskısı ve isteği, artık bedene

iliştirilen elbise, boya ve takı malzemelerini de aşmış, direkt bedene, yani vücudun organlarına ilişmeye başlamıştır. Tıp teknolojilerindeki gelişmeler ve özellikle plastik cerrahide kaydedilen aşama, güzelleşme isteğinde bulunan kadına her türlü imkanı sunmaya başlamıştır artık. Ancak güzelleşme konusunda değişmeyen bir şey var o da yine yukarıda ismi geçen kadın organları. İsmi geçen organlarını çirkin bulan kadınlar, artık hiç çekinmeden bıçak altına yatıp bunlara şekil verdirmeye başlamışlardır.

Kadınların güzelleşme uğruna vücutlarında yaptırdıkları işlemler, daha çok, kaldırma, aldırma ve doldurma fiilleriyle anlatılan işlemlerdir. Yani kısaca KAD harfleriyle kodlanabilecek işlemler demek istiyoruz. Zira güzelleşme isteğinde olan kadın, kendisine dayatılan güzelleşme tanımına uymak için ya burnunu ve göz kapaklarını kaldırtır, ya kaşlarını, sivilcelerini, benlerini, göz torbalarını, sarkan derilerini ve vücudundaki yağları aldirtır ya da vücudunda oluşan çizgi ve çukurlukları doldurtur. Son zamanlarda bu aldırma işi, deri ve etlerden geçerek kemiklere kadar uzanmış bulunmaktadır. En basit kemik aldırma ve değiştirme işi dişlere yöneliktir. Ancak artık kadınlar sırf daha güzel bir yüze sahip olabilmek için burun kemiklerine, çene ve yanaklarındaki elmacık kemiklerine dahi müdahale ettirmektedirler. Sırf hokka gibi bir buruna sahip olma isteğiyle burunlardaki kemiği aldirmek artık sıradan bir işlem haline gelmiştir. Kadınlar artık daha güzel bir yüze sahip olabilmek için cerrahlara, çene ve yanaklarındaki elmacık kemiklerine bile müdahale ettirmektedirler. Boğazına hakim olamayıp obezite ile başı derde girenler işi midelerinin bir bölümünü aldirmaya kadar vardırırmışlardır.

Göz bölgesinin daha güzel görünmesi ve daha güzel bir göze sahip olmak düşüncesiyle germe veya doldurma yöntemiyle alın ve şakak derilerine müdahale ettirilmekte, dolgun dudaklara ve iri göğüslere sahip olmak isteyen kadınlar, bu organlarına silikon enjekte ettirmekte hiçbir beis görmemektedirler. Üstelik bütün bunları zaman zaman medya organlarına haber olacak biçimde sağlıklarını kaybetme pahasına yapıyorlar. Bilgin,

Baudrillard'dan da alıntı ile bu konuda şöyle diyor: “Tüketim toplumu ilke olarak kesinlikle hiçbir kısıtlayıcı norma katlanmamaktadır. Aksine kısıtlayıcı tüm normları dışlamaktadır. Nihayetinde serbest kalmış, saldırgan, mücadeleci ve toplumsal kurumlar tarafından denetlenmeyen itkiler tarafından yönlendirilmiş birey ve bedeni burada söz konusu olmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerdeki yetişkin kadınların üçte birinin bir rejim izliyor olmasını işte bu itki yönlendirmektedir. Bu tür toplumlarda oluşturulan algı sonucunda tüketiciye eğer adı belirtilen kayda değer marka ürünü kullanırsa; biçimli bir göğüs, kalça ve butlara; düz karın, canlı dokular, sımsıkı bir et, parlak bir deri ve yeni bir görünüm kazanacağı inancı aşılanmaktadır. Çünkü beden, çağdaş toplumlarda devasa tüketim alanlarının (diyet, sağlık, yaşam tarzı, kozmetik, cerrahi) vazgeçilmez projesinin odak noktası haline gelmiştir. Söz konusu tüketim alanlarında öngörülen standartlarda bir beden üretmek, günümüz modern toplumunun en önemli projelerindendir” (2015:316).

Günümüzde kadın bedeni, reklamların vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Giyecekler veya kullanılan eşyalar bir yana, yiyecekler bile artık kadın bedeni ve kadının cinsel çekiciliği üzerinden pazarlanmaya çalışılmaktadır. Bir dondurmanın, "Sıcak kumlardan serin sulara atlamak gibi" sözlerinin eşliğinde oldukça çekici bir kadının dondurmayı ısırması ya da yalaması şeklinde sunulması bu konuda oldukça çarpıcı bir örnektir.

Ne ilginçtir ki; kadın bedeni, hem insana kilo aldıratan ve onu şişmanlatan yiyecekleri sunarken, hem de aşırı kiloları vermek ve diyet programlarını tanıtmak için kullanılmaktadır. Televizyonlar bir yandan kadınlara tatlı ve hamur işlerinin de yer aldığı yemek programları hazırlatırken, bir yandan da diyet programları sundurmaktadırlar. Özetle; kadın bedeni, günümüzde hemen her yönden kuşatılmış bulunmaktadır ve tamamıyla bir ekonomik değer ve ticaret aracı olarak kullanılmaktadır. Kölelik ve cariyelik sisteminin geçerli olduğu tarihlerde, kadınlar(elbette erkekler de) tıpkı birer ticari mal gibi alınıp satılıyor ve para karşılığı el

değiştiriyordu. Aynı ticaret bugün de yapılmaktadır. Ancak farklı şekilde. Kadın bedeni şimdi de bir ticaret aracıdır; tek farkı, yeni sistemde kadınlar el değiştirmemekte, yani mülkiyet devrine konu olmamaktadırlar. Kadınlar günümüzde belki mülkiyet devrine konu olmamaktadırlar ama manken olarak reklam ajanslarıyla, sanatçı olarak müzik ve film yapım şirketleriyle uzun süreli anlaşmalar yaparak bedenlerini bir anlamda kiraya vermektedirler. Bu da aslında az çok bedenin, tıpkı bir mal veya eşya gibi geçici süreli de olsa başkalarına kullanılması anlamına gelmektedir.

3.2. Güçlüye Öykünme Olarak Güzellik Baskısı

Kadın bedenine yönelik güzellik baskısı öyküsüne baktığımızda aslında meselenin kadınların üstün ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olan kadınlara öykünme öyküsü olduğunu anlıyoruz. Bu Batı-dışı toplumların kadınlarının neden sürekli Batılı kadın tipine benzemeye çalıştığını da doğrular niteliktedir. “Geri kalmış” diye tabir edilen coğrafyaların kadınları bedensel olarak, “ileri” refah ve yaşam standartlarına sahip Avrupa kadınlarına benzemeye çalışır. Bu; çekik gözlü uzak doğu toplumlarının kadınlarının neden göz büyütme ameliyatı olduklarını da açıklar niteliktedir; geniş ve yayvan burun yapısına sahip siyahi ırkların neden Avrupalılarınki gibi küçük, ince bir burna sahip olabilmek umudu ile bıçak altına yattığını, esmer tenli Doğu ve Afrika toplumlarının ciltlerinin rengini neden Avrupalı kadın gibi görünebilmek için açtırdığını, saçlarını Avrupalı kadınlar gibi açık renge boyattığını, gözlerine Avrupalı kadınlar gibi görünebilmek için renkli lensler taktığını da açıklar niteliktedir. Aslında bu, kapitalizmin başka bir boyutudur. Artık küresel emperyalizm toprakları elde etmek boyutundan çıkmış, bedenleri de bir bir ele geçirmeye, bu bedenler üzerinde tahakküm kurmaya, onları aynılaştırmaya ve nasıl ki yayıldıkları coğrafyalarda kendi kültür ve dillerinin sirayet etmesine sebep oluyorsa, aynı şekilde kendi beden tipolojilerini de dayatmaya başlamıştır.

“İdeal beden ve güzellik anlayışı Batılı ve özellikle de Anglo-Amerika sa  ve deri rengine, kıyafete, beden şekline ve beden ölçüsüne bakarak bazı bedenleri kabul edilebilir, bazılarını da kabul edilemez olarak değerlendirmektedir. Nihayetinde Batılı beden, Batı-dışı bireyleri de beden konusunda kendi normlarına uymaya zorlamaktadır. Yapılan akademik çalışmalarda artık beden imajı-kilo verme ve diyet konusunda Batı-dışı toplumların gençlerinin Batılı gençlerden daha takıntılı ve kaygı içinde oldukları tespit edilmiştir. Çünkü bazı Batı-dışı toplumlardaki bireyler için de Batılı beden normları olan bedensel incelik, uzun boyluluk, beyaz tenlilik, küçük burunluluk, renkli g zl  k, d  meli ve pirsingli bedene sahiplik giderek yaygınlaşmaktadır” (Bilgin, 2015: 317).

“Güzel” ve “ irkin” kavramlarının yakıtı kapitalist, kadın düşmanı, heteronormatif, ataerkil değerlerdir”.¹¹ Kendisi de 21. yüzyıl siyahi feminizmin öncülerinden olan Vanessa Rochelle Lewis “*Body Positivity In Color*” isimli makalesinde güzellik ve güzelleşme isteği olgusunun s m rgecili e dair olan boyutunu işlemiştir. Lewis, makalesinde şöyle söyler: “İrk inşa edilirken ve ırksallaştırılan beyaz olmayan kişiler insandışılaştırılırken, bilim insanları yüz hatlarımız ve beden biçimlerimizin neden çekici olmadığını, beyinlerimizin neden "az geliştiğini" ve bu yüzden muhakeme becerimizin nasıl sınırlı olduğunu, sadece barbarca ve ilkelce seks, yemek ve zevk güdüleriyle hareket ettiğimizi analiz eden makaleler yazıyorlardı”. Lewis’in ifade ettiği gibi “bize kendimizi nasıl algılayaca ımızı, nasıl ifade edeceğimizi, bedenimizle nasıl hareket edeceğimizi öğreten modern medyamızın, bilimimizin, siyasetimizin ve sanatımızın çoğu, Birleşik Devletler’in bugünkü insanı ve dünyayı tüketen canavar olmasına imk n veren soykırımcı, k le sahibi, yerel halk düşmanı ve yabancı karştı değerleri hâlâ taşıdığı” için güzellik algısı da bu yönde şekillenir. Bu makalenin aşağıda

¹¹<https://kaosgl.org/haber/cirkin-guzellik-beyazlarin-ustunlugu-uzerine-insa-edilmistir>

adresli verilen internet sitesinde yayinlandigi basklik da aslinda bu durumu ozetler niteliktedir: “ÇİRKİN: Güzellik beyazların üstünlüğü üzerine inşa edilmiştir”.

Çok eski zamanlarda, dünyanın ilk çağlarındaki ilkel toplumlarda kadınlar dolgun vücutlu hemcinslerine özeniyordu çünkü bu durum, o kadınların besin maddelerine kolaylıkla erişebildiğini, yani güçlü olduklarını gösteriyordu. Modern zamanlarda ise bu durum tersine döndü. Artık “fit” diye tabir edilen daha zayıf bedenlere özenilir oldu çünkü bu; o kadınların spor salonuna gidebilecek, herhangi bir sporla uğraşabilecek kadar parası ve vakti olduğunu gösteriyordu. 20. yüzyılın sonlarına doğru “kadınlar giderek zenginleştikçe ve daha bağımsız hale geldikçe görünümlerine daha az değil, daha çok para harcamayı seçtiler” (Dyhouse, 2015: 199). Bakım, görünüm ve güzelliğe önem vermek güçlü bir ekonomik bağımsızlık ve zenginlik göstergesi olduğu için bu; kadınların hemen hepsinde güzelleşme araçlarına karşı arzu yarattı. “Cilt ağartmayı, saç düzeltirmeyi ve örneğin Asyalı özelliklere sahip kadınların daha “Batılı” görünümlere gıpta etmesini de göz önüne aldığımız takdirde, bu soru önemli bir soruya dönüşür. Güzellik standartları inkar edilemez biçimde etnisite ile ilintilidir ve kültürel bir ağırlık taşır” (Dyhouse, 2015:213).

Sagaert de *Kadın Çirkinliğinin Tarihi* isimli kitabında bu konuda şöyle der: “Klasik çağ boyunca, çirkin kadın genelde esmer ve koyu tenli olarak görünür. ‘Zift gibi kara bir deri’ onu itici kılar. Estetik olmayan bir ten rengi siyahımtırak, kırmızımtırak, koyu soluk, ‘sarımtırak esmer’dir. Yanık bir ten aşağı düzeyden olmanın ve çirkinliğin işaretidir; çünkü toplumsal bakış açısından bu, açık havada çalışmaya mecbur olan kadınları tanımlar. Bazı soylu hanımefendiler, tenleri esmerleşmesin diye, bir maske yardımıyla yüzlerini kapatarak güneşten korunurlar” (2017:40). Yani kadınlar için esmer tenli olmak çirkinlik alametiydi çünkü toplumda düşük statü göstergesi olmakla birlikte güçsüzlüğün de işaretiydi.

Modern zamanlara kadar güzel bulunan ve güzelliğin sembolü olan kadınlar genellikle tıknazdı çünkü “kadının tıknazlığı onun ayrıcalıklı bir toplumsal sınıftan geldiğini, sıhhatinin iyi olduğunu”(Sagaert, 2017:50) gösteriyordu. Sagaert, aynı eserinde 19. yüzyılda kadının zayıf olduğunda hor görüldüğünden bahseder(2017:101). “Şayet zayıflık hala çirkinlik göstergesiye bunun sebebi, bir deri bir kemik kalmış bedenlerin önceki yüzyıllarda hastalık ve sefaletle bir tutulmasıdır” (Sagaert, 2017: 119). Daha önceleri güzellik kıstası olarak kabul edilen beyaz ten “20.yüzyıl boyunca çirkinliğin yeni kriteri, kötü sağlık ve neşeden yoksun olmayla” bir tutuldu, çirkinliğin yeni kriteri bu “beyaz, solgun ve donuk” ten oldu (Sagaert, 2017: 143). Yine yukarıdaki iddiamızı destekleyen şu cümlelere yer vermek yerinde olacaktır: “Kıtlık dönemlerinde ‘kilolu’ olmak, iyi beslenme ve çalışmak zorunda olunmadığı için toplumun geri kalanına nazaran sosyo-ekonomik gelir düzeyinin yüksekliğiyle ilintili bir güzellik ölçütü olarak görülürdü. Modern toplumlarda ise kilolu olmak, bolca katkı maddesi içeren hazır gıdalarla beslenen sosyo-ekonomik gelir düzeyi düşük kadınlara özgü görülürken; yediğine-içtiğine dikkat eden, spor merkezlerine giderek “fit” görünen kadınlar, “güzel” olarak adlandırılır. Benzer şekilde tarihin belli dönemlerinde güzellik, güneş altında tarlada çalışmak zorunda kalmayan çiftlik sahibi hanımların soluk tenleriyle özdeşleştirilirken; günümüzde ise tatile gitme ya da solaryuma girme lüksüne sahip olunduğunun göstergesi olan yanık ten, güzellikle ilişkilendirilir(Güzel,Çizmeci, 2018: 19-20). Yine aynı eserde Güzel ve Çizmeci şöyle söyler: “16. yüzyılda kadınlar, saçlarına bionda adlı bir karışım sürerek sararsın diye güneş altında beklemiş, tenleri beyaz ve saydam görünsün diye üstübeçle ciltlerini beyazlatmış; haftada bir kez dişlerini kırmızı mercan tozu, kardeşkanı, beyaz şarap tortusu, mürekkepbalığı kemiği, şeftali çekirdeği ve tarçından elde ettikleri bir karışımla parlatmış; sadece yağmur suyu ya da aselbent yağıyla temizleyebilecekleri ağır bir karışımı, beyazlasın diye ellerine sürüp eldiven giyerek uyumuşlardır” (2018: 33).

Bronz ten modasına öncülük eden belki de ünlü moda tasarımcısı Coco Chanel olmuştur. Daha önceleri “beyaz ten güzelliğin, estetiğin ve asaletin simgesi iken, 1920 li yılların başında o zamanın ünlü modacısı Coco Chanel’ in Fransa Riviera’sından yanık tenle dönüşü bronz ten modasını da beraberinde getirmiş, o zamana kadar kadınlar kendilerini güneşe karşı korumak için rengarenk uzun elbiseler, şapkalar ve şemsiyeler ile gezerken, birden bronz ten sahibi olmak modanın olmazsa olmazları arasında yerini almış, etraf kendini cömertçe güneşe teslim eden veya her fırsatta solaryum salonlarına koşan kendilerine yaptıkları kötülüğün farkında olmayan güzel olmak adına koca bir yanlış başlatan kadınlarla dolmuştur”.¹² Coco Chanel hiç kuşkusuz yaşadığı çağda prestijin ve asaletin simgesiydi. Öyleyse ona benzemek de prestijli ve asil görünmek demekti. 1922 yılında Coco Chanel, kadınların tenleri beyaz kalsın diye dışarı çıkarken her zaman kullandıkları şemsiye, eldiven, şapka ve uzun giysilerden vazgeçip beyazlıktan saydamlaşmış ten idealinin pabucunu dama atarak, bronz tenin kadına kattığı canlılığa ve çekiciliğe dikkatleri çekmişti. Yanık ten, aynı zamanda tatile çıkıldığının, ya da para harcayarak solaryuma girildiğinin göstergesi anlamına geliyordu (Paquet, 2015: 72-85). Ve yine aynı eserinde Paquet 18.yüzyıl başlarında insanın çalıştığını gösteren kastan nefret edildiğini ve kadınların tombul gıdı, yuvarlak kollar, geniş kalçalar, şişkin baldırlar gibi özelliklere sahip olmaya çalıştıklarını söyler (2015:57).Yani yine mesele üstün hayat standardına sahip kadınlara öykünmeye ve yoksulluk belirtisi olan fiziksel özelliklerden kaçınmaya gelir.

20.yüzyılın başlarından itibaren ise “yazlığa gitmenin yaygınlaşması, denize girmeler, kaplıca tedavileri, açık havada yapılan İngiliz sporlarının öğrenilmesi (kürek, tenis), kadınları hedef alan moda ve güzellik konularının dışına taşıp özel sağlık konularını da ele alan yayınların çoğalması bedene bakışı değiştirir. Kas artık kol gücüyle yapılan işleri simgelemez, o sağlıklı, üretken ve canlı bir organizmanın belirtisidir” (Paquet,

¹²<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/dr-ecz-neslihan-sahin/bir-muhtesem-gunes-2255373>

2015:78). Ve “varlıklı olanların evlerine koydukları jimnastik aletleriyle kas yapmış kadınların gitgide çoğalmasıyla” (Paquet, 2015:78) kas eski sembolik anlamını yitirir, bir statü göstergesi olarak karşımıza çıkar. “Çağdaş kadın düz karnı, küçük göğsü, kaslı omuzları, yani erdişi, oğlansı, ne olduğu açıkça anlaşılmayan bir bedeni benimser” (2015:79).

“Batı toplumlarında son yüzyılda, güneş yanığı ciltlere bakışta önemli değişiklikler olmuştur. Uzun bir zaman zarfında bu durum kısmen düşük statü işareti –muhtemelen tarlalarda açık havada çalışmanın sonucu- olarak görülmüştür. Bu imaja yaklaşım daha sonra değişmiş, bu imaj zenginliğin bir göstergesi haline gelmiştir. Çünkü önce yazın, daha sonra da kışın tatilde güneşlenme imkanına ancak zengin olanlar sahiptirler” (Bilgin, 2015:319).

Paquet’in aynı eserinde yer verdiği şu örnek de Vanessa Rochelle Lewis’in yukarıda yer verdiğimiz fikirleriyle örtüşür:

Sömürgeleştirilmeye karşı, tenin “beyazlaştırılması” olgusu, bu olaya verilebilecek en iyi örnek Michael Jackson’ın uyguladığı bakımlar ve ameliyatlar göz önüne alındığında ortadan kalkmış görünmüyor. Xessal Senegal’de bugün, az önce, sözü geçen, bilinçli olarak uygulanan, çok sert, cildi renksizleştirme işlemleri için kullanılan bir sözcük. Renksizleştirici maddelerden çok eski zamanlardan beri yararlanılıyor. Günümüz Afrika uygulamalarındaki yenilik normalde cilt hastalıklarında işe yarayan kimyasal ürünlerin ya da ilaçların cildin rengini açmakta kullanılması. Bir sürü ürün var pazarlarda, üstlerinde gülümseyen kadınlar, çiftler “zenci olmaktan kurtuldukları” için mutlular...Bu işlemler, Kongo’da, çağdaş zamanı kabullenmiş yeni bir türe giriş töreni anlamına geliyor...Düğün günü, genç kadın inzivadan çıkıyor, beyazlaşmış ve “güzelleşmiş” halde. Herkeste hayranlık uyandırmak istiyorsa, beyaz bir kadın kadar aydınlık ya da Antillerde yaşayan bir kadınıninki kadar parlak bir cildi olmalı (2015:117).

Yine *Kadın Bedeni ve İstismarı* isimli kitaptaki şu satırlar da ten renginin bir statü göstereni olarak tarihsel bağlama göre nasıl değişebildiğini anlatması bakımından önemlidir: “Öyle görülüyor ki köleler ve fakir kadınlar ile üst sınıftaki kadınlar

arasındaki fark, daha önce de ifade edildiği üzere, köle ve fakir olan kadınların üstlendikleri roller gereği biraz daha serbest bir biçimde dışarıya çıkmalarıdır. Bu sınıftaki kadınlar dışarıdaki ayak işleriyle uğraştıkları için ciltleri yoğun bir güneş ışığına maruz kalıp bronzlaşır. Bu bağlamda bronzlaşma bir kadının ayak işleriyle uğraştığının dolayısıyla da onun daha aşağı bir sınıftan olduğunun bir simgesi kabul edilirken öte yandan bir kadının beyaz tenli olması da onun tam tersine güneş görmediğini ve varlıklı bir sınıfta bulunduğunu ifade eder” (Fidan,Alptekin,2015:58).

Aynı eserdeki şu satırlar da bu konunun altını çizmektedir:

Tarihsel ve kültürel dinamikler bedenin tanımlanmasına ve kullanımına dair normları belirlemektedir. Bu çerçevede sosyolojik olarak beden, bir sosyal inşa sürecinin parçası olmaktadır. Toplumsal cinsiyetin toplumsallaşma içinde öğrenildiğinin altı çizildiğinde, bedenin hem toplumsal hem de kültürel bir üretim olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Yani beden kişisel olduğu kadar kamusaldır. Örneğin 13. Ve 14. Yüzyıllarda tarlada çalışmak zorunda kalmadan, bol ve zengin yemek çeşitlerini yiyebilmek üst sınıflara özgü bir özellikti. Soluk ten, tombulluk ya da şişmanlık, toplumun güzellik mitini karşıladığı için, erişilmek istenen bedene karşılık gelmekteydi (2015:145).

Hal böyleyken “günümüzde ise zayıf beden bir norm olarak kabul edilmekte, spor yapan, kilosunu muhafaza eden bedenler toplumsal onayı almaktadır. Artık şişmanlık özensizce ve bilinçsizce beslenen alt sınıfların bir özelliği olarak görülmektedir. Dolayısıyla toplumsal beğeniler gündelik hayatın pratikleriyle inşa edildiği için bedene ilişkin normlar tarihsellik içinde değişime uğramaktadır (Fidan, Alptekin,2015:146). Yani özetle “güzelliğe ilişkin normlar her dönemde değişkenlik gösterse de ayrıcalıklı gruplara ait bir özellik olarak algılanmıştır. Alt gelir grupları ise seçkinlere öykünürler” (İnceoğlu, Kar, 2016:81).

3.3. Oto-psikolojik Bir Dürtü Olarak Güzellik Baskısı

Bir önceki bölümde güzellik ve çirkinlik kavramlarını tanımlamaya çalışmış ve tartışmaya açmıştık. Çirkinliğe yönelik olumsuz anlamlar, daha doğrusu çirkinliğin her zaman olumsuzluklarla bağdaştırıldığı bilinen bir gerçektir. Çirkinlik “iğrenç” “fena” “mide bulandırıcı” olarak tanımlanıyor ve “çirkin” olarak addedilen gruplar dışlanıyorsa kim çirkin olmak ister ki?

Oto-psikolojik bir dürtü olarak güzellik baskısı derken anlatmaya çalıştığımız şey; çirkin olma halinin ve ihtimalinin kişiye psikolojik olarak kötü hissettirdiği için kişinin çirkinlikten kaçması ve sürekli güzel olmak zorunda hissetmesi, “güzel” olmaya çalışmasıdır. Bu güzellik normları, içinde yaşanılan çağa göre değişir ve kadın da “çirkin” olmamak için bu normları elinden geldiğince takip etmeye çalışır.

Çağımızda iyi görünmek kuşkusuz çok önemlidir. Hatta fiziksel görünüm olarak kabul edilebilirliği anlatmak için “prezentabl” diye bir kavram bile türetilmiştir. Bu kavram özellikle çalışma hayatında kullanılan bir kavramdır. Bir iş için seçilecek kişinin donanım ve yeteneklerinin yanı sıra ondan prezantabl olması da beklenir. Prezantabl olmak, görüntü olarak kabul edilebilir olmak, iş ortamına yakışmak, rakiplerini geride bırakarak iş için seçilme ihtimalini arttıran bir unsur demektir. Kişinin görünümü o ortama yakışmalı, kişi sunulabilir olmalıdır. Kişinin fiziki görünümü, giyimi, makyajı, saçları, bedeni kabul edilebilir olmalıdır.

Özen ve Kızıldağ çalışan seçim süreci ve işe alım mülakatlarında adaylara bakışı ele aldıkları makalelerinde şöyle söylerler: “Araştırmalara göre, mülakatı gerçekleştiren görüşmeciler ilk etapta çok pozitif bir izlenime kapıldıkları noktadan sonra mülakatın seyrinde gelişen her durumu aynı bakış açısı ile görmeye devam ederler. Hatta ilk aşamada edindikleri yargılarını ve fikirlerini desteklemek adına, adayların söylemlerinde olumlu ipuçları aramaya başlarlar. Bu hata ile genellikle fiziksel özellikler ve dış görünüş açısından karşılaşılmaktadır. Literatürde “hale etkisi” ile ilgili

yaygın bulgular, çekici olmayan adayların çekici adaylardan daha az olumlu değerlendirildiğini de ortaya koymaktadır. Mülakata katılan kişi güzel ve çekici bir yapıya sahip ise, adayın diğer özelliklerinin de olumlu olacağına dair bir yönelme durumu söz konusu iken; çirkin veya itici algılanan bir adayın da kaba, güvenilir olabileceği gibi bir yanılgı söz konusu olabilmektedir” (2018:952) ve “örneğin, satış pozisyonu için prezantabl bir profil arayan insan kaynakları çalışanı, mülakata gelen adayın dış görünüşünün bu profile uygun olmadığı izlenimine kapılarak mülakatı başlatabilir” (a.g.e, 2018: 952). Böyle başlayan bir mülakatın da seyri az çok bellidir. İlk baştaki izlenim sonraki süreci belirleyecektir. Hal böyle iken günümüzde insanların dış görünüşüne fazlaca önem vermesi ve böylelikle toplumsal hayatta kendisine yer bulabileceğini düşünmesi çok normal değil midir? Çirkinliğin toplum tarafından kabul edilemez olduğu bir zamanda kadınlar toplumda kendilerine saygın bir yer edinebilmek adına elbette güzelleşmeye çalışacak, bedeniyle ve dış görüntüsüyle daha fazla meşgul olacaktır. Ünlü tarih profesörü İlber Ortaylı bile bu gerçeği kabul etmiştir: “...ancak çok açık ki erkekler de artık kadınlar kadar kendilerine özen göstermeye çalışıyor. Çünkü sadece kadınlar değil; artık bütün toplum, kendine özen göstermeyenleri dışlıyor” (2019:251).

“Tıpkı güzel gibi çirkin de içinde birçok şey barındıran, dinamik bir kategoridir. Ancak çirkin, o şekilde tasarlanmadığı için erkekleri hiçbir şekilde etkilemeyecektir ama sistematik olarak tekrar tekrar kadınları, feminenleri ve diğer ötekileştirilmiş cinsiyet kimliklerini hedef alan, onlara zarar veren, onları tanımlayan ve dışlayan bir kategoridir... Bu kadınların değerini görünüşleri belirler ve onlarla evlenen erkeklerin sermayeleri olana kadar babalarının sermayeleridirler. Sonuç olarak, görünüşleri ayrıca güç kaynakları, rahatlık ve itibar için fırsat olasılığı ve elbette bir ayrıcalıktır. Kadınlar hala güzel olarak adlandırılabilip itibarları olsun, seçilebilsinler, çirkin olarak addedilenlerin kaderinden kaçabilsinler diye mümkün olan her şeyi yapmak için

eğitilirler. Bir kadınsanız çirkin olmak son derece kötüdür. Seçilmek için yeterince güzel bulunmayan elit kadınlar ebeveynlerine, kız kardeşlerinin gelin olarak gittiği ailelere ya da kiliseye hizmetçi olurlar.”¹³ Durum böyle iken kadınların bir güzellik çılgınlığı içerisinde maddi ve manevi kaynaklarını sonuna kadar kullanarak var gücüyle güzellik mitinin peşinden koşması çok normal değil midir? Görünümler üzerinden dönen böyle bir dünyada çirkinlik psikolojisinin ne kadar ağır bir yük olduğunu, içerisinde ne kadar olumsuz hisler barındırdığını ve sahibine verdiği rahatsızlığın boyutlarını tahmin etmek hiç de zor değildir. Vanessa Lewis yine aynı yazısında diyor ki:

Güzellik ayrıcalığına sahip olmak sadece romantik veya samimi bağ kurmaya ya da ailevi partnerliklere yardımcı olmuyor; sosyo-ekonomik hareketliliği ve refahı da kolaylaştırıyor. İnsanları görünüşlerine dayanarak sınıflandırma sürecinde, bu kategorilerden toplumsal hiyerarşiler yaratıyoruz. Playboy malikânesi, kırmızı halı, müzik videoları, yat partileri, kulüp ve partilerin VIP alanları gibi dünyada sadece belirli güzellik standartlarına uyan kişiler için var olan mekânlar vardır. Geleneksel güzellik standartlarına uymayan kişilerin aksine belirli güzellik standartlarına uyan kişiler mahkemelerde, okullarda ve gelir elde etmede daha iyi muamele ile karşılaşıyorlar ki ayrıcalıklar da böyle işler... Güzelliği ödüllendirme sürecinde güzel olmayanları cezalandırıyoruz.

Güzel olanın ödüllendirildiği, güzel olmayanın ise cezalandırıldığı bir sistemde elbette kimse “çirkin” olmayı istemeyecektir. Burada, yukarıda atıfta bulunduğumuz yazısında Vanessa Rochelle Lewis’in anlattığı bir anısına yer vermek istiyoruz:

“Gençken Bay Smith adında bir matematik öğretmenim vardı. Patlayan şeker gibi çıtırdayan sesli ve elli dakikalık derste hiçbirimizin yüzünde duramayan gezgin bakışlı, ilginç bir adamdı. Bay Smith cebir hocası olsa da edebiyatı ve gösteri sanatlarını severdi ve ben de bir kız evlat, çocuk ve matematiksel anlamda hesaplanılabilir her şeyden nefret eden biri olmaktan yani her şeyden önce bir şair ve göstericiydim. Tam anlamıyla aramızda bir bağ olmasa da, o benim sanatçılığımı takdir ediyordu, ben de onun

¹³<https://kaosgl.org/haber/cirkin-guzellik-beyazlarin-ustunlugu-uzerine-insa-edilmistir>

hocalığına tahammül ediyordum. Bir gün, öğrenci yetenek gösterisi için yeni bir şiiri sunduktan sonra takdirkâr ve kutlayan bir gülümsemeyle yaklaştı ve: "Vay be Vanessa, Beyoncé'ye benzemiyor olabilirsin ama duygu dolu şiir yazabildiğin kesin." dedi. Yüzüne bakakaldım. Özellikle yazma becerimin ünlü bir pop yıldızı ve seks ikonuna benzeyip benzemememle kesinlikle hiçbir ilgisi olmadığını bildiğim halde, yeteneğime ilişkin bir onayın, özellikle yetişkin bir adamdan görüntüme dair olumsuz bir nitelendirme ile beraber gelmesine nasıl cevap vereceğimi idrak edemedim. "Oh" diyebildim sadece, duygularımı anlamak için yürüyüp giderek. İğrenmişim. Güzel olmasam da yetenekli olduğum imasına alındığımı biliyordum ancak serebral kovuğumda hışırdayan, nörondan nörona atlayan, dirençli küçük Siyah feminist yumruğunu sallayan başlangıçlar olsa da 15 yaşındaki beynimin henüz açıkça ifade edemediği başka bir şey vardı. Bana asılmadığı ya da beni çekici bulmadığı açık olsa da, Bay Smith'in yorumunda cinsel anlamda uygunsuz bir şey olduğunu biliyordum ancak tam olarak ne olduğunu kavramam yıllarımı aldı. Bugün yetişkin bir kadın olarak anlıyorum ki, Bay Smith'in bana ve diğer çocuklara erişimi olmasından dehşete düşmüş vaziyetteyim. Açıklamama izin verin. Beyoncé olağanüstü yetenekli de olsa, kendisinin çalışma etiğinden tüm dünya haberdar da olsa Beyoncé'nin başarısı, belirli güzellik anlayışlarına uyan insanların ayaklarına serdiğimiz itibarı, nüfuzu ve şenliği de resmediyor. Kültürün, toplumsal cinsiyetin, sınıfın ve sınırların ötesinde Beyoncé güzelliğin ve seksiliğin evrensel ve kesin temsili gibi gösteriliyor. Ben artık şiiriyle gurur duyan bir genç kız değildim. Ben artık matematik öğretmenin çekici bulmadığı ve dünyanın da çekici bulmayacağı gerçeğinin bilincinde bir genç kıydım. Bay Smith'in yorumu, kimin nasıl görüldüğüyle kafayı bozmakla kalmayıp görünüşünü kişinin değerleri/karakteristiğiyle özdeşleştiren ve "çirkinliklerini" yeterince düzeltmeyen ya da bunun üzerine gitmeyenleri ötekileştiren bir dünyada, geleceğin yetişkin siyah bir kadını

olarak hoşla gitmememin, çekici bulunmamamın ve çirkin olarak algılanmamın benim için ne anlama geldiğine kafa yormaya zorladı”.¹⁴

Vanessa Lewis’in bu olay karşısında nasıl hissettiğini kadınlar olarak az çok tahmin edebiliriz. Vanessa’nın öğretmeninin söylemi aslında toplumun söylemidir. “Kadını en önce tanımlayan şey onun güzelliği veya çirkinliğidir!” Patriyarkanın bakış açısında kadını tanımlayan, temsil eden şey onun bedenidir. Tarih boyunca ruh(akıl)-beden ikiliğinde erkeği ruh ve akıl temsil ederken, kadının payına düşen beden olmuştur. Vanessa Lewis’in anlatısını, bu kötü psikolojiyi ve bir kadının böyle bir olay karşısında yaşadığı kötücül hisleri idrak edebilmemiz açısından önemli görüyoruz.

Çirkinliğin Kültürel Tarihi isimli kitabında Henderson “Çirkin Yasaları”ndan bahseder:

“1881’de Chicago’da çıkarılan bir yasa şöyle diyordu:

Hastalar, sakatlar, kötürümler ve benzeri şekilde göz zevkini bozacak ya da tiksinti yaratacak biçim bozuklukları taşıyan veya bu şehrin sokaklarında, yollarında, işlek caddelerinde ve kamu alanlarında bulunmasına izin verilmeyen uygunsuz biçimli kişilerin kamu huzuruna çıkmaları yasaktır ve para cezasına tabiidir” (2018:115). Az önce çirkinlik ve “çirkin”lere dair psikolojik baskılardan bahsetmiştik fakat burada çirkinlik üzerine maddi yaptırımların da uygulanması meseleyi daha da somut hale getirir. “Çirkinlik kesinlikle kabul edilemez” bir şey olmuştur artık. Sembolik anlamlarının dışında somut dünyada da bir karşılığı vardır.

Az önce çalışma hayatına atılmada dış görünüşün öneminden bahsetmiştik, zira “dış görünüşü çekici olan çalışanların ayrıcalıklı muamele gördüğünü savunan, iş yerinde çirkinlik(uglism) davaları ile çirkinlik, son dönemde hukuk jargonuna” (Henderson, 2018: 121) bile girmiştir. Yani mesele düşündüğümüzden daha ciddidir.

¹⁴ A.g.e

Kadının görevi ve ona yük olan cinsiyete dair buyruklar, erkeklerin hoşuna gitmesini içerir... Kadın daima bir biçimde sahnededir ve erkeklerin yargısına maruz kalmaktadır... Naomi Wolf'un dediğine göre, kadınlar ev işleri yapmanın baskısından özgürleşmişler de, güzellik mitine tabi kılınmışlardır. Kozmetik etrafında şekillenen pazarlama söylemi, kadının olduğu haliyle serpilmesini engeller ve onun kurtuluşu daima falanca ürünün kullanılması sayesinde olur. Güzellik, belli bir anda değildir ve diyet, fiziksel aktivite ve kozmetik mağazalarından satın alma refleksinin düzenli sürdürülmesi sayesinde günlük hayata dair geliştirilen ağır bir disiplinle hak edilir. Bir kadın için var olmak görünmekle, hatta arz-ı endam etmekle iç içe geçer; çünkü kadın erkeğin yargısından ve bizzat kendi yargısından kurtulamaz (Sagaert, 2017: 9-10).

“Güzellik kadına ara sıra gençliğinde bahşedilmiş olan bir özellik olabiliyorsa da, sivri eleştiriler yaşını almış kadını artık var olma nedeni olmayan bir varlık olarak gösterir” (Sagaert, 2017: 16). Bu gerçeklik karşısında kadınlar elbette yaşlanmak istemeyecekler, yaşlanma karşıtı ürünlerle gençliklerini korumak isteyecekler ve güzelliklerini toplumsal kabul edilebilirlik için muhafaza etmeye çalışacaklardır. Sagaert’in de dediği gibi “varlığı kabul edilen kadın, bundan böyle görünüşün tiranlığına sokulmuştur. Aynalardan yararlanma, fotoğrafın doğuşu, sinemanın icadı, medya araçlarının gelişimi, bizi dişil beden temsiline günden güne artmasıyla karşı karşıya bırakmıştır. Bu bağlamda, fiziksel çirkinlik kabul edilemez hale, neredeyse bir hakaret, bir kusur ya da suç haline gelir. Çirkinlik sadece dişil kimliğin kırılma noktasıyla sonuçlanmaz, vardığı doruk noktası şuydu: ‘Çirkinim öyleyse yokum!’ Bu bakış açısına göre, geçmiş, kişiliği, mesleki kariyeriyle tanınan kadın, artık görünüşü tarafından tehdit edilir hale gelir. Suçluluk yer değiştirmiştir, fiziksel çirkinlik ahlaki çirkinlikten ayırt edilemez. Belki de ilk defa, batı kültüründeki anlayışa göre hoş ya da güzel olmayan kadınlar, güzelleşmek için gereken emeği sarf etmeyen kişiler olarak görülmüşlerdir. Bundan ötürü, çirkinliklerinin esas sorumlusu ilan edilmişlerdir” (2017:17). Bütün bunlardan şu sonuca ulaşabiliriz ki yok olmak istemeyen kadın ‘güzel’ olmak zorunda kalacaktır!

Tanrı tarafından “fiziksel olarak çirkinliğe mahkum edilen kadınların bir de manastırda mahkum edilmelerinin nadir olmadığını vurgulamak gerekir. Öyle çok sayıda genç kız,

babalarının kararlarına dayanarak manastırlara kapatılmıştır ki... Bu, ortaçağda çirkin bir genç kızın dünyada yeri olmadığını akla getiriyor. Diğer taraftan bu, manastırların sadece dinsel mekanlar olmadığını, bunun yanında evlenemeyecek olan çünkü ‘fiziksel bir talihsizlikten’ mustarip olan ‘bilhassa kızları kabul eden toplumsal kurumları’ temsil ettiği gerçeğini doğrulayan şeydir” (Sagaert, 2017: 33). Ya manastıra kapatılmak ya da güzellik ise bir kadın tabii ki özgürlüğünün kısıtlanmasını tercih etmeyecektir.

“Ne bir şeye sahip olan ne var olan, ne güzelliği ne de küçücük bir varlığı kalmış yaşlı kadının hikayesini, şahsiyetini, biricikliğini kim önemser? Artık potansiyel olarak bile arzu nesnesi değildir, hiçten farkı kalmamıştır. Kadına ve güzelliğe hürmet eden çok sayıda şair, yaşlı kadına gelince çok fazla eleştirel olur. Mesela Ronsard yaşlılıkla belirsizliği, anlamsızlığı birleştirerek çirkinlik ve yaşlılık arasında bir bağ bile kurar. Şöyle yazar: ‘Güzelliği olmadan sefildir kadın; çünkü sadece güzellik sevilir kılar onu.’ Kullanıldıktan sonra işe yaramayan bir eşya gibi, şair okuyucusuna ‘yaşlı olanı bırakıp yeni bir tane almayı’ salık verir” (Sagaert, 2017: 56).

“20.yüzyıl sonlarına gelindiğinde artık ‘güzel olmak’ bir kadın için erkekler tarafından beğenilmenin yanında, ayrıca başarıya ulaşmayı kolaylaştıran, hem de kadının kendine ve çevresine karşı üstlendiği bir görev niteliği taşımaya başlar. Günümüzde güzel olmak, ‘seçilme ve kurtuluş göstergesidir’. Çağdaş güzellik anlayışında kadın, görünüşünün tehdidi altındadır; çünkü eğer çirkinse, bu onun güzelleşmek için yeterli emeği sarf etmediğini, dolayısıyla da bu durumdan kendisinin suçlu olduğunu gösterir. Kadınlardan, anne olsalar ya da yaş alsalar dahi her koşulda güzel olmaları beklenir. Endüstri tarafından belirlenen güzellik idealine ulaşamayan kadınlar, ‘kusurlu’ olarak görülürler. Güzellik idealini yakalayamadığını düşünen kadınlar özgüvenlerini kaybeder, bedenleriyle takıntılı bir ilişki kurar ve üzerlerindeki toplumsal baskıdan dolayı bir çeşit suçluluk duygusu içine girerler. Kadının, fiziksel güzelliğiyle adeta ‘kapıları açan anahtar’ misali bir ilişki içerisine sokulmasıyla doğrudan psikolojisinin

hedef alınması, doğal olarak feminist düşünürler tarafından eleştirilir” (Çizmeci, Güzel, 2018: 37-38).

Burada Dove’un 2017 yılında 10-17 yaş aralığındaki kızlar üzerinde yapmış olduğu araştırmaya yer vermek istiyoruz. Özgüven, beden imgesi ve bedenine güven konularında yapılmış olan bu araştırmanın tam adı “Kızlarda Güzellik ve Özgüven Araştırması 2017”dir. Bu araştırmanın raporlarında; “bu yaş grubunun tamamının güzellikle ilgili artan baskılar sebebiyle zorlandığı bulgulanır. Türkiye (%50) dahil olmak üzere, dünyada (%54) ergenlerin yarısı, özgüven eksikliği içerisindedir. Raporlara göre:

- 1.Genç kızların sadece yüzde 11’i, kendini rahat bir şekilde ‘güzel’ olarak tarif ediyor.
- 2.Genç kızların yüzde 72’si, güzel olması gerektiğine dair inanılmaz bir baskı hissediyor.
- 3.Kadınların yüzde 80’i, her kadında bir güzelliğin olduğunu düşünüyor, ancak bunu kendilerinde göremiyor.
- 4.Tüm dünyada kadınların neredeyse yarısından fazlası(yüzde 54), söz konusu görüşleri olduğunda kendilerini acımasız bir şekilde eleştiriyor.
- 5.Tüm dünyada kadınların sadece yüzde 4’ü kendisini güzel buluyor” (Çizmeci, Güzel, 2018: 66).

Yine aynı eserlerinde Çizmeci ve Güzel güzelliğin kadınlar için nasıl güç ve kurtuluş sembolü haline gelebileceğini, güzelliğin güç elde edebilmek için bir kadının mutlaka edinmesi gereken bir şey(sermaye) olduğunu söyler(age:70-72); bunu tıpkı istenilen dünyalara adım atabilmek için geçilmesi gereken kapıların anahtarlarını elde etmek gibi düşünebiliriz. Medya da aynı mesajı, güzellik silahıyla güç kazanacakları mesajını, kadınlara çeşitli vasıta ve aygıtlarla verir. “Kadınlar güzelleşmekten asla vazgeçmezler; çünkü “güzellik”, sosyal onay alma, statü elde etme ya da sınıf atlamada bir güç olarak

teşvik edilir. Tam da bu noktada Jones'un 'güzellik getirisi' kavramı; yeni yaşam tarzı, partner bulma, kariyer ve kazanç elde etme gibi fırsatları açıklar" (a.g.e:115). Güzelliğin bir getirisi olduğu hiç şüphesiz doğrudur. Çünkü gösteri toplumunda görünüm her şeydir.

Toplumda sürekli bakılıp yargılanan ve her zaman nasıl göründüklerini düşünmek zorunda olan kadınlar kendilerini devamlı gözetim altında hisseder. Bu gözetim, başkaları tarafından olduğu gibi kendilerinin de içinde olduğu bir süreci kapsar. Berger çocukluğunun ilk yıllarından itibaren kadına hep kendi kendisini gözlemesinin gerekliliğinin öğretildiğini söyler. Kadının kendi varlığını algılayışı kendisi olarak bir başkası tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanır. Böylelikle kadın kendisini görsel bir nesneye dönüştürür (Oğuz, 2013:184).

Yani Oğuz'un da dediklerine bakarsak kadınlar bir panoptikon halini almış olan toplum tarafından gözetlendikleri gibi, artık kendi kendilerinin panoptikonu olmuşlardır. Bu Panoptikon'un kusursuz bir başarısı sayılmalıdır. Toplum tarafından gözetlendiğinin farkında olma haliyle her zaman diken üstünde olmak, her zaman izleniyormuşçasına hareket etmek artık kişinin kendini sürekli gözetlemesiyle sonuçlanır. Panoptikon'un nihai hedefi de zaten budur.

Oğuz'un makalesinin ileriki bölümlerinde yine oto-psikolojik bir dürtü olarak güzellik baskısına örnek teşkil edecek şu cümlelere rastlarız:

Günlük yaşamımızda, fiziksel cazibenin nasıl yer aldığı ile ilgili örnekler fazladır. Fiziksel açıdan iyi görünümlü çocuklar diğerlerine nazaran sosyallik ve akademik kapasite anlamında daha yetenekli görülürler, tercih edilirler; öğrenciler fiziksel cazibesi olan hocaları diğerlerine tercih edebilirler. Yasal bir suçun işlenmesiyle ilgili yargılamalarda cezaların miktarı açısından farklılıklar görülmüştür. Bu ayrım iş ortamlarında kazanılan paradaki dengesizliklerde de görülmektedir. Yapılan araştırmalar düşük fiziksel cazibeye sahip olan insanların sıradan bir güzelliğe sahip olandan %5 veya %10 arası daha az para kazandığını göstermiştir. Bu sıradan insan da daha güzel görünenden %3 ile %8 arası az kazanmaktadır. Moda sektöründe önemli bir yere sahip olan tanınmış bir marka mağazalarında çalışanlardan 'yaşlı, şişman ve çirkin' olarak gördüklerini işten kovma girişiminde bulunmuştur. Cazip veya cazip olmayan insanlar

arasındaki farkla ilgili bulunan sonuçlar yalnızlık, sosyal endişe, popülerlik ve çeşitli fiziksel deneyimleri ön plana çıkarmaktadır. (2013:185-186).

Claudine Sagaert'in şu cümlesi de Oğuz'un fiziksel görünüm ve ücret arasında kurduğu ilişkiyi doğrular: "İş alanında eğer bir kadın çok güzel görülmüyor ya da açıkça çok çirkinse, onun fiziksel görünüşü daha az ücret almasına neden olur" (2017:130).

"Güzellik kadın için hep ön planda olan bir kavram olmuştur. Pocteau(2005)'a göre güzellik küçüklüğünden itibaren ya kadına atfedilecek ya da ondan esirgenecektir. Friedman da kadınların değerli olmaları için güzel olmaları da gerektiğinin sürekli yinelendiğini söyler. İçinde yaşanılan kültür çoğu kadın için ulaşılamaz olmakla kalmayıp aynı zamanda sağlıksız olan güzellik standartlarını ortaya koymaktadır: Kadın, güzellikle ilgili hayatı boyunca 'çirkinsin, şişmansın, göğüslerin çok küçük(ya da büyük), kalçan çok geniş, bacakların çok ince, gözlerin çok küçük, saçların fare tüyü gibi, burnunda çıkıntı var, çok incesin, yüzünde tüyler var, saçın çok kıvrırcık, belin çok kalın, gözlük takıyorsun, yüzün sivilcelerle dolu...' gibi nitelemelere maruz kalır. Bu tür nitelemeler bizi, bedenimizle ilgili düşünmeye iter; onu bir sorun olarak algılamamıza sebep olur" (Oğuz, 2013:186).

Artık kadın için bilincin, özgüvenin, özgünlüğün, özgürlüğün ve gerçeğin yerini; imgeler, imajlar, markalar, semboller, hit veya ikon olan bedensel gövdeler daha öncelikli bir konuma sahiptir. Bu durumda da kadının değeri, saygınlığı akran grupları arasında veya toplumun diğer bireylerinin önüne çıktığı kişilerarası alanlardaki kabul edilebilirliği de sahip olduğu bedenin cinsel cazibe derecesiyle özdeşleştirilerek ölçülmektedir. Çünkü kapitalist tüketimci piyasa ve onun oluşturduğu kültür, kadın bedenini normlaştırmış ve norm dışı kalan bedenleri aşağı, iğrenç, tiksindirici, bakımsız olarak nitelendirmektedir ve bu sebeple de bu tür bedenler kişilerarası alanlarda(sokakta, iş yerinde, akran grupları ortamında, eş veya sevgili yanında, özel günlerde) bulunmaması gereken bir kategori olarak değerlendiril(mektedir). Bu piyasanın normlaştırdığı "normal veya kusursuz beden"lere kavuşmak için bireylerin piyasanın ürettiği araç gereçleri (sağlık, estetik cerrahi, spor, bakım, kozmetik, gıda, ilaç vd) kullanmaları empoze edilmektedir. Bu normların buyruklarına uymayanların uğradıkları ayrımcılık, aşağılanmanın şiddeti zaman zaman akran grubu veya gündelik

hayatın içinde ve çoğunlukla da popüler kültür tarafından baskıyla oluşturulmaktadır(Bilgin,2016: 239-240).

Bilgin'in bir başka makalesinde yer alan "Eğer bedensel ibadetlerinizi yapmıyor ya da ihmal ediyorsanız, günah işlediğinizden dolayı cezalandırılırsınız. Artık bireyi cezalandıran Tanrı değil, kendi bedenidir"(2015:316) ifadesinden yola çıkarak diyebiliriz ki; bir kadın bedeniyle ilgilenmiyor ve kendisine tavsiye ve dikte edilen yöntemlere başvurup daha güzel olmaya çalışmıyorsa bu onun kusurudur ve bu kusur en sert biçimde cezalandırılacaktır: toplumsal dışlanma ile. Yani mesele yine ödül/ceza mekanizmasına gelir. Bu mekanizma asla affetmeyen, baskıcı dinamikleri olan sert bir mekanizmadır. Ceza almak istemeyen güzel olmalıdır!

Kadınlar bedenlerine ve bedenlerinin güzelliğine daima dikkat etmelidirler. "Çünkü kadınlar biliyorlar ki belirlenen ve standardize edilen beden ölçülerine veya bakımına sahip olmama toplumsal yaşamın hemen hemen her alanında kadınlar için bir eksiklik, beğenilmeme, kınanma, dışlanma ve ötekileştirilme olarak karşılırlarına çıkmakta veya çıkarılmaktadır... Aynı zamanda günümüzde pek çok toplumda ve çok sayıda kadın standardize edilen ideal bedene sahip olamadıkları için strese, rahatsız edici, ötekileştirici, dışlayıcı bakışlara, depresyona, asabi iştahsızlık veya kusma, kendi bedeninden nefret etme gibi rahatsızlıklara maruz kalmaktadır" (Bilgin, 2015: 325-327).

"Aslında, kadın yalnızca güzel olması koşuluyla var olur. Hoşa gitmek onun görevidir. Bu değerli ihsanı ondan çekip alın bakalım, o çok sevilen dünya kaçıp gider ondan. Çirkin kadın bir olumsuzluk, doğanın bir hatası, beyhude bir çiçek, dolu vurmuş güzel bir meyve, büyürken eğilmiş bir ağaçtır; tüm bunlar bir anomalidir" (Sagaert,2017:114-116).

John Berger'in de deyimiyle "Erkekler davrandıkları gibi, kadınlarsa göründükleri gibidirler. Erkekler kadınları seyrederek, kadınlarsa seyredilişlerini seyrederek. Böylece

kadın kendisini bir nesneye, özellikle görsel bir nesneye, seyirlik bir şeye dönüştürmüş olur” (2019:47).

3.4. Naomi Wolf: Güzellik Miti ve Güzelliğin Siyaseti

Üçüncü dalga feminizmin öncüsü sayılan liberal feminist ve gazeteci Naomi Wolf’un “The Beauty Myth” isimli kitabı kadın bedenine yönelmiş güzellik baskısına yeni ve farklı bir yorum getirmesi açısından önemlidir. Wolf’un kendisine dünya çapında şöhret kazandıran yapıtı da zaten bu eserdir. Bu eserde Wolf’un ortaya attığı temel iddia güzellik mitinin sebebini kadınların kazandığı siyasal ve sosyal haklarla güçlenmesi olarak görmesidir. Güzellik saplantısının tarihini inceleyen Wolf, bu saplantının 20. yüzyılın ikinci yarısına girilmesiyle yükselişe geçtiğine dikkat çeker. Bu; Avrupalı kadının siyasal ve toplumsal haklarını kazandığı döneme denk gelir. “Erken 1970lerde, Batılı kadınlar yasal ve üreme haklarını kazandılar, yüksek eğitime erişme şansına sahip oldular, ticarete ve sanata atıldılar ve kendilerine atfedilen eski inanış ve toplumsal rolleri alt üst ettiler” (Wolf, 1991: 9).

Kadınlar politik ve sosyal hayatta güçlendikçe, önlerine yeni bir set çekildi. Biz domestik rollerimizden sıyrıldıkça bu güzellik efsanesi daha da yaygınlaştı. Daha fazla hakka sahip oldukça ideal güzellikle ilgili görseller gözüümüze daha çok sokulur oldu. Geçtiğimiz 10 yıl boyunca, kadınlar güç dengelerini değiştirdi, fakat aynı zamanda yeme bozuklukları hızla yayıldı ve estetik cerrahi en hızlı büyüyen tıbbi ihtisas alanı oldu. Daha fazla sayıda kadın daha çok para, güç, faaliyet alanı ve yasal olarak tanınma elde etti; fakat fiziksel görünümümüz hakkındaki fikirlerimiz açısından bizim kadar özgür olmayan büyük annelerimizden çok daha kötü durumdayız. Son zamanlarda yapılan bir çalışma gösterdi ki Batı’nın kontrollü, çekici, başarılı iş kadınlarının çoğunun özgürlüğünü zehirleyen güzellik nosyonu aşılanmış bir şey var: Kendinden nefret etmek, bedensel takıntılar, yaşlanma korkusu ve kontrolü kaybetme endişesi (1991: 10).

Güzellik çılgınlığının tarihçesine baktığımızda Wolf’un iddialarının hiç de haksız olmadığını görüyoruz. Wolf özellikle zayıflık takıntısını ele alır. Gazeteci Yaprak Aras’ın aktardığına göre “Naomi Wolf ’a göre bu topyekun incelmanın sebebi,

kadınların sosyal statüsünün yükselmesi. Feminist hareketler başarılı oldukça, erkek egemen toplum bizim aklımızı meşgul edecek yeni şeyler çıkarıyor. Güzellik de feminen ideolojilerin en eski ve en değerlilerinden biri: ‘Kadınlar politik ve sosyal hayatta güçlendikçe, önlerine yeni bir set çekildi. Biz domestik rollerimizden sıyrıldıkça bu güzellik efsanesi daha da yaygınlaştı. Daha fazla hakka sahip oldukça ideal güzellikle ilgili görseller gözümüze daha çok sokulur oldu’ diyor Wolf. ‘Anneannelerimizle karşılaştığımızda, görünüşümüzle ilgili memnuniyetsizliğimiz çok daha fazla. Beslenme bozuklukları, estetik operasyonlar artıyor. Fiziksel takıntılar ve yaşlanma korkusu, özgürlüğümüzü zehirliyor’. Wolf’un iddiası, zayıflamanın kronolojisine bakıldığında mantıklı görünüyor. Diyet ve incelik merakının ilk çıkışı, kadınların oy hakkı kazandığı 1920’ler. 50’li yıllar, savaş sırasında yeniden eve dönen kadınlar sebebiyle karşımıza Marilyn Monroe gibi kıvrımlı bir örneği çıkarıyor. 60’lı yılların stil ikonu ise zayıf bir erkek çocuğunu anımsatan Twiggy. Zayıflık trendinin bu simge isminin ünlenmesi ise doğum kontrol hapının icadına, kadınların üreme özgürlüklerini ellerine almasına denk geliyor.”¹⁵ Görüldüğü gibi, olayların zamanlamasına baktığımızda Wolf’un iddialarının haklı olduğu anlaşılıyor. Geçmiş tarihlere baktığımızda kadınların üzerinde hiçbir zaman bu kadar yoğun bir güzellik baskısının olmadığını görüyoruz. O zamanlar kadınların siyasal ve toplumsal hakları yoktu, toplumsal alanda daha değersizdiler belki fakat yeni kazanılan haklarla birlikte gelen bu baskıyı nasıl değerlendirmeliyiz? Buna özgürlük hapisanesi denilebilir mi?

“80’lerin kadınları görünürde biraz daha adaleli gibiydi. Ama aslında 1985 yılında, Amerikalı kadınların yüzde 25’i diyeteydi. ‘Bu ciddi kilo değişimi, 20. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olarak tarihe not edilmeli’ diyor Wolf. “70’lerin başında kadınlar, yasal ve üreme haklarına kavuştu. Yüksek öğrenime devam ettiler, mesleklerinde üst seviyelere geldiler. Kadınların sosyal rolüyle ilgili değerleri

¹⁵<https://vogue.com.tr/metropol/kilo-kapanindan-kurtulun>

değiştirdiler. Bu hareketi bastırmanın en iyi silahı, güzellik endişesi. Sürekli dış görünümünü sorun eden kadınların kendilerine güvenleri de, etkinlikleri de azalıyor. Pasif, endişeli ve kırılgan oluyorlar. Diyet ise en iyi sakinleştirici.” Kadınların zayıflatılarak cinselliklerinden de vazgeçmelerinin amaçlandığını iddia ediyor Wolf: “Seks hormonları, yağ hücrelerinde bulunur. Yağ oranı azaldıkça östrojen de düşer. Kadınların doğal olmayan şekilde incelmelerini istemek, onların cinselliklerinden vazgeçmesini istemek gibi. Ve bütün bunlar özellikle yapılıyor. Kilolarımdan nefret ediyorum diyen kadın, kadınlığından da nefret etmektedir. Açlık, başarılı kadınları bile zayıf hissettirir, zayıf düşündürür.”¹⁶

Güzellik mitinin siyasi bir ideoloji olduğu doğrudur. Siyasi bir kuram olan patriyarka kuramı kadın bedenini denetlemek ve onun üzerinde hakimiyet kurmak üzerine kuruluysa kadınların üzerinde kurulmaya çalışılan bu güzellik baskısı da siyasi demektir. Ataerkil yapıyı devam ettirmek kadınların daha pasif ve edilgen konumda olmalarını devam ettirmeyi gerektirir. Öyle ise kadınların gücü bir şekilde kırılmalıdır. İşte güzellik miti bu gücü kırabilecek bir silah olarak etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Sürekli bedeni ve güzelliği üzerine düşünen, zihni sürekli bununla meşgul olan ve tüm zamanını ve sermayesini güzelliğine harcayan bir kadın, erkeklerle rekabet etmesini gerektiren üretici faaliyetlerde bulunamaz, etkinliği azalır ve toplumdaki ikincil konumu devam eder. Güzellik endişesi, kadının zihinsel etkinliğini azaltır; onu pasif ve zayıf kılar. Kadın erkeklerin etkin olduğu üretici, yaratıcı sahalardan elini çekmeli, evinde olmalı, yemek yapmalı, çocuk bakmalı ve bunun gibi domestik rollerini sürdürmeli ve bir de güzel olmaya devam etmelidir. İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre kadınlar makyaja ömürlerinden 2 yıldan fazlasını feda ediyorlar ve ortalama olarak her gün 35 dakikasını ayna karşısında makyaj yapmak için geçiriyorlar.¹⁷ Hal böyleyken kadınların

¹⁶<https://vogue.com.tr/metropol/kilo-kapanindan-kurtulun>

¹⁷<https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/kadinlarin-omrunun-2-yili-makyajla-geciyor-5067857>

toplumsal hayatta erkekler kadar etkin olmasını beklemek gerçekçi değildir. Çünkü onların birincil olarak uğraşması gereken güzellik gibi bir meşguliyetleri vardır.

Wolf, kitabında açlık tarikatı diye adlandırdığı anoreksiklere de yer veriyor ve anoreksiya olgusunu tartışmaya açıyor. Wolf konuya şöyle giriyor: “Hızla yayılan bir hastalık var. Yeni doğanların omzuna dokunuyor. Değdiği herkes yemek yemeyi bırakıyor. Yüzlerini gölgeler kuşatıyor, kemikleri sayılıyor. Bazısı hastaneye kaldırılıyor. Çoğu da ölüyor” (1991:179). “Yirmi yıl öncesinin kadın dergilerine göre hem ABD, hem de Avrupa bu hastalıktan muzdarip. İngiltere’de 3,5 milyon civarında anoreksik olduğu söyleniyor. ‘Ama’ diyor Wolf, ‘Bu henüz sadece başlangıç’. İleriye sarıyoruz. 2007 yılına. Londra Moda Haftası defilelerinin yapıldığı alanın kapısında bir gösteri var. Susie Orbach’ın kurduğu any-body.org sitesinin organize ettiği protestoda ‘Kadınlar vücutlarından nefret etmesin’ yazan dövizler göze çarpıyor. Onları harekete geçiren, anoreksiyadan ardı arkasına hayatını kaybeden modeller: Ana Carolina Reston, Luisel ve Eliana Ramos ile Hila Elmalich. Amaçları ise moda sektörünün dikkatini çekmek; modellerin üzerindeki zayıflık baskısını azaltmak, gıpta edilen vücutlarının gerçek kadınlardan ne kadar uzaklaştığını anlatarak podyumdan halka yayılan sıfır beden özentisinin önüne geçmek. Peki kadınlar hangi arada bu hale geldi? İdeal beden ölçüsü ne zaman kemiklerin sayıldığı inceliğe ulaştı? Vücut kitle indeksi nasıl oldu da ölüm sınırına dayandı? Birkaç katmandan oluşan göbek, 17. yüzyıla kadar kadın doğurganlığının simgesiydi. 19. yüzyılda dolgun suratlar ve etli omuzlar makbuldü. 20. yüzyılın başlarında ise kadının basenlisi, kalçalısı beğeniliyordu. Bir zamanlar “ipeksi katman” olarak nitelendirilen yağ tabakası neden düşmana dönüşmüştü?”¹⁸

“Wolf’a göre milat Kate Moss. Güzellik efsanesinin hızla yaygınlaşmasının en önemli sebebi, güzellik imajları. Güzellik imajlarının başrolünde ise modeller var. Gerek tasarımcıların kullandığı gerekse reklamlarda karşımıza çıkan modeller her zaman bu

¹⁸<https://vogue.com.tr/metropol/kilo-kapanindan-kurtulun>

kadar ince ve uzun değildi tabii. Charles Frederick Worth, 19. yüzyılın sonunda ‘canlı manken’ kullanan ilk couturier. Kıyafetleri cansız manken yerine canlı bir beden üzerinde göstermek, zamanın önemli yeniliklerindendi. Ama Worth’un modelleri zayıf değildi. Ünlü couturier, 1913 yılındaki modelini şöyle anlatıyor: ‘Yuvarlak kolları ve omuzlarıyla tıknaz bir kadındı.’ Keza 1920’lerde Cristobal Balenciaga’nın kullandığı modeller de kısa boylu ve topluydu. 30’larda Fransız couturier Patou’nun favori modeli de ne ince, ne de güzeldi. Yıllar içinde ideal kadın bedeni daraldıkça modeller de incelme. Modeller zayıfladıkça kadınlar daha da incelme telaşına düştü. 90’lı yılların minimalizm ve androjeni akımı ise, bu gidişata son darbeyi vurmaya hazırlanıyordu. Kemikleri sayılan bir model ortaya çıkacak, nispeten sağlıklı görünen süper modelleri tahtından edecekti. Bundan böyle kıvrımlı vücutları olan modelleri yalnızca iç çamaşırı defilelerinde ve orta segment markaların kampanyalarında görecektik. “Eroin chic” Kate Moss, zayıflığıyla beden tarihinde yepyeni bir sayfa açacaktı. ‘Hiçbir şeyin tadı, zayıflığın verdiği his kadar güzel değildir’ sözleriyle de tarihe geçen Kate Moss’la başlayan rüzgar, halen devam ediyor. Öyle ki moda başkentlerinin podyumlarında artık 36 beden model görmek pek mümkün değil. Bu incelme baskısı, modellerin 34 ve hatta ABD ölçüleriyle sıfır bedene denk gelen 32 bedene kadar düşmelerine neden oluyor. Podyumlar ve kampanyalarda bugüne kadar hiç görülmemiş incelikte kadınlar yer alıyor. Sıfır beden hevesiyle anoreksiyaya yakalanan ve hayatını kaybedenler yalnızca modeller de değil”.¹⁹

Bu açıklamalarda güzellik ideolojisinin en önemli aygıtlarından birinin medya ve moda endüstrisi olduğunu görüyoruz. Medyada yer alan kadın imajları bizi etkiliyor ve sürekli göz önünde olan bu kadınlar idealize edilmiş güzelliği simgeliyor. Hal böyle olunca kadınlar güzellik normlarını belirleyen bu modellere benzeyebilmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

¹⁹ A.g.m

Aynı yazıda Aras, ünlü moda fotoğrafçısı Tamer Yılmaz'ın şu cümlelerine yer veriyor: “Bana sorarsanız Laetitia Casta'nın vücudu ideal kadın vücududur. Erkeklerin çoğu da aşırı ince kadın beğenmez. Kadınların incelik yarışı birbirleriyle.” Gerçekten de araştırıldığında erkeklerin Türk dilinde “balık etli” diye tabir edilen daha dolgun vücutlu kadınları beğendikleri görülecektir, zayıflık daha çok kadınların birbiri arasında rekabet halini alan tuhaf bir tutku durumuna gelmiş bulunmaktadır. En zayıf kadınlar bile belirli bir diyet programını takip etmekte, kilosunu kontrol etmekle aşırı bir meşguliyet içine girmekte, kilosunu sürekli endişe meselesi haline getirmekte ve daima olabileceği en zayıf halini yakalamaya çalışmaktadır.

Lacan'ın aşka dair psikanalitik fikirlerine yer verdiği kitabında Bruce Fink bile bu konuya değinmiştir: “Kadınların son zamanlarda aklını meşgul eden ve büyük ölçüde moda tasarımcılarıyla fotoğrafçıları tarafından teşvik edilen iskeletvari zayıflık, kadınlar tarafından uyarılan erkeklerce nadiren beğenilir ya da hiç beğenilmez. Günümüzde kadınların büyük kısmı, bu tip gıdasız kalmış kadınlar dergi kapaklarına çıkmayı başarabildikleri için, erkeklerin bu bir deri bir kemik kalma halini göz alıcı ve çekici bulduklarına inanıyor. Ancak moda endüstrisinin uzun süredir özellikle kadınlara ilgi duymayan, hatta genellikle ergenlik öncesi bir oğlan figürüne benzemediği ölçüde olgun kadın figüründen tiksinen erkekler tarafından yönetildiğinin farkında değiller. Cinsel olarak kadınlara ilgi duyan erkekler Freud'un *Rüyaların Yorumu* örneğindeki nüktedan histeriğin kocası gibi, oğlansı figürlerdense genellikle dolgun, daha feminen olanları tercih ederler” (Fink, 2019: 44).

Modanın neden çok zayıf kadınlarla çalıştığına dair yaygın başka bir söylenti daha vardır. Dolgun ve gösterişli bir vücuda sahip olan bir kadın, üzerinde taşıdığı elbiseyi gölgede bırakacak, bedeni ilgi odağı olacaktır; fakat modada hedeflenen kıyafete dikkatin çekilmesidir. O yüzden de kıyafeti gölgede bırakmayacak, göze çarpmayan, moda camiasında “askı” diye tabir edilen zayıf bedenler tercih edilir. Ünlü bir manken

olan Didem Soydan'ın da dediği gibi “Model askıdır. Kıyafetin önüne geçemez. Sergilemeye çalıştığınız şey sizin vücudunuz değil, kıyafetin kendisidir.”

Defilelerde kıyafetleri üzerlerinde taşıyan modellerin neden bu kadar incelmesine dair farklı görüşler de var elbette. Mesela modellik mesleğini sosyolojik açıdan inceleyen Pricing Beauty kitabında Ashley Mears çuvaldızı tasarımcılara batırıyor: “Modellerin vücut yapısını kıyafetler belirliyor. 2. Dünya Savaşı'nın sonrasında hazır giyime geçilmesiyle beraber standart bedenler ortaya çıktı. Modellerin de bu hazır kalıplara uygun olması gerekti. Kataloglar için numune kıyafetler 36-38 beden arası yapılsa da, lüks markaların tasarımcıları defileler için 32-34 beden arası kalıplar çıkarıyor. Defileye birkaç gün kala, rötuşla uğraşmak istemedikleri için de çözüm olarak ince modelleri tercih ediyorlar.” Modellerin vücutları da bu nedenle sürekli gözetim altında. Ama tasarımcıları da suçlamamak lazım. Çünkü okullarda onlara bu bedenlerde kalıp çıkartmaları öğretiliyor”²⁰.

Bütün bu gelişmelere baktığımızda, olayların sistematik bir biçimde şekil aldığı anlaşılıyor; bu da meseleyi politik bir mesele kılıyor. Siyasetin yaratmak istediği itaatkar kadın bedeninin üretiminde güzellik ideolojisi hiç kuşkusuz önemli bir rol oynuyor.

“Naomi Wolf 1990ların başında ‘güzellik miti’ kavramıyla erkek egemen toplumun yeniden tesisini ve bu mitin nasıl bir yaşam tarzını dayattığını dile getirir. Wolf modern toplumda güzelliğin tıpkı altın standardı gibi bir döviz sistemine dönüştüğünü söyler. Güzellik ‘her ekonomi gibi politikayla belirlenir ve Batı’da modern çağda erkek egemenliğinin korunmasını sağlayan en son ve iyi inanç sistemidir’” (Genç, 2020:19).

“Güzellik” denilen nitelik nesnel ve evrensel olarak mevcuttur. Kadınlar ona sahip olmayı istemeli ve erkekler ona sahip olan kadınları elde etmeyi arzulamalı. Bu erkekler için değil, kadınlar için gerekli ve doğal olduğu için

²⁰<https://vogue.com.tr/metropol/kilo-kapanindan-kurtulun>

bir buyruktur çünkü biyolojik, cinsel ve evrimseldir: Güçlü erkekler güzel kadınlar için savaşıyor ve güzel kadınlar üremeye daha başarılıdır. Kadınların güzelliği doğurganlıklarıyla bağlantılıdır ve bu sistem cinsel seçime dayalı olduğu için kaçınılmaz ve değişmezdir” (Wolf, 2002: 12).

“Wolf’a göre kadınlar ekonomik güç kazandıkça bu kazanımlarının öne güzellik idealleri ile kesilmeye çalışılıyor; ona göre güzellik idealleri patriyarkaldır, yani erkeklerin kadınları denetlemelerinin araçlarıdır. Üstelik güzellik miti kadın güzelliğini yalnızca üreme başarısı ile sınırlandırmaz. Bu mite göre modern kadın için güzel ve bakımlı olmak aynı zamanda iş yaşamında da tercih edilmek anlamına gelir. Wolf günümüzde güzellik mitinin yarattığı baskıdaki artışın kadınların sosyal statüsünün yükselmesiyle bağlantılı olduğunu vurgular” (Genç, 2020: 20).

“Kadın bedenleri birer savaş alanı; dünya bedenlerimiz hakkında ne hissetmemiz gerektiğini ve onunla ne yapmamız gerektiğini bize söyleyen insanlarla ve kurumlarla dolu”(Aune, Redfern, 2012: 33) iken güzelliğin siyasi bir araç olarak kullanılmasının önüne ne geçebilirdi ki? Bu bağlamda “beden politikaları feminist hareketin başlangıcından bu yana temel bir tartışma odağı oldu. Feminizm her zaman iktidarın kadın bedeni üzerindeki denetimini gündeme taşıdı ve buna karşı politika geliştirmenin yollarını aradı” (Genç, 2020: 31).

“Erkeğe güç, kadına güzellik; birine ‘evin dışında ve tarlada yapılan işler’, ötekine ‘evin çekip çevrilmesi’ uygun görülür. Roller arasındaki bu kesin sınırlar aynı zamanda görünüşler arasındaki kesin sınırlardır” (Vigarello, 2013: 32-33). 20.yüzyılın ikinci yarısında oluşan ikinci dalga feminizmde feministler kadın bedenini baskı altında tuttuğuna inandıkları uygulamaları şiddetle reddettiler. Güzellik endüstrisinin dayattığı kozmetiklerin güzellik ideolojisinin taşıyıcıları olduğunu söyleyerek bunların kullanımına karşı çıktılar. Özel ve kişisel sayılan meselelerin esasen kadınların alanlarını ve bedenlerini sınırlayan, düzenleyen ve disipline eden politikaların birer ürünü olduğunu ortaya koyan bu kavrayış, “kişisel olan politiktir” sloganının arka planını oluşturur”(Genç, 2020: 31-33).

Yine Çizmeci ve Güzel de *Filtreli Güzellik* isimli eserlerinde Naomi Wolf’un düşüncelerine yer verirler. Onlara göre de Wolf güzelliğin erkek egemenliğini yerinde

tutan en son ve en kullanışlı inanç sistemi olduğunu düşünüyordu(2018:11). “Burada, büyük sermaye ile erkek egemenliğinin bir “kültürel komplosu” söz konusuydu. Belki daha çarpıcı olan vurgusu ise, güzellik mitinin daima görünümü belirlemekten çok davranışı belirlemeye yönelik olmasıydı. Bu tespit, Foucault’nun modern toplumda bedenin görülmemiş biçimde disiplin altına alınmasını açıkladığı yapıtına çok şey borçluydu, ancak onun ötesine de geçiyordu. Foucault’ya göre, bedenin salt politik bağlılık sunması ya da emeğinin ürünlerinin gasp edilmesine rıza göstermesi yeterli değildi, artık çok daha fazlası isteniyordu. İstenen tümüyle “itaatkar bedenler” yaratımıydı” (Çizmeci, Güzel, 2018:11).

4. YÖNTEM – GEREÇ VE BULGULAR

Bu yüksek lisans tez çalışması için niteliksel bir çalışma yürütülmüştür. Niteliksel çalışma için araştırmacının geliştirdiği açık uçlu 19 adet soruluk bir soru bataryası oluşturulmuş ve bu sorular yaşları 18 ile 46 arasında değişen toplamda on beş kadına sorulmuş ve derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır.

Ankara Üniversitesi Etik Kurulu'nun 23/12/2019 tarih ve 15/442 sayılı onayı alındıktan sonra derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmecilere internet yoluyla ulaşılmıştır. Covid-19 salgını koşullarında çevrimiçi olarak gerçekleştirilen görüşmeler Mart 2020 – Mart 2021 ayları arasında yapılmıştır. Her bir görüşme öncesi katılımcılara aydınlatılmış onam formu ulaştırılmış, görüşmecilerin onayı ile de bazı görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Her bir görüşme 30 dk-60 dk arası sürmüştür. Yaptığımız görüşmeler anlatı analizi ve eleştirel söylem analizi teknikleri de kullanılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu bölümde tezimizin genel savlarını sınamak ve tartışmaya zenginlik katmak amacıyla yaptığımız görüşmelere yer verilecektir. Araştırma için yaşları 18 ile 46 arasında değişen, Türkiye'nin farklı coğrafyalarından on beş kadın katılımcıyla (şu anda Berlin'de yaşamakta olan Senem dışında) görüşülmüştür. Aşağıdaki tabloda katılımcıların bazı demografik bilgilerine yer verilmiştir. Gizliliklerini korumak açısından araştırmacıların gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılmıştır.

Tablo 4.1. Katılımcılar tablosu

Katılımcılar	Yaş	Meslek	Şehir
Ayça	30	Fizikçi	Ankara
Aysun	46	Ön muhasebe	İstanbul
Bahar	35	Öğretim görevlisi	Bolu
Dilara	25	Türkçe öğretmeni	Ankara
Esra	36	Radyo programcısı	Gaziantep
Eylül	18	Ünv. öğrencisi	Ankara
Gamze	27	İç mimar	Muğla
İnci	30	Öğretmen	İzmir
Merve	24	Öğrenci	Eskişehir
Özge	27	Öğretmen	Muş
Reyhan	31	Gıda Teknikeri	İstanbul
Seher	29	Öğrenci	Erzurum
Senem	42	Akademisyen	Berlin
Yasemin	28	Eczacı teknisyeni	İstanbul
Zehra	31	Dans hocası	Ankara

4.1. Araştırma Soruları ve Bulgular

Yukarıda kişisel bilgileri kodlanarak paylaşılan katılımcılara, geliştirdiğimiz ve çevrimiçi görüşmelerde yönelttiğimiz sorular aşağıdaki gibidir:

1. Sizce güzellik nedir? Güzelliği nasıl tanımlarsınız?
2. Hangi bedensel özelliklere sahip kadınları güzel olarak tanımlıyorsunuz? Size göre güzel kadın nedir/kimdir?
3. Sosyal hayatınızda güzel olmanız/görünmeniz gerekliliğine yönelik bir baskı hissediyor musunuz(evde, işyerinizde vs.) veya böyle bir baskıya tanık oluyor musunuz? Bu türden baskılara nasıl bir tepki veriyorsunuz? Bu baskı karşısında neler hissediyorsunuz?
4. Sizce kadınlara özel olarak dayatılan belirli(standardize edilmiş) bir güzellik modeli var mı?
5. Dışarı çıkmadan önce, işe/okula gitmeden önce ne kadar sürede hazırlanıyorsunuz? Hazırlanmak zamanınızı çok alıyor mu?
6. Sizce sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasının kadınları güzellik takıntılı bireyler haline getirmekte bir rolü var mı? Açıklayınız.
- 7.Sizce kadına yönelmiş güzellik baskısı bir tür şiddet midir?
- 8.Güzel kadın diye tanımlayabileceğiniz ünlü bir kadın var mı?
- 9.Eğer çalışıyorsanız işe giderken, okuyorsanız da okula giderken, genellikle makyaj yapar mısınız/ yapmak zorunda hisseder misiniz?
10. Sizce siz güzel bir kadın mısınız? Cevabınızı açıklayınız.
11. Bedeninizde beğenmediğiniz bir yer var mı, varsa neden?
12. Çirkin bir kadın olma ihtimaliniz sizi korku, üzüntü ve benzeri duygulara itiyor mu?

13. Bir kadının güzel olmak zorunda bırakılması ve baskı görmesi sizce bir insan hakları ihlali midir?
14. Sizce güzellik baskısı eril bir baskı mıdır?
15. Estetik operasyonlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
16. Sürekli güzel olmak zorunda hissediyor musunuz? Güzel olmadığınız/hissetmediğiniz zaman insanların sizi dışladığını düşünüyor musunuz?
17. Toplumsal hayatta güzel olma zorunluluğu hissediyor musunuz? Bu zorundalık, üzerinizde baskı gibi olumsuz duygulara neden oluyor mu?
18. İdealize edilen “güzel beden” kalıbına ve algısına uymadığınızı düşünüyorsanız, uymadığınız için mutsuzluk yaşıyor musunuz?(Victoria’s Secret mankenleri örneği)
19. Sizce kadınlara yöneltilen güzellik baskısının politik ve ekonomik bir tarafı var mı?

4.2. Bulgular

1.Sizce güzellik nedir? Güzelliği nasıl tanımlarsınız?

“İçten, samimi, güler yüz bence. Bir insan güzel bakıp güzel gülüyorsa ondan güzeli yok” (Ayça, 30).

“Güzellik benim için temizliktir. Güzelliği tanımlamak... Temiz olan her şey güzeldir bence. Ama en çok görmek gerek güzelliği, dolayısı ile bakış güzelliştir. Güzeli görmek önemli”(Aysun,46)

“Güzellik fit bir vücut ve oturmuş bir yüz hatlarıdır. Küçük burun büyük dudaklar büyük gözler” (Dilara, 25)

“Bence güzellik bana bakan herkesin hayran olması, güzel bir yüz ve güzel bir fizik demektir. Güzel yüz benim için dolgun dudaklar, çekik gözler, güzel saçlar, minik bir burun demek”(Eylül, 18)

“Bebeğin ilk doğduğu anı bilir misiniz? Yorumsuz bir mucize eseridir. Yavaş yavaş şekillenir, zaman ilerledikçe daha doygun bir seviyeye ulaşır, gözlerinizi alamazsınız ama olgunlaşmaya başlayınca çizikleri artar, değişime uğrar cildi, duyguları, fiziği... Güzellik zaman alan bir kavrammış, şekil değiştiren yere göre, mekana, insana göre pencereleri olan çok gözlü bir oda gibi. Ama güzellik bir bakıma da bakan insanın gözlerinde saklı. Mesela kaktüs güzel midir? Bol dikenli itici gibi görünür ama sevenleri vardır. Dikenleri, şekli bile kimisine ayrı bir güzel görünür. Mana olarak güzelliği ben annemde gördüm. Annem kilolu, yaşlı ve işitme engelliydi. Başkalarına göre güzel bir kadın sayılmazdı. Diğer arkadaşlarımmın anneleri genç ve bakımlıydı. Bir gün hastaydım, gözümü her açtığımda annem yanımdaydı. Elleri ellerimdeydi, yanımdaydı, güzelliğin ete kemiğe bürünmüş haliydi. Bir keresinde güzelliği kardeşim gibi gördüğüm en yakın arkadaşımı kıskanırken görmüştüm. Her şeyine koşan ben, her şeyine koşan kızı sırf fiziği ve inci gibi gülümsemesinden kıskanmıştım. Bendeki eksikliklerin en doygun haliyle onda olması gözlerimin gördüğü güzelliği kıskanmaya yetmişti. Galiba biz güzellik deyince aklımıza ilk kadını getiriyoruz. Güzel kadın uff taş gibi vs vs vs kulaklarımız bunlara alışmış argolaşmış güzellik ilk akla gelen. Tabiata kör ve sağırız. Sanata uzak, diyaloglara kapalıyız. Bencilleşen ruhumuz güzelliklere kör gözle bakmaya itecek bizi belki daha maksimum teknoloji çağında gerçekten. Sadece bir resme konu olan tavşanın geyiğin yeşilimsi bir tabiatın önünde selfie yapacağız. Bir de aşırı bencil olan bir güzellik var sürekli tekmomanyaklık seviyesinde like seviyesiyle ölçülen yaklaşık 3-5 dakikada 20 25 poz çektiren. Evet güzel biri olabilirsiniz ama bunu avaz avaz duyurmak ego tatmini yaşamak da garip geliyor. Benim görümcem doğuma girdi. Her şey normal, bebeği bekliyoruz. Sağlıklı bir bebek, sorunsuz yani. Doğum gerçekleşti, bebeğimiz doğdu ama doktorlar fısır fısır konuşuyor. Bize bilgi veren yok. Görümcem yorgun bitap halsiz, bebeği için endişeli. Doğumdan 3-4 saat sonra yüzde 80 down sendromu teşhisi koydular. Biz buz kestik şok olduk ne yapacağımızı bilemedik,

ona bakıyoruz tepkisi ne olacak diye. O zaman daha 20li yaşlarımız. Olgunluk seviyesi düşük, ailedeki ilk torun. Bebeğini kucağına aldı ve “olsun Allah’ım bana bir melek hediye etmiş” dedi. Ona sarıldı ve öyle bir sarıldı ki bizim isyan edecek halimizi kabullenışı, yaradana olan minneti, boyun eğişi... O zaman dedim galiba bir kadın evlenince kadın olmuyor, bir canı canından çıkarıp kucağına alıp kadınlığını yaşıyor diye düşündüm ve bu da benim için ayrı bir güzellikti ama hangi alt başlığın içine girer bilemiyorum” (Reyhan,31).

“Bence güzellik alçak gönüllülüktür. Güler yüzlü kalp kırmayan herkes benim için çok güzeldir yani kalıptan çok içi önemli”(Esra, 36).

“Bana göre güzellik, insanların duyularına hitap ettiğinde pozitif etki yaratan varlıkların sıfatıdır. İnsanlar, kültür içinde var olduğu ve bu kültürler tarihsel süreç boyunca farklılık gösterdiği için; insanların yargı kalıpları da değişir, bir varlığın güzel olması akışkan bir süreçtir” (Merve, 24).

2.Hangi bedensel özelliklere sahip kadınları güzel olarak tanımlıyorsunuz? Size göre güzel kadın nedir/kimdir?

“Omuzları dik olan, yani kendine güveni tam olup başı ve omzu her daim dik duran kadınlar güzel kadınlar. Sokakta görsem dönüp baktığım kadınlardır. Kilo, boy pek ilgimi çekmez ve onlardan dolayı güzel ya da değil diye değerlendirmedim hiç”(Ayça, 30).

“Özel bir kalıp yok sanırım kafamda. Zayıf/kilolu, uzun/kısa fark etmiyor sanırım. Daha bütün bir şey gibi güzel kadın. Karakteri, samimiyeti gibi” (Gamze,27).

“Göz ve dudak bence. İri göz, şekilli dudak. Ama güzel kadın diye nitelemem baktıkça çirkinleşebilir, bunlar ilk etapta göze güzel gelen şeyler. Sonra ses tonu, sohbet, edep, adap vs işin içine girdiğinde güzellik yerini çirkinliğe de bırakabilir” (İnci,30).

“Bana göre zayıf vücut hatlarına sahip olan, ince belli, yüz olarak dolgun dudaklı, minik burunlu, çekik gözlü, elmacık kemikleri belirgin, güzel saçlı kadınları beğenirim ve güzel olarak tanımlarım.” (Eylül, 18).

“Bana göre güzel kadın bedeni; yuvarlak hatlara, iri memeler ve kalçalara, ince bir bele sahiptir. Güzel bir kadının yüzü ise daha keskin hatlı, küçük kalkık bir burun, büyük dudaklar ve iri gözlere sahip olmalıdır”(Merve, 24).

“Güzellik bizim için bizim sahip olmadıklarımızdır. Bize güzelliği bastırırsa ilk başta karşı cinsin talepleri, sonrasında da aynadaki bedenimizin dile gelmesi. Esmer kişi sarışın olunca, kahverengi gözlü mavi gözlü olunca, kıvrık saçlı düz saçlı olunca kendisinin güzel olacağını sanıyor. Eldekilerin değil peşinde koştuklarımızın esiriyiz. Güzel kadın fiziki anlamda dünya standartlarına uygun, 34-36 beden kıyafetlere sığabilen, makyajlı, havalı saçları olan, bir erkeğe ikinci üçüncü kez bakma ihtiyacını hissettirebilecek olan cinsten olanlar. Bu; herkesin belleğine yerleşen bir tanımlamadır. Biz çocukluktan böyle aşıladık; barbie bebekler gibi sarışın olma hayali ile büyüdük. Uzun kirpikleri olan, ince kaşlı bebekler... Sonra magazin popülasyonuna bakınca “kilolu kadın out”tur, gündeme düşen şimşek gibidir. 12 yaşındaki bir çocuk “anne kilo ver” diye annesine ikazda bulanabiliyorsa, ki yeğenim olur kendileri, bilinçaltımızı okumak zor olmamalı. Bir de ticaret boyutu var. Dolgun dudaklar için silikon, emzirmekten sarkan göğüsler için dikleştirici silikon, bel yağları için lipofizler vs vs vs. İnsanı organiklikten uzaklaştıran, kimyasala boğan bir terörle karşı karşıyayız. Özel sağlık durumları hariç tabii ki de, yüz yanması, ağır vücut yaraları hariç yanlış anlaşılma olmasın. Güzel kadın kimdir dediniz ya her kadının güzeli kendisidir aynadaki. Ben güzelim evet, 80 kiloda saçları dökülmeye başlayan, aralarına kırlar düşen, ikiz çocuk doğururken hala sezaryen göbeğini taşıyan Reyhan Öztürk güzel kadın. Ben güzelliğimin bedelini ödedim çünkü. Kendimi sevdiğim sürece yine ben güzelim. Bir de koca baskısı ile güzelleşmek zorunda bırakılan kadınlar var.

Doğumlardan sonra erkekçiği zevk alamadığı için boşananlar ya da ameliyata maruz bırakılanlar ya da biraz kilo aldığı için evine unlu mamül sokmayalar ve bunların açtığı psikolojik bir savaş da var kadının üzerinde. Ama erkek şişko, sakallı, kıllı bir maymun dahi olsa kadın güzel olmak zorunda zihniyetini yaşatanlar da yaşayanlar da mevcut maalesef” (Reyhan, 31).

“Bedenini güzel değerlendiren her kadın güzeldir. Yani iyi giyinmesini bilen, bakımlı ve temiz olan, kendine güvenli emin yürüyen, akıllı konuşan tartışan bir kadın” (Senem,42).

“Beyaz ten, kara kaş, yeşil göz, siyah veya bal rengi düz saç, temiz cilt, küçük burun, dolgun dudak. Keskin yüz hatları. Belirgin elmacık kemikleri” (Seher,29).

3.Sosyal hayatınızda güzel olmanız/görünmeniz gerekliliğine yönelik bir baskı hissediyor musunuz(evde, işyerinizde vs.) veya böyle bir baskıya tanık oluyor musunuz? Bu türden baskılara nasıl bir tepki veriyorsunuz? Bu baskı karşısında neler hissediyorsunuz?

“Çok fazla baskı var. Son erkek arkadaşımın başkaları ile beni kıyaslaması çileden çıkardı. Evde değil ama akraba arasında bu çok oluyor. Kendimi tabii ki ezik hissediyorum. Akrabalarım güzelliğe çok önem verir. Çok fazla kıyaslama vardır” (Dilara, 25).

“Evet, lisans okurken arkadaşlarım çok tepki verirdi “saçını boyatsan, kaşını aldırсан çok daha güzel görünürsün, makyaj yapsan falan” diye. Hiçbirisine aldırış etmedim, etmem de. En rahat hissettiğim halim en güzel halimdir bana göre. Saçımda beyaz olmuş, kaşım dağınık görünmüş, umrumda olmaz. Zaten baktım sürekli benle değil saçım başımla ilgileniyor arkadaşlarım, o kişileri hayatımdan da çıkarttım. Mesela sosyal medyaya fotoğraf yükleyeceğim zaman güzel çıkmış mıyım diye bakmam.

Bakıyorum gülümsüyorum işte en güzel fotoğraf der yüklerim, diğerleri detay onlarla da ben ilgilenmiyorum” (Ayça,30).

“Öğretim görevlisi olarak göreve başladığım yıllarda başörtüsü yasaktı ve ben açık gidiyordum o zamanlarda okula. Bizim öğrencilerimizde kuaförlük mezunları çok vardı. Hepsi kızdı ve genç. Bilirsiniz kızlar dış görünüşe çok önem verir. Saçımı basit topladığım zamanlarda sürekli olarak saçımı daha güzel yapmamı, açmamı, değişik toplamamı falan isterlerdi. Saçımı boyamamı, ne bileyim farklı saç stillerinin bana yakışacağını söyleyip dururlardı. Hepsi bir ağızdan yorum yapardı... O dönemlerde öğrencilerin sürekli baskısından etkilendiğimi hatırlıyorum. Saçımı boyatmışım, makyaj yapmışım, daha güzel görünmek öğrencilerin saygınlığını kazanmak için belki bilemiyorum. Belki de benim de hoşuma gidiyordu(gülüyor). Okul dışında kapalı gördüklerinde başörtüsünün bana yakışmadığını, açıkken daha şık ve güzel olduğumu düşünen öğrencilerim de mevcuttu. Ama bu kısmından etkilenmedim açıkçası. Daha sonra başörtüsü serbest kaldı. Ben kapanarak okula gitmeye başladım. Hala bazı hocalar da o günlerde çok süslü ve güzel olduğumu söylerler. Okula kapanarak gelmeye başladığım dönemlerde öğrencilerimin de açıkken daha güzel olduğumu belirttiklerini hatırlıyorum. Bu arada ben kendime başörtüsünü yakıştırıyorum(gülüyor). Şu dönemlerde yaşadığım bir baskıdan bahsetsek. 2 çocuk annesiyim artık ve ister istemez doğum sıralarında biraz kilo aldım. Eşim bazen şaka yollu fazla kilolarımdan dem vurur. Şaka yaptığını söyler. Ama benim alındığım ve bunu baskı olarak algıladığım hatta diyetle başladığım bazı zamanlar olmuştur. Yine de zayıflamayı başaramadım(gülüyor)” (Bahar, 35).

“Kesinlikle hissediyorum. Başkasına yapıldığında kesinlikle tepkimi koyuyorum fakat bana yapıldığında özgüvenim çok düşüyor ve hiçbir şey diyemiyorum. Haklı olduklarını düşünüyorum çünkü ben de kafamdaki güzellik algısına uyan biri değilim”(Eylül, 18).

“Evet hissediyorum, o gün kendimi güzel hissetmezsem mutsuz oluyorum, bu benim kendi içimde olan bir şey sanırım. Güzel giyindiğimi, güzel makyaj yaptığımı ya da takımın güzel olduğunu duymak istiyorum, sanki bu hep olması gerekiyormuş gibi hissediyorum. Aksi takdirde enerjim düşüyor. “Bugün hasta mısınız” sözlerini duyuyorum eğer güzel olmadıysam. Çevremde de bu tür baskılara tanık oluyorum. Bu baskıdan sonra ertesi gün daha da bakımlı geliyorlar, sanırım baskı işe yarıyor. Ben baskıya tepki vermiyorum, biraz yorgunum deyip geçiştiriyorum. Çevremde “ben böyleyim ama” diyen kadınlar da gördüm. İkinci baskı “erkek gibisin” olmuştu.” (İnci, 30).

“Bazen üzüntülü ya da yorgun olduğumda güzel olamıyorum, ister istemez uyumsuz alelacele hazırlanmış oluyorum. Genellikle iş yerimde insanların garip bakışları rahatsız ediyor. Her gün mükemmel olman gerektiğini düşünüyorlar. Ben bir tepki gösteremiyorum” (Özge,27).

“Genelde makyaj yapmadığımda “hasta mısın” sorusuyla karşılaşıyorum. Makyaj ya da kıyafete önem vermeden alışverişe gittiğimde satış personellerinin dahi tavır ve tutumları değişiyor. Genel olarak toplum kendine özen gösteren insanlara daha fazla ilgi ve saygı gösteriyor” (Seher, 29).

4.Sizce kadınlara özel olarak dayatılan belirli(standardize edilmiş) bir güzellik modeli var mı?

“Evet, her daim saçlar yapılı, makyajlı, son moda kıyafetler tercih eden kadın güzel kadın olarak nitelendiriliyor gördüğüm kadarıyla” (Ayça,30).

“Var bence. Uzun olacak, zayıf olacak. Cildi, dişleri kusursuz olacak. Saçı başı düzgün olacak. Mümkünse kuaförden yeni çıkmış olacak. Bakışları etkileyecek. Kalın dudaklı olacak. Giyim de etkili olduğunu düşünüyorum. Bir bayan ne kadar güzel olursa olsun giyim kuşamı düzgün değilse insanlar güzel olarak nitelendirmiyor bence” (Bahar,35).

“Kesinlikle var, zaten bu söylediklerim dayatılan bir şey” (Dilara, 25).

“Kesinlikle var. Benim 2. maddede saydığım güzellik algılarının dayatılmış olduğunu düşünüyorum” (Eylül,18).

“Evet kesinlikle var. Güzel bir yüz, ideal bir boy, ince bacaklar, göbeksiz bir karın, sarkık olmayan göğüsler veya küçük olmaması gereken göğüsler gibi” (Gamze,27).

“Evet var. 90 60 90 vücut, çok duyduk bu sözü. İnce bel. Minik burun(genelde estetik olarak), silikon dudak.” (İnci, 30).

“Evet vardır. Bu modeller zamanla coğrafyalar arası ve kültürden kültüre değişmekle birlikte, hâkim güzellik modeline uyma yönündeki baskılar değişmemektedir” (Merve, 24)

“Kesinlikle var. Reklam filmlerinde bile zayıf ince uzun kadınlar göz önünde. Erkeklerle şişman şakası arkadaş ortamımızda yapılmıyor fakat kadın olarak bizlere sürekli sözlü bir taciz var. İnce, uzun, bakımlı, parıldayan kadınlar güzel olarak dayatılıyor” (Özge, 27)

“Var kesinlikle. Zayıf olmak. Yeter ki zayıf ol, kilolu olma. Kilolu insan dışlanmaya mahkum. Özellikle insanın en ham olduğu lise döneminde. Tecrübem bu yönde maalesef” (Reyhan, 31)

“Her kadının burnunu, dudağını, yanaklarını yaptırması, özellikle kalkık küçük burun yapısı dayatması, var diye düşündürüyor. Aynı şekilde dudaklar da” (Seher, 29)

“Bunun üzerinden kazanan dünya kadar sektör var. Güzellik yarışmaları ve Barbie bebekler standardinin kralı pardon kraliçesi(gülüyor). Sıfır beden, Victoria's Secret modelleri tuzu biberi. Türkiye’de ise daha çok yüz güzelliği revaçta. Yani standart bir tip olmak isteyebiliyor insanlar. Küçük kalkık burun, dolgun dudak gibi kavramlar popüler. Çünkü öyle olmak daha iyiymiş gibi empoze ediliyor. İnsanın psikolojisiyle oynanıyor aslında” (Senem, 42).

5.Dışarı çıkmadan önce, işe/okula gitmeden önce ne kadar sürede hazırlanıyorsunuz?

Hazırlanmak zamanınızı çok alıyor mu?

“Otuz- kırk beş dakika arası” (Ayça, 30)

“Yarım saat kadar. Yeme içme hariç. Kıyafetlerimi hazırlama ütü falan dahil, giyinme. Daha sonra makyaj yapma, çantamı hazırlama 20 dk ile 30 dk arası tutar. Kısacası saç-giyim-makyaj 20 dakikamı alıyor diyelim” (Bahar, 35)

“Akşamdan kıyafetimi hazırladıysam 45 dakika, eğer hazırlamadıysam 1 saat sürüyor” (İnci,30)

“En az 1 saat” (Özge, 27)

6.Sizce sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasının kadınları güzellik takıntılı bireyler haline getirmekte bir rolü var mı? Açıklayınız.

“Kesinlikle. Kadınlardan ziyade genç kızlarımız. Çok üzülüyorum. Fabrikadan çıkmış gibi oluyorlar. Seri üretim maaşallah. O böyle bu şöyle hayatları sadece takıntılarla geçiyor yazık” (Aysun, 46)

“Kesinlikle var. Sürekli sosyal medya kullanıyoruz. Fotoğraf paylaşıyoruz ve bu fotoğraflarda güzel çıkmak için dikkat ediyoruz. “Makyajsız çekme”, “başörtüm bozukken çirkin çıkıyorum” gibi cümleleri sürekli duyuyorum. Fotoğraflarda güzel çıkmak için dudaklarına estetik yaptırana rastladım. Bir ara kalkık dudak moda idi. Bir ara çok fazla vardı dudaklarını uzatarak güzel olduklarını zanneden” (Bahar, 35)

“Sosyal medya güzellik algısına kesinlikle yön veriyor. Dünyadaki bütün güzel kızları meydana çıkarıp hodri meydan kim daha güzel yarışması gibi bir şey oluştu. Aynı zamanda filtreler arttı böyle olması gerekir gibi dayatma oluştu” (Dilara, 25)

“Çooooook fazla var. Ev hanımları bile dolma yaparken attıkları paylaşıma makyaj arası vererek devam ediyor, bir gelin düğün resimlerinin üzerinde oynama yapıyor güzeli

daha da güzelleştirmeye çalışıyorlar. Birileri kadınları daha daha ve daha ya zorluyor, kadın kadın olarak zaten çok güzel yaratılmış bir varlıktır fakat zamanla her kadın aynı düşünceye bürünüp aslında kendim için yapıyorum derken diğer hemcinslerini etkilemeye çalışıyor. Haa bu arada benimle aynı fikirdekileri de çirkin oldukları için bizi eleştiriyorlar diye yargılıyorlar. Sosyal medya kadınların içinden bir makyajlı güzel canavar yaratıyor” (Esra,36)

“Kesinlikle var özellikle instagram. Bütün kadınlar kusursuz gösteriliyor herkes öyle fotoğraflar videolar paylaşıyor ve ben de dahil olmak üzere çoğu kişinin kendisini o kadınlarla kıyasladığını düşünüyorum. Ben kendi adıma sürekli takıntılı hale geldim ben de bu kadar güzel olmalıyım diye ve çoğu kişiyi de takıntılı hale getirdiğini düşünüyorum” (Eylül, 18)

“Kesinlikle var. Güzelleşmek için alışveriş hızı da arttı. Paylaşım yapanlara bakıyorsun gayet güzeller ee ben de bu kadar güzel olabilirim deyip hırs yapıyorsun sanırım. Aslında öyle olduğunu bunun takıntı olduğunu kabul etmiyorsun ama öylesin. Özeniyorsun ve çaba harcıyorsun” (İnci, 30)

“Kesinlikle. Sosyal medyada paylaşılan özellikle influencer fotoğrafları, insanların belli bir hazırlık ve efor sonrası paylaştığı fotoğraflardır. Birçok fotoğrafa facetune yapılması, estetik operasyonlar, makyaj kullanımı; görsellerin alıcı tarafında bulunan insanların bunları bilmemesi veya fark edememesi, kendilerinde yetersizlik duygusu yaratarak; insanları bu eksikliği tamamlamaya yönlendirmektedir” (Merve, 24)

“Kesinlikle var. Arkadaşınızın çekindiği bir fotoğrafa bakıyorsunuz. İçinizden ne mükemmel çıkmış diyorsunuz. Hemen makyaj yapalım güzel giyinelim, imkanımız olduğu kadar biz de bir fotoğraf paylaşalım kıyaslama olsun. Ya da en azından bir instagramda geziyorsun. Bir ton reklam. Yok dolgun dudaklar için şu ruj, yok ipeksi saçlar için bu şampuan... İster istemez etkisi altında kalıyorum” (Özge,27)

“Elbette var. Ne kadar çok reklam o kadar heves. Güzellik üzerinden kazanan sektörleri düşünün. Bu sektörler sosyal medya sayesinde kalkınıyorlar” (Senem,42)

7. Sizce kadına yönelmiş güzellik baskısı bir tür şiddet midir?

“Evet bir tür şiddettir. Nasıl iş yerinde psikolojik baskı yapıldığında mobbing oluyorsa bu baskı da bir tür şiddettir bence” (Ayça,30)

“Elbette. Sonuçta ben olmaktan çıkıyor ve biz oluyor. Kendi isteği ya da iradesi dışında geliyor olaylar. Zorlamanın olduğu her şey şiddettir” (Aysun, 46)

“Evet bence şiddet. Tabii kadın bunu istemiyorsa bir şiddet demek daha doğru olur. Psikolojik baskı ya da psikolojik şiddet olarak değerlendirebiliriz. İstemedi güzelleyen bir sürü bayan vardır, haberlerde duyuyoruz “İstemiyorum ama kocam için istiyorum veya sevgilim için” vs...” (Bahar, 35)

“Evet psikolojik şiddettir” (Dilara, 25)

“Kesinlikle katılıyorum şiddettir ve maalesef çaresi olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü bu kadınları etkileyen bir şiddet, onların da hoşuna gidiyor” (Esra,36)

“Fiziksel şiddetten hiçbir farkı olduğunu düşünmüyorum” (Eylül,18)

“Evet. Psikolojik şiddet. Sadece tokat atıldığında mı bir insanın canı yanar? Tam tersi sözler daha can yakıcı olabiliyor. Daha kalıcı izler de bırakabiliyor” (Gamze,27)

“Evet, bence güzellik baskısı da psikolojik şiddetin bir türüdür” (Merve,24)

“Kesinlikle şiddet. 68 kg’a çıkmıştım bir süre sınava hazırlanırken. Erkek arkadaşımın kırıcı lafları o kadar rahatsız ediyordu ki...” (Özge, 27)

“Evet kesinlikle. Şiddet sadece dayak atma, vurma kırma eylemi değil ki; bu tamamen ruhu sömürme, benliğini çalmaya adanmış bir şiddet hem de. Bir insan kendisini nasıl seviyorsa bırakın öyle kalsın neden onun ruhuna saldırıyorsunuz ki? Bir kadın mini etek giymeyi seviyorsa neden ona ince bacaklı deyip pantolona iterler, ya da göğüsleri minik

diye sen v yaka giyme dekolten zayıf? Sana neeeee ya da “ayyy kanki sivilcen çıkmış bas fondöteni” belki ben o gün sivilcemle mutluyum. Belki sevgilim beni bugün sivilceli sevecek. Ya da “düğüne gidiyoruz az kız gibi giyin” deyip “niye, ben erkek miyim anne?” dedirtenler var ve hepsi o insanın geleceğine vurulan bir jilet. Sizin düzeltmeye çalıştığınız kaportaya kaç kaza çizizi attığınızdan haberiniz var mı ki acaba? Bir de bunu size yaşatan insanlar demez mi ben sana iyilik yapıyorum? Gel de çileden çıkma” (Reyhan,31)

“Elbette. Psikolojik şiddet” (Senem,42)

8.Güzel kadın diye tanımlayabileceğiniz ünlü bir kadın var mı?

“Evet, Arzum Onan. Duruşunu, ailesine bağlılığını ve kariyeri ne olursa olsun özünün hep aynı olduğunu düşündüğüm, saygı ve sevgi duyduğum nadir insanlardan” (Ayça,30)

“Kesinlikle Golshifteh Farahani. Kendisini çok ama çok beğeniyorum. Çok farklı bir güzelliği ve çok farklı bir havası var. Bir de Lale Yavaş. Çok duru bir güzelliği var, çok güzel bir kadın. Penelope Cruz, Audrey Tautou, Audrey Hepburn ve Monica Bellucci’yi de ekleyelim. Hepsini de beğeniyorum.” (Yasemin, 28)

“Hümeysra’yı tanımlayabilirim. Yaptığı çalışmalara bakarak, hayat tarzına bakarak. Tabii ki benim güzellik algılarım bunlar” (Özge,27)

“Makyajlı halleri buna dahil mi? Tuba Büyüküstün. Açıkçası makyajsız nasıllar bilemiyorum” (Bahar,35)

“Zerrin Tekindor. Çok asil ve kişilikli bir duruşu olan bir kadın” (Zehra,31)

“Evet Fahriye Evcen” (Dilara,25)

“Hande Erçel” (Eylül,18)

“Tuba Büyüüstün. Yenilerden de Sevda Erginci güzel kadın bence” (İnci,30)

“Marilyn Monroe, Dita Von Teese, Christina Hendricks” (Merve, 24)

“Türkan Şoray, Fatma Girik. Çünkü girdikleri her rolde kadınlıkları, dişilikleri ön planda. Özel hayatlarını bilemem ama güzel kadın su gibi bulunduğu yeri kendisi gibi berraklaştırandır. Yeni modeller birbirinin kopyası gibi seri üretim” (Reyhan,31)

9.Eğer çalışıyorsanız işe giderken, okuyorsanız da okula giderken, genellikle makyaj yapar mısınız/ yapmak zorunda hisseder misiniz?

“Zorunda hissediyorum. Gözlerimin altındaki damarlar çok belli oluyor ve bu da gözlerimin altını mor gösteriyor. Gözaltı kapatıcısı ve kalem sürmeden dışarı çıkmıyorum bu yüzden. Bir iş arkadaşımın eroınman gibisin dediğini hatırlıyorum. Kendimi de mutsuz hissediyorum açıkçası. Bu yüzden muhakkak göz altı kapatıcısı kullanırım”(Bahar, 35)

“Evet, Türkçe öğretmeniyim kesinlikle yapıyorum yapmayınca kendimi soluk hissediyorum” (Dilara,25)

“Genelde yapmam ama bazen ben de baskı altında hissediyorum kendimi. Yolda gören bir arkadaşımın “ne o hasta mısın? gözünün feri kaçmış bir allık sürseydin bari” gibi sözleri bunu aslında umursamayan beni bile baskı altında bırakıyor. Bir kalem de olsa kullanıyorum” (Esra,36)

“Ben normalde hiç makyaj yapmayan biriydim. Fakat dışarıdaki herkes o kadar farklı baktı ki sürekli aslında makyaj yapsan daha iyi olmaz mı, hasta mısın, solgun duruyorsun gibi şeylerden çok bunaldığım için zorla makyaj yaptığım oluyordu”(Eylül,18)

“Çalışıyorum okulda. Kesinlikle makyaj yapmak zorunda hissediyorum kendimi, yapmazsam zaten ilk soru “hasta mısınız” olur. Ama zaten ben de kendimi hiç iyi

hissetmem ve mutsuz olurum. Gerçi makyajsız daha güzelsin diyen bir sevgilim var ama özellikle sarışın olduğum için benim hep makyaj istiyor” (İnci,30)

“Her zaman makyaj yapıyorum. Yapmadığımda “hasta mısın kötü görünüyorsun” gibi tepkiler alıyorum” (Özge,27)

10. Sizce siz güzel bir kadın mısınız? Cevabınızı açıklayınız.

“Evet güzel bir kadınam. Ben güldüğüm zaman ya da baktığım zaman karşımda mutsuz, üzgün durabilen bir kişi bile olmadı henüz. Şimdiye kadar tanıdığım uzun süreli tanıştığım olsun, kısa zamanlı tanıdığım olsun hepsinden de hep güzel baktığımı, gözlerimin içinin güldüğünü ve bundan dolayı güzel olduğumu düşündüklerini ifade eden cümleler duydum” (Ayça,30)

“Evet güzelim. Çok sıradan ve düz yaşıyorum hayatı. İçimdeki çocuğu hala büyütmedim. Pollyannacılık değil ama sevmek, kendini sevmek önemli diyorum. Kendimi çok seviyorum ve değerli, güzel buluyorum” (Aysun,46)

“Estetik mağduruyum ve çok güzel değilim. Güzel hissetmiyorum çünkü bilinen standart ölçülere sahip değilim” (Dilara,25)

“Kesinlikle kendimi güzel bulmuyorum. Kafamdaki ölçütlere uymuyorum” (Eylül,18)

“Evet güzel bir kadınam, kendimi güzel buluyorum. Kilo almak yakışmıyor sadece, zayıflayınca daha güzel oluyorum” (İnci,30)

“Aslında ben makyaj yapılmadığında kendimi daha güzel buluyorum. Ama makyaj yapmadığımda, çok beyaz olduğun için ölü benizli vb gibi söylemler oluyor çevremde. Ben de hep makyaj yapıyorum. Aslında doğal olmaktan yanayım” (Özge,27)

“Evet güzelim. Fiziksel olarak kendimi beğenirim. Kendime özgü taraflarım var. Gülüşüm mesela. Özgüvenim var, toplumun güzellik üzerine olan değer yargılarını olumlamıyorum, eleştiriyorum” (Senem,42)

11. Bedeninizde beğenmediğiniz bir yer var mı, varsa neden?

“Yok. 1.50 boyundayım, boyumu bile seviyorum” (Ayça, 30)

“Diş ortam yok benim. Sevmezdim ama insanlar fark edilmediğini söylüyorlar. Onu da seviyorum artık ama gülüşlerime bazen mani olabiliyor. Onun dışında omuzlarım düşüktür. Sporla ne kadar uğraşıyorsam da karşılığını alınca mutlu oluyorum. Kendimi seviyorum dedim ya...” (Aysun,46)

“Gözlerimin altı, bel bölgesi diyebiliriz göbek mevcut. Bir de ellerim; çok kemikli ve büyük. Öyle hani nazik ince bayan eli gibi değil. Sezaryen yüzünden kaslar tutmuyormuş. Bu da biraz göbeğin salmasına ve kiloya neden oluyor sanırım. Spor da yapmadığımız için bizde fazla salık(gülüyor)” (Bahar,35)

“Evet bedenimde göbek problemim var göbeğimi beğenmiyorum”(Dilara, 25)

“Var. Burnum, gözlerim, dudaklarım ve fiziğim. Burnum büyük, gözlerim çok bayık, dudaklarım çok ince ve belim çok kalın” (Eylül,18)

“Burnumdu. Bir de ayaklarım. Taraklı biraz. İnce ipli zarif ayakkabılar ayağımda çok komik görünüyor (gülüyor) Giyemiyorum, üzülüyorum” (Gamze,27)

“Dişlerimi beğenmiyorum tel taktırmam gerekiyordu hep öteledim, birazcık daha uzun olabilirdim, bir de burnum biraz daha küçük olsa çok sevinirdim. Bu arada vücudumda beğenmediğim yerime göğüslerimi ekleyebiliriz. Fazla büyük” (İnci,30)

“Son zamanlarda aldığım kilolar nedeniyle vücudumun şeklinin bozulmasından rahatsızım. Bedenimde istemediğim kilolardan önce vücudumu beğeniyordum. Yüzümle ilgili ise burnum ve yüzümün genel olarak kemik yapısını beğenmiyorum” (Merve,24)

“Benim kalçam çok düşük, bu durum hoşuma gitmiyor. Ya da selülitlerimi sevmiyorum. Hatta bunun için güzellik merkezine gitmeyi bile düşünüyorum” (Özge,27)

“Kilomu beğenmiyorum. Ağırılık yapıyor, yürüyüşümü etkiliyor, vücuduma iyi gelmiyor, organlar yağlanıyor, sağlığım bozuluyor” (Senem,42)

“Evet var burnum ve kulaklarım burnum kemerli ve uzun, kulaklarım ise kepçe” (Yasemin,28)

12. Çirkin bir kadın olma ihtimaliniz sizi korku, üzüntü ve benzeri duygulara itiyor mu?

“Tabii ki itiyor yine itilmişlik yine geri planda kalma korkusu veriyor” (Dilara,25)

“İtıyor tabii ki. Hatta benimki biraz ileri seviye olduğu için bu konuda psikolojik destek bile almaya başladım” (Eylül,18)

“Evet çirkin bir kadın olmak istemiyorum. Beğenilmeme duygusu hiç hoş olmasa gerek. Eskiden daha güzeldin sözü bile beni üzüyor. Hep güzel kalmak hep genç kalmak istiyorum. Yaşlanmak çirkinleşmek çok uzak geliyor bana” (İnci,30)

“Kesinlikle. İleride yaşlandığımda beğenilmeme korkusu var. Kırıksıklıklarım olduğunda dişlerim sarardığında” (Özge,27)

“Evet, kimse çirkin olmak istemez sanırım” (Yasemin,28)

13. Bir kadının güzel olmak zorunda bırakılması ve baskı görmesi sizce bir insan hakları ihlali midir?

“Evet, o kişinin kişilik haklarına yapılan bir taciz bence. Sonuçta herkes özgür ama böyle, özgürlüğü kısıtlanmış oluyor” (Ayça,30)

“Çok net. EVET. “ZOR” kelimesi varsa bitmiştir” (Aysun,46)

“Evet. İnsan hakları kategorisinde mi bilemedim ama psikolojik bir baskı olduğunu varsayarsak evet” (Bahar,35)

“Hem insan hakları ihlali hem insanlık ihmali. Kişilerin güzel olup olmadığını kim ve neye göre belirliyor” (Dilara,25)

“Hem insan hakları ihlali hem de psikolojik şiddettir”(Eylül,18)

14. Sizce güzellik baskısı eril bir baskı mıdır?

“Hayır, kadın kadına daha çok baskı yapıyor bence. Erkeklerin de var baskısı ama kadınlarınki daha fazla bence. Mesela kuaföre ya da güzellik merkezine ya da alışverişe iki kadın birlikte gittiyse bu baskı daha çok oluyor bence. “Ben saçımı şöyle kestirdim sen de böyle kestirsene, bir kere dene bak çok beğeneceksin” gibi bitmek bilmez ısrar daha çok baskı yapıyor bence” (Ayça,30)

“Değil bence. Erkekler de buna dahil evet. Ama bayanlar da çirkin kızlara “o çirkin” gözü ile bakıyor. Öğrencilerimin beni baskılaması gibi(gülüyor)” (Bahar,35)

“Güzellik baskısı kuran erkekler değil, daha önce de söyledim erkekler daima sevdiği kadını güzel bulur. Ben makyaj baskısı ya da güzellik baskısı kuran erkek görmedim, güzellik baskısı hemcinslerimizden geliyor hep” (Esra,36)

“Yo eril diyemem. İki cinsin de yaptığı bir şey. Hatta belki hemcinslerden daha çok görülen bir baskı”(Gamze,27)

“Hayır, biz bu baskıyı sadece erkeklerden görmüyoruz, kadınlardan da görüyoruz. Yani sadece erkeğin beklentisi değil bu. Kadınlar da bir kadından güzellik bekler” (İnci,30)

15. Estetik operasyonlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

“Hastalık olduğu durumda gerekli görüyorum onun dışında karşıyım. Yani nefes alamıyorsanız burnunuzu yaptırabilirsiniz, ama burnum aşağıda diye yukarı kaldırmaya karşıyım” (Bahar,35)

“Keşke estetik operasyonlar olmasaydı. Çok riskli ve bağımlılık yapıyor” (Dilara,25)

“Estetik mecburi ve sağlıksal bir sorun yoksa keyfi yapıldığında bence gereksiz bir durumdur. İnsan her yaşta, kırıksıklığı olsa da lekeler olsa da saçları dökülse de, kendini sevmeli” (Esra,36)

“Güzel bir şey. Memnun olmadığın bir şeyi değiştirme imkanı. Hani değiştirmedığımız şeyler vardır ya ailen gibi. Hoşlanmadığımız birçok şey vardır ama sonuçta ailen değişemezsin. Ama bedenimiz için geçerli değil bu durum. İmkanlar el verdiğince mutlu olabileceğimiz değişiklikleri estetik operasyonlarla yapabiliyoruz” (Gamze,27)

“Estetik operasyonlara karşı değilim. İnsanlar üzerinde seçim hakkının olmadığı bedenlerde hayatlarını sürdürmek zorunda değiller ve kendilerini yaratma yolunda adım atmaları bir sorun teşkil etmemeli” (Merve,24)

“Olmazsa olmazımız. Yani insan kendini daha iyi hissetmek için yaptırabilir. Ben karşı değilim. Ama işte daha iyi hissetme durumu kaygan zemin. Çünkü psikolojik baskı varsa o zemin devamlı kayar” (Senem,42)

16. Sürekli güzel olmak zorunda hissediyor musunuz? Güzel olmadığınız/hissetmediğiniz zaman insanların sizi dışladığını düşünüyor musunuz?

“Evet bu zorunluluğu hissettiğim oluyor evet öyle düşünüyorum. Ki dışlanıyorum da” (Dilara, 25)

“Evet hissediyorum. Güzel hissetmeyince hem dışlandığımı hem de insanların benimle dalga geçtiğini düşünüyorum” (Eylül,18)

17. Toplumsal hayatta güzel olma zorunluluğu hissediyor musunuz? Bu zorundalık, üzerinizde baskı gibi olumsuz duygulara neden oluyor mu?

“Kesinlikle bu baskılar altında eziliyoruz ve estetik kaygılarımız hep bu yüzden” (Dilara,25)

“Hissediyorum. Güzel olmayınca evden bile çıkmak istemiyorum” (Eylül,18)

18. İdealize edilen “güzel beden” kalıbına ve algısına uymadığınızı düşünüyorsanız, uymadığınız için mutsuzluk yaşıyor musunuz? (Victoria’s Secret mankenleri örneği)

“Bu mutsuzluğu umutsuzluğu çok yaşıyorum. Bunlar beni çok yıldırmıyor hayattan lezzet alamıyorum çünkü çok fazla bu kalıba girmeye adapte olmuşum çevremdeki güzellikleri kaçıyorum” (Dilara,25)

“Tabii ki bir manken kadar sorunsuz bir bedene sahip olmayı isterdim. Dayatmadır belki bu, ya da değil. Fakat bunu isterdim. Fakat ne 90 60 90ım ne de boyum 1 80. Mutsuz da değilim, olmasını isterdim sadece” (Esra, 36)

“Maalesef hem de çok şiddetli bir mutsuzluk yaşıyorum” (Eylül,18)

“Yok valla hiç üzülmüyorum. Ben böyle kısa boyumla, balık etli halimle gerçekten iyiyim. Zayıflamak, seksi görünmek gibi bir derdim hiç olmadı bugüne kadar. Sağlıklıyım ve mutluyum” (Gamze,27)

“Günümüzde idealize edilen “güzel beden”e uymuyorum. Bu durum ise bende bir mutsuzluk kaynağı değil çünkü; hakim olan güzellik modelini zaten güzel bulmuyorum. Farklı tarihlerden güzel bulduğum parçaları bedenime uygulamaya çalışıyorum. Beni mutlu eden “güzellik” bu” (Merve,24)

“Yok asla. Herkesin kendine has güzelliği vardır. Orijinallik önemlidir. Aynı tip olmak değil”(Senem, 42)

“Evet uymadığımı düşünüyorum, mutsuzluk yaşıyorum” (Yasemin,28)

19. Sizce kadınlara yöneltilen güzellik baskısının politik ve ekonomik bir tarafı var mı?

“Politik bilmem ama ekonomik olduğu kesin. Bu da bir rant kapısı. Makyaj, güzellik salonları, kuaförler...” bunlar hepsi birbirleriyle bağlantılı. Biri olmazsa diğerleri yarım kalır. Acayip büyük rakamlar dönüyordur eminim. Politik olacağını düşünmüyorum açıkçası(Aysun,46)

“Mankenler için ekonomik baskı olarak kabul edebiliriz bence ya da oyuncular için. Politik baskı olduğunu düşünmüyorum” (Bahar,35)

“Politik bir tarafı olduğunu düşünmüyorum ama ekonomik tarafı var tabii. Mesela güzelliğin eğer makyajla olduğunu düşünüyorsa bir kadın, buna bir bütçe ayırması gerekecek” (Esra,36)

“Ekonomik olarak var çünkü güzellik ve güzelleşme duygusu bütçeye yansıyor, ekonomiye etkisi var. Politik olarak bir etkisi yok sanırım. Çok oturtamadım kafamda” (İnci,30)

“Evet. Ekonomik taraf moda, plastik cerrahi, reklamlar gibi para kaynakları iken; politik tarafın biraz daha örtük olduğunu düşünüyorum. Özellikle geleneksel toplumlarda devlet aracılığıyla politikacıların söylemleri; çoğunlukla kadınlar üzerinden bireylerin nasıl “olmaması” gerektiğini belirlerken, onları belirli düşünce ve davranış kalıplarına itmekteler. Bu nedenle güzellik baskısının politik tarafı açık bir baskı olmadığı ve daha çok hegemonyaya dayandığı için örtük kalmaktadır” (Merve,24)

“Ekonomik bir tarafı var. Bu şampuanla saçlarınız parıl parıl alalım, bu ruj iyi alalım... Estetik diye bir sektör var. Çoğu ameliyat sağlık için değil. Saç ektirme, kalça düzeltme, yağ alımı... Paran varsa daha güzel bir vücuda sahip olursun. Bu kadar” (Özge,27)

“Öyle böyle değil. Tam olarak politik ve ekonomik zaten. Kadın bedeni birçok şey demek. Ve bu değerleri ve tanımları politik unsurlar belirliyor, ekonomik unsurlar kazanıyor” (Senem,42)

4.3. Bulguların Analizi

Birinci sorumuza verilen cevaplarda katılımcıların genellikle içsel özelliklere vurgu yaptığına rastlanılmıştır. Esra'nın *“Bence güzellik alçak gönüllülüktür. Güler yüzlü kalp kırmayan herkes benim için çok güzeldir yani kalıptan çok içi önemli”* ifadesiyle Reyhan'ın *“Bebğin ilk doğduğu anı bilir misiniz? Yorumsuz bir mucize eseridir. Yavaş yavaş şekillenir, zaman ilerledikçe daha doygun bir seviyeye ulaşır, gözlerinizi*

alamazsınız ama olgunlaşmaya başlayınca çizikleri artar, değişime uğrar cildi, duyguları, fiziği... Güzellik zaman alan bir kavrammış, şekil değiştiren yere göre, mekana, insana göre pencereleri olan çok gözlü bir oda gibi. Ama güzellik bir bakıma da bakan insanın gözlerinde saklı. Mesela kaktüs güzel midir? Bol dikenli itici gibi görünür ama sevenleri vardır. Dikenleri, şekli bile kimisine ayrı bir güzel görünür. Mana olarak güzelliği ben annemde gördüm. Annem kilolu, yaşlı ve işitme engelliydi. Başkalarına göre güzel bir kadın sayılmazdı. Diğer arkadaşlarımın anneleri genç ve bakımlıydı. Bir gün hastaydım, gözümü her açtığımda annem yanımdaydı. Elleri ellerimdeydi, yanımdaydı, güzelliğin ete kemiğe bürünmüş haliydi. Benim görümcem doğuma girdi. Her şey normal, bebeği bekliyoruz. Sağlıklı bir bebek, sorunsuz yani. Doğum gerçekleşti, bebeğimiz doğdu ama doktorlar fısır fısır konuşuyor. Bize bilgi veren yok. Görümcem yorgun bitap halsiz, bebeği için endişeli. Doğumdan 3-4 saat sonra yüzde 80 down sendromu teşhisi koydular. Biz buz kestik şok olduk ne yapacağımızı bilemedik, ona bakıyoruz tepkisi ne olacak diye. O zaman daha 20li yaşlarımız. Olgunluk seviyesi düşük, ailedeki ilk torun. Bebeğini kucağına aldı ve “olsun Allah’ım bana bir melek hediye etmiş” dedi. Ona sarıldı ve öyle bir sarıldı ki bizim isyan edecek halimizi kabullenışı, yaradana olan minneti, boyun eğişi... O zaman dedim galiba bir kadın evlenince kadın olmuyor, bir canı canından çıkarıp kucağına alıp kadınlığını yaşıyor diye düşündüm ve bu da benim için ayrı bir güzellikti ama hangi alt başlığın içine girer bilemiyorum” ifadeleri bunu doğrular niteliktedir.

2.Bölüm’de Güzellik ve Çirkinlik başlığı altında iddia ettiğimiz “güzelliğin ve çirkinliğin bakılana değil bakana has bir kavram ve yargı” olduğu fikri görüşmecilerin bu ifadelerinde de yer bulmuştur. Tıpkı Aysun’un “Güzelliği tanımlamak... Temiz olan her şey güzeldir bence. Ama en çok görmek gerek güzelliği, dolayısı ile bakış güzelliiktir. Güzeli görmek önemli” ve Reyhan’ın “Ama güzellik bir bakıma da bakan insanın gözlerinde saklı” ifadelerinde olduğu gibi. Güzelliği fiziksel özelliklerle açıklayan iki

katılımcımız Dilara ve Eylül'ün ise güzellik ölçütü olarak benzer özellikleri sıralaması ilginç bir ayrıntıdır. Dilara'ya göre güzellik *“Fit bir vücut ve oturmuş yüz hatlarıdır. Küçük burun büyük dudaklar büyük gözler”* iken Eylül'e göre ise güzellik *“Güzel bir yüz ve güzel bir fizik demektir. Güzel yüz benim için dolgun dudaklar, çekik gözler, güzel saçlar, minik bir burun demek”* İki katılımcımız da güzellik ölçütü olarak dolgun dudaklar ve minik bir burnu işaret etmiştir. Bu; hakim olan güzellik algısının kadınların zihinlerinde nasıl şekillendiğine ve onları etkilediğine güzel bir örnektir. Ayça ile Esra ise güzelliği daha çok içsel özelliklerle tanımlamışlardır. Esra'nın *“Bence güzellik alçak gönüllülüktür. Güler yüzlü kalp kırmayan herkes benim için çok güzeldir yani kalıptan çok içi önemli”* ifadesiyle Ayça'nın *“İçten, samimi, güler yüz bence. Bir insan güzel bakıp güzel gülüyorsa ondan güzeli yok”* ifadesinde olduğu gibi.

İkinci sorumuz olan **güzel kadının tanımı** sorusuna cevap olarak; Ayça ve Gamze, kişinin içsel özelliklerine (özgüven, karakter, samimiyet gibi) atıfta bulunurlarken İnci *“iri göz ve şekilli dudak”* dedikten sonra, görünümün ilk intibada önemli olduğunu, sonrasında önemli olanın insanın karakteri ve sahip olduğu içsel yetiler olduğunu vurgulamıştır. Bu *“İnsanlar görünüşüyle karşılanır, karakteriyle uğurlanır”* sözünün altını çizen bir ifadedir. Katılımcıların ifadelerinde yine dolgun dudak, büyük göz ve küçük burun kendisine yer bulur. İnci için güzel kadının tanımı *“iri göz ve şekilli dudak”* iken Eylül için de *“elmacık kemikleri belirgin, dolgun dudaklı, minik burunlu, çekik gözlü”*dür. Yine Merve de *“Güzel bir kadının yüzü ise daha keskin hatlı, küçük kalkık bir burun, büyük dudaklar ve iri gözlere sahip olandır”* demiştir. Seher de aynı şekilde *“küçük burun, dolgun dudak. Keskin yüz hatları. Belirgin elmacık kemikleri”* demiştir. Burada keskin yüz hatları, küçük burun, büyük gözler, dolgun dudak ve belirgin elmacık kemiklerinin üzerinde bir uzlaşma var gibi görünmektedir. Acaba bu; günümüzde hakim olan güzellik normlarını karşılayan özelliklerin bu özellikler

olmasıyla açıklanabilir mi? Eğer dikkat edilirse kadınlara sürekli dayatılan güzellik ikonlarının bu özellikleri taşıdığı görülecektir.

Reyhan'ın şu ifadeleri ise meseleye eleştirel bakmak açısından ayrıca önemlidir: “Güzel kadın fiziki anlamda dünya standartlarına uygun, 34-36 beden kıyafetlere sığabilen, makyajlı, havalı saçları olan, bir erkeğe ikinci üçüncü kez bakma ihtiyacını hissettirebilecek cinsten olanlar. Bu; herkesin belleğine yerleşen bir tanımlamadır. Biz çocukluktan böyle aşıladık; barbie bebekler gibi sarışın olma hayali ile büyüdük. Uzun kirpikleri olan, ince kaşlı bebekler... Sonra magazin popülasyonuna bakınca “kilolu kadın out”tur, gündeme düşen şimşek gibidir. 12 yaşındaki bir çocuk “anne kilo ver” diye annesine ikazda bulanabiliyorsa, ki yeğenim olur kendileri, bilinçaltımızı okumak zor olmamalı. Bir de ticaret boyutu var. Dolgun dudaklar için silikon, emzirmekten sarkan göğüsler için dikleştirici silikon, bel yağları için lipofizler vs vs vs. İnsanı organiklikten uzaklaştıran, kimyasala boğan bir terörle karşı karşıyayız. Özel sağlık durumları hariç tabii ki de, yüz yanması, ağır vücut yaraları hariç yanlış anlaşılma olmasın. Güzel kadın kimdir dediniz ya her kadının güzeli kendisidir aynadaki. Ben güzelim evet, 80 kiloda saçları dökülmeye başlayan, aralarına kırlar düşen, ikiz çocuk doğururken hala sezaryen göbeğini taşıyan Reyhan Öztürk güzel kadın”. Görüldüğü gibi Reyhan, kadın bedeni üzerinde dikte edilen kimi fiziksel özellikleri net bir şekilde açıklamıştır. Magazin kadınların bedenlerini “in” ve “out”larla metalaştırması, kadına daima hatırlatılan incelik kaygısı ve Barbie bebeklerle büyütülen nesillerin Barbieleşme eğilimine yönelik temasları değerlidir.

Üçüncü sorumuz olan “Sosyal hayatınızda güzel olmanız/görünmeniz gerekliliğine yönelik bir baskı hissediyor musunuz(evde, işyerinizde vs.) veya böyle bir baskıya tanık oluyor musunuz? Bu türden baskılara nasıl bir tepki veriyorsunuz? Bu baskı karşısında neler hissediyorsunuz?” sorusuna katılımcıların hemen hepsi evet yanıtını vermiştir. Mesela Dilara şöyle söylerken: “Çok fazla baskı var. Son erkek arkadaşımın başkaları

ile beni kıyaslaması çileden çıkardı. Evde değil ama akraba arasında bu çok oluyor. Kendimi tabii ki ezik hissediyorum. Akrabalarım güzelliğe çok önem verir. Çok fazla kıyaslama vardır” Eylül “Kesinlikle hissediyorum. Başkasına yapıldığında kesinlikle tepkimi koyuyorum fakat bana yapıldığında özgüvenim çok düşüyor ve hiçbir şey diyemiyorum. Haklı olduklarını düşünüyorum çünkü ben de kafamdaki güzellik algısına uyan biri değilim” demektedir.

Bu soruya Ayça da evet yanıtı vererek şu anlatıyı aktarmıştır: “Evet, lisans okurken arkadaşlarım çok tepki verirdi “saçını boyatsan, kaşını aldır-san çok daha güzel görünürsün, makyaj yapsan falan” diye. Hiçbirisine aldırış etmedim, etmem de. En rahat hissettiğim halim en güzel halimdir bana göre. Saçımda beyaz olmuş, kaşım dağınık görünmüş, umrumda olmaz. Zaten baktım sürekli benle değil saçım başımla ilgileniyor arkadaşlarım, o kişileri hayatımdan da çıkarttım. Mesela sosyal medyaya fotoğraf yükleyeceğim zaman güzel çıkmış mıyım diye bakmam. Bakıyorum gülümsüyorum işte en güzel fotoğraf der yüklerim, diğerleri detay onlarla da ben ilgilenmiyorum”

Bu baskıdan İnci de muzdariptir: “Evet hissediyorum, o gün kendimi güzel hissetmezsem mutsuz oluyorum, bu benim kendi içimde olan bir şey sanırım. Güzel giyindiğimi, güzel makyaj yaptığımı ya da takımın güzel olduğunu duymak istiyorum, sanki bu hep olması gerekiyormuş gibi hissediyorum. Aksi takdirde enerjim düşüyor. “Bugün hasta mısınız” sözlerini duyuyorum eğer güzel olmadıysam. Çevremde de bu tür baskılara tanık oluyorum. Bu baskıdan sonra ertesi gün daha da bakımlı geliyorlar, sanırım baskı işe yarıyor. Ben baskıya tepki vermiyorum, biraz yorgunum deyip geçiştiriyorum. Çevremde “ben böyleyim amaan” diyen kadınlar da gördüm. İkinci baskı “erkek gibisin” olmuştu”

Seher’in “Genelde makyaj yapmadığımda “hasta mısın” sorusuyla karşılaşıyorum. Makyaj ya da kıyafete önem vermeden alışverişe gittiğimde satış personellerinin dahi

tavır ve tutumları değişiyor. Genel olarak toplum kendine özen gösteren insanlara daha fazla ilgi ve saygı gösteriyor” ifadesi üçüncü bölümümüzdeki oto-psikolojik dürtü olarak güzellik baskısına çok iyi bir örnektir. Yani görünümün toplum tarafından beğenilmemesi ve kişinin sırf bu yüzden kötü muamele gördüğünü veya dışlandığını fark ettiğinde bunun kişiye yansması ve onu daha güzel olmaya güdülemesi şeklinde olmaktadır. Bu; sosyal bir olgunun kişiyi şekillendirmesi sürecine güzel bir örnektir.

Özge de Seher’inkine yakın bir yanıt vermiştir: “Bazen üzüntülü ya da yorgun olduğumda güzel olamıyorum, ister istemez uyumsuz alelacele hazırlanmış oluyorum. Genellikle iş yerimde insanların garip bakışları rahatsız ediyor. Her gün mükemmel olman gerektiğini düşünüyorlar. Ben bir tepki gösteremiyorum”.

Kendisi de bir öğretim görevlisi olan Bahar’ın güzellik baskısını öğrencilerinden görmesi ilginçtir: “Öğretim görevlisi olarak göreve başladığım yıllarda başörtüsü yasaktı ve ben açık gidiyordum o zamanlarda okula. Bizim öğrencilerimizde kuaförlük mezunları çok vardı. Hepsi kızdı ve genç. Bilirsiniz kızlar dış görünüşe çok önem verir. Saçımı basit topladığım zamanlarda sürekli olarak saçımı daha güzel yapmamı, açmamı, değişik toplamamı falan isterlerdi. Saçımı boyamamı, ne bileyim farklı saç stillerinin bana yakışacağını söyleyip dururlardı. Hepsi bir ağızdan yorum yapardı... O dönemlerde öğrencilerin sürekli baskısından etkilendiğimi hatırlıyorum. Saçımı boyatmıştım, makyaj yapmıştım, daha güzel görünmek öğrencilerin saygınlığını kazanmak için belki bilemiyorum. Belki de benim de hoşuma gidiyordu(gülüyor). Okul dışında kapalı gördüklerinde başörtüsünün bana yakışmadığını, açıkken daha şık ve güzel olduğumu düşünen öğrencilerim de mevcuttu. Ama bu kısmından etkilenmedim açıkçası. Daha sonra başörtüsü serbest kaldı. Ben kapanarak okula gitmeye başladım. Hala bazı hocalar da o günlerde çok süslü ve güzel olduğumu söylerler. Okula kapanarak gelmeye başladığım dönemlerde öğrencilerimin de açıkken daha güzel olduğumu belirttiklerini hatırlıyorum. Bu arada ben kendime başörtüsünü

yakıştırıyorum(gülüyor). Şu dönemlerde yaşadığım bir baskıdan bahsetsek. İki çocuk annesiyim artık ve ister istemez doğum sıralarında biraz kilo aldım. Eşim bazen şaka yollu fazla kilolarımdan dem vurur. Şaka yaptığını söyler. Ama benim alındığım ve bunu baskı olarak algıladığım hatta diyetle başladığım bazı zamanlar olmuştur. Yine de zayıflamayı başaramadım(gülüyor)” Görüldüğü gibi katılımcılarımızın büyük çoğunluğu güzellik baskısını görmekte, hissetmekte ve bundan dolayı huzursuzluk yaşamaktadır.

“Sizce kadınlara özel olarak dayatılan belirli (standardize edilmiş) bir güzellik modeli var mı” diye sorduğumuz dördüncü soruya da katılımcılarımızın hemen hepsi evet yanıtını vermiştir. Hatta beş katılımcımızın art arda cümleye **“kesinlikle var”** diyerek başlamaları ilginç ve üzerinde düşünülmesi gereken bir ayrıntıdır. Bu beş katılımcımızın ifadeleri şöyledir:

“Kesinlikle var, zaten yukarıda söylediklerim(fit bir vücut ve oturmuş yüz hatları, küçük burun, büyük dudaklar, büyük gözler) dayatılan bir şey” (Dilara,25)

“Kesinlikle var. Benim 2. maddede saydığım güzellik algılarının(Güzel bir yüz ve güzel bir fizik. Dolgun dudaklar, çekik gözler, güzel saçlar, minik bir burun) dayatılmış olduğunu düşünüyorum” (Eylül,18)

“Evet kesinlikle var. Güzel bir yüz, ideal bir boy, ince bacaklar, göbeksiz bir karın, sarkık olmayan göğüsler veya küçük olmaması gereken göğüsler gibi” (Gamze,27)

“Kesinlikle var. Reklam filmlerinde bile zayıf ince uzun kadınlar göz önünde. Erkeklere şişman şakası arkadaş ortamımızda yapılmıyor fakat kadın olarak bizlere sürekli sözlü bir taciz var. İnce, uzun, bakımlı, parıldayan kadınlar güzel olarak dayatılıyor” (Özge,27)

“Var kesinlikle. Zayıf olmak. Yeter ki zayıf ol, kilolu olma. Kilolu insan dışlanmaya mahkum. Özellikle insanın en ham olduğu lise döneminde. Tecrübem bu yönde maalesef” (Reyhan,31).

Diğer yanıtlar ise şöyledir:

“Evet, her daim saçlar yapılı, makyajlı, son moda kıyafetler tercih eden kadın güzel kadın olarak nitelendiriliyor gördüğüm kadarıyla” (Ayça,30)

“Var bence. Uzun olacak, zayıf olacak. Cildi, dişleri kusursuz olacak. Saçı başı düzgün olacak. Mümkünse kuaförden yeni çıkmış olacak. Bakışları etkileyecek. Kalın dudaklı olacak. Giyimin de etkili olduğunu düşünüyorum. Bir bayan ne kadar güzel olursa olsun giyim kuşamı düzgün değilse insanlar güzel olarak nitelendirmiyor bence” (Bahar,35)

“Evet var. 90 60 90 vücut, çok duyduk bu sözü. İnce bel. Minik burun(genelde estetik olarak), silikon dudak” (İnci,30)

“Evet vardır. Bu modeller zamanla coğrafyalar arası ve kültürden kültüre değişmekle birlikte, hâkim güzellik modeline uyma yönündeki baskılar değişmemektedir” (Merve,24)

“Her kadının burnunu, dudağını, yanaklarını yaptırmayı, özellikle kalkık küçük burun yapısı dayatması, var diye düşündürüyor. Aynı şekilde dudaklar da” (Seher, 29)

Senem ise dayatılan hakim bir güzellik anlayışının olduğunu kabul etmekle birlikte işin arka planına bakarak bir değerlendirmede bulunmuştur: *“Bunun üzerinden kazanan dünya kadar sektör var. Güzellik yarışmaları ve Barbie bebekler standardizinin kralı pardon kraliçesi(gülüyor). Sıfır beden, Victoria's Secret modelleri tuzu biberi. Türkiye’de ise daha çok yüz güzelliği revaçta. Yani standart bir tip olmak isteyebiliyor insanlar. Küçük kalkık burun, dolgun dudak gibi kavramlar popüler. Çünkü öyle olmak daha iyiymiş gibi empoze ediliyor. İnsanın psikolojisiyle oynanıyor aslında”*

Katılımcılarımızın hepsi hakim ve idealize edilmiş, kadınlara dayatılan bir güzellik kalıbı olduğu konusunda hemfikirdir. Ve bu durumun onları psikolojik olarak olumsuz yönde etkilediği hissedilmektedir. Daha çok Avrupa insanına ait minik burun, dolgun dudak, uzun boy, uzun bacaklar ve incelik gibi bedensel özelliklerin dayatıldığını söylemeleri üçüncü bölümümüzdeki “güçlü olana öykünme” şekliyle ortaya çıkan güzellik baskısına çok iyi bir örnektir. Kadınlar güzelliği Avrupa kadınının normlarıyla tanımlamaktadır.

Her ikisi de güzel kadını “*büyük gözler, büyük dudaklar, küçük burun*” olarak tanımlayan Dilara ve Eylül bu normların idealize edilerek dayatıldığının da farkındadırlar. İnci de minik burnun ve dolgun dudakların dayatıldığını düşünmektedir. Gamze, Özge, Reyhan ve Bahar ise uzun boyun ve zayıflığın dayatıldığını düşünmektedir. Özge reklam filmlerinde bile daima uzun ve ince kadınların oynatılarak bu beden normunun dayatıldığını düşünmektedir. Reyhan zayıf olmanın çokça dayatıldığını ve eğer kilolu isen bunun dışlanmaya yol açacağını belirtmektedir. Ayça ve Bahar “*saçı başı düzgün*” normuna da dikkat çekmiştir. Onlara göre saçları her daim yapılı, özenli, güzel giyimli ve bakımlı olmak dayatılmaktadır.

Beşinci soruda sorduğumuz “**Dışarı çıkmadan önce, işe/okula gitmeden önce ne kadar sürede hazırlanıyorsunuz? Hazırlanmak zamanınızı çok alıyor mu?**” sorusuna verilen cevaplar da kadınların hazırlanmaya epey bir vakit ayırdığını göstermektedir. Ayça: “*30-45 dakika arası*” demiştir. İnci “*Akşamdan kıyafetimi hazırladıysam 45 dakika, eğer hazırlamadıysam 1 saat sürüyor*” cevabını vermiştir. Özge ise en az bir saat sürdüğünü söylemiştir. Bahar da kıyafet hazırlama, ütüleme, giyinme, makyaj yapma, çantasını ayarlama derken hazırlanmasının yarım saati bulduğunu söylemiştir. Buradan kadınların hazırlanmak için kayda değer bir zaman dilimi ayırdıkları sonucuna ulaşırız.

“Sizce sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasının kadınları güzellik takıntılı bireyler haline getirmekte bir rolü var mı?” diye sorduğumuz altıncı sorumuza ise yine 4. sorumuzda olduğu gibi bol “kesinlikle”li cevaplar verilmiştir.

Mesela Aysun şöyle demiştir: *“Kesinlikle. Kadınlardan ziyade genç kızlarımız. Çok üzüliyorum. Fabrikadan çıkmış gibi oluyorlar. Seri üretim maaşallah. O böyle bu şöyle hayatları sadece takıntılarla geçiyor yazık”*

Bahar da şu cevabı vermiştir: *“Kesinlikle var. Sürekli sosyal medya kullanıyoruz. Fotoğraf paylaşıyoruz ve bu fotoğraflarda güzel çıkmak için dikkat ediyoruz. “Makyajsız çekme”, “başörtüm bozukken çirkin çıkıyorum” gibi cümleleri sürekli duyuyorum. Fotoğraflarda güzel çıkmak için dudaklarına estetik yaptırana rastladım. Bir ara kalkık dudak moda idi. Bir ara çok fazla vardı dudaklarını uzatarak güzel olduklarını zanneden”*

Yine Eylül de “kesinlikle”yle başlayan bir yanıt vermiştir: *“Kesinlikle var özellikle instagram. Bütün kadınlar kusursuz gösteriliyor herkes öyle fotoğraflar videolar paylaşıyor ve ben de dahil olmak üzere çoğu kişinin kendisini o kadınlarla kıyasladığını düşünüyorum. Ben kendi adıma sürekli takıntılı hale geldim ben de bu kadar güzel olmalıyım diye ve çoğu kişiyi de takıntılı hale getirdiğini düşünüyorum”*

İnci de *“Kesinlikle var. Güzelleşmek için alışveriş hızı da arttı. Paylaşım yapanlara bakıyorsun gayet güzeller ee ben de bu kadar güzel olabilirim deyip hırs yapıyorsun sanırım. Aslında öyle olduğunu bunun takıntı olduğunu kabul etmiyorsun ama öylesin. Özeniyorsun ve çaba harcıyorsun”* diyerek soruyu onaylamıştır.

Merve’nin de “kesinlikle”yle başlayan cevabı şöyledir: *“Kesinlikle. Sosyal medyada paylaşılan özellikle influencer fotoğrafları, insanların belli bir hazırlık ve efor sonrası paylaştığı fotoğraflardır. Birçok fotoğrafa facetune yapılması, estetik operasyonlar, makyaj kullanımı; görsellerin alıcı tarafında bulunan insanların bunları bilmemesi veya*

fark edememesi, kendilerinde yetersizlik duygusu yaratarak; insanları bu eksikliği tamamlamaya yönlendirmektedir”

Özge de bu konuda, sosyal medya kullanımının kadınları güzellik takıntılı bireyler haline getirdiği konusunda, hem emin hem de hemfikirdir: *“Kesinlikle var. Arkadaşınızın çekindiği bir fotoğrafa bakıyorsunuz. İçinizden ne mükemmel çıkmış diyorsunuz. Hemen makyaj yapalım güzel giyinelim, imkanımız olduğu kadar biz de bir fotoğraf paylaşalım kıyaslama olsun. Ya da en azından bir instagramda geziyorsun. Bir ton reklam. Yok dolgun dudaklar için şu ruj, yok ipeksi saçlar için bu şampuan... İster istemez etkisi altında kalıyorum”*

Dilara da sosyal medyanın güzellik algısına kesinlikle yön verdiğini söylerken fotoğraflar üzerinde artan filtre kullanımına da dikkat çekmiştir.

Esra ise *“Çooooo fazla var. Ev hanımları bile dolma yaparken attıkları paylaşıma makyaj arası vererek devam ediyor, bir gelin düğün resimlerinin üzerinde oynama yapıyor güzeli daha da güzelleştirmeye çalışıyorlar. Birileri kadınları daha daha ve dahaya zorluyor, kadın kadın olarak zaten çok güzel yaratılmış bir varlıktır...”* diyor ve bu duruma kişisel bir eleştiri getiriyor.

Senem *“Elbette var. Ne kadar çok reklam o kadar heves. Güzellik üzerinden kazanan sektörleri düşünün. Bu sektörler sosyal medya sayesinde kalkınıyorlar”* diyerek odağı farklı bir yöne çevirip meselenin arka planına dair bir açıklama getirmiştir.

Yedinci sorumuz olan **“Sizce kadına yönelmiş güzellik baskısı bir tür şiddet midir?”** sorusuna istisnasız bütün katılımcılarımız **“evet”** cevabını vermiştir. Bu çok önemli bir detaydır. Çünkü bu; kadınların güzellik ideallerine uymaya çalışırken, aslında bir şiddete de maruz kaldıklarının bilincinde olduklarını, bu şiddetin acısını yaşamamak için güzellik normlarına uymak zorunda kaldıklarını, o yüzden de daha güzel

görünmeye çabaladıklarını gösterir. Yani güzellik, şiddetin acısını azaltan bir tür afyon gibidir.

Mesela Ayça “Evet bir tür şiddettir. Nasıl iş yerinde psikolojik baskı yapıldığında mobbing oluyorsa bu baskı da bir tür şiddettir bence” diyerek bu şiddeti kabul etmektedir.

Aysun “Elbette. Sonuçta ben olmaktan çıkıyor ve biz oluyor. Kendi isteği ya da iradesi dışında geliyor olaylar. Zorlamanın olduğu her şey şiddettir” diyerek güzellik baskısının şiddet olduğunu kabul ediyor.

Bahar da “Evet bence şiddet. Tabii kadın bunu istemiyorsa bir şiddet demek daha doğru olur. Psikolojik baskı ya da psikolojik şiddet olarak değerlendirebiliriz. İstemediğim güzelleyen bir sürü bayan vardır, haberlerde duyuyoruz “İstemiyorum ama kocam için istiyorum veya sevgilim için” vs...” diyerek güzellik dayatısının bir tür psikolojik şiddet olduğunu kabul etmektedir.

Esra “Kesinlikle katılıyorum şiddettir ve maalesef çaresi olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü; bu kadınları etkileyen bir şiddet, onların da hoşuna gidiyor” diyerek meseleye farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Sanıyoruz ki burada kadınların da hoşuna gidiyor dediği şey güzellik baskısı değil, güzellik baskısının acısını güzel olmayı başarak dindirmeleridir. Yani hoşlarına giden güzel olmak ve böylece acıdan kaçmaktır, baskının kendisi değil.

Eylül de çok net bir şekilde güzellik baskısının fiziksel şiddetten hiçbir farkı olmadığını ifade etmiştir. Merve, Gamze ve Senem de psikolojik şiddet olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Özge de kesinlikle şiddet olduğunu kabul etmekle birlikte bir dönem kilo aldığı zaman erkek arkadaşının kilosuna dair kırıcı sözlerinin kendisini olumsuz yönde etkilediğini, bu durumun kendisini çok üzdüğünü belirtmiştir.

“Eğer çalışıyorsanız işe giderken, okuyorsanız da okula giderken, genellikle makyaj yapar mısınız/ yapmak zorunda hisseder misiniz?” diye sorduğumuz dokuzuncu sorumuza yine çoğu katılımcımızın yanıtı “evet” olmuştur. Burada da katılımcıların yanıtlarında benzer temalara rastlanmaktadır. Katılımcılarımızın çoğu dış uyaranlar sebebiyle makyaj yapmaktadır. Mesela Eylül normalde makyaj yapmayan biriyken sırf dış telkinler ve çevresinden gelen eleştiriler sebebiyle makyaj yapmaya başlamıştır. İnci ve Özge gibi katılımcılarımız da makyaj yapmak zorunda hissettiklerini, çünkü yapmadıkları zaman kendilerini üzen olumsuz yorumlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Mesela Özge makyaj yapmadığında “hasta mısın kötü görünüyorsun” gibi tepkiler aldığını belirtirken İnci de aynı tepkiyle karşılaşmıştır. Aslında bu, bir yandan da toplumun bilinçsiz(?) acımasızlığını gösterir. Benzer temalar katılımcıların makyaj yapmadıkları zaman çevrelerinden aldıkları “eroınman gibisin”, “hasta mısın, gözünün feri kaçmış”, “hasta mısın solgun duruyorsun”, “hasta mısın kötü görünüyorsun” gibi yorumlarda göze çarpar. Buradan da anlıyoruz ki; bu sözleri duyan ve bu tür olumsuz yorumlarla demoralize olan kadın, elbette makyaj yapma yoluna gidecektir, çünkü bu türden olumsuz yorumlara maruz kalmak istemeyecektir. Yani makyaj da baskı sonucu ortaya çıkan bir olgu haline gelmektedir.

Onuncu sorumuz olan **“Sizce siz güzel bir kadın mısınız? Cevabınızı açıklayınız”** sorularına Dilara ve Eylül’ün yanıtları olumsuz olmuştur. Dilara: *“Estetik mağduruyum ve çok güzel değilim. Güzel hissetmiyorum çünkü bilinen standart ölçülere sahip değilim”* derken; Eylül de *“Kesinlikle kendimi güzel bulmuyorum. Kafamdaki ölçütlere uymuyorum”* demiştir. Yukarıda güzel kadın tanımı olarak Dilara ile Eylül’ün neredeyse aynı güzellik tiplerini verdiğini hatırlayacak olursak, bu soruya verdikleri yanıt ayrıca önem kazanır. İkisinin de kafasındaki ideal güzellik tam da modanın dayattığı ve yaydığı modeldedir ve onlar da bu modele uymadıkları için kendilerini güzel bulmamaktadırlar. Burada moda ve medyanın dayatılarının kadınların özgüven ve

özbenlik saygılarındaki düşüşe ne şekillerde sebep olabileceğine dair nüanslar vardır. Büyük gözler, dolgun dudak ve küçük burnu güzellik olarak tanımlayan bu iki katılımcımız elbette bu normlara uymadıkları için kendilerini güzellik sınırının dışında bir yerde konumlandırarak ve bu yüzden mutsuzluk yaşayacaklardır.

Fakat Ayça gibi güzelliği daha çok içsel motivasyonda bulan katılımcılarımız, kendilerini güzel hissettiklerini söylemişlerdir. Mesela Ayça şöyle demiştir: *“Evet güzel bir kadını. Ben güldüğüm zaman ya da baktığım zaman karşımda mutsuz, üzgün durabilen bir kişi bile olmadı henüz. Şimdiye kadar tanıdığım uzun süreli tanıştığım olsun, kısa zamanlı tanıdığım olsun hepsinden de hep güzel baktığımı, gözlerimin içinin güldüğünü ve bundan dolayı güzel olduğumu düşündüklerini ifade eden cümleler duydum”*

Aysun da Ayça'ya benzer şekilde kendisini güzel bulmaktadır: *“Evet güzelim. Çok sıradan ve düz yaşıyorum hayatı. İçimdeki çocuğu hala büyütmedim. Pollyannacılık değil ama sevmek, kendini sevmek önemli diyorum. Kendimi çok seviyorum ve değerli, güzel buluyorum”*

Özge'nin yanıtı ise şöyledir: *“Aslında ben makyaj yapılmadığında kendimi daha güzel buluyorum. Ama makyaj yapmadığımda, çok beyaz olduğum için ölü benizli vb gibi söylemler oluyor çevremde. Ben de hep makyaj yapıyorum. Aslında doğal olmaktan yanayım”* Buradan anlıyoruz ki bir kadın kendisini doğal haliyle beğense bile dış uyarıcılar sebebiyle “daha güzel” olmak için psikolojik bir zorundallığa sürüklenmektedir.

Senem ise şöyle demiştir: *“Evet güzelim. Fiziksel olarak kendimi beğenirim. Kendime özgü taraflarım var. Gülüşüm mesela. Özgüvenim var, toplumun güzellik üzerine olan değer yargılarını olumlamıyorum, eleştiriyorum”* Senem'in toplumun güzellik üzerine olan değer yargılarını olumlamadığını belirtmesi, eleştirel bir karşı-duruştur aslında. Aynı zamanda farkındalık düzeyinin yüksek olduğunu da göstermektedir.

“Bedeninizde beğenmediğiniz bir yer var mı, varsa neden?” sorusuna neredeyse bütün katılımcılarımız evet yanıtını vermiştir. Her birinin bedeninde en az bir tane beğenmediği yer vardır. Mesela Eylül şöyle demiştir: *“Var. Burnum, gözlerim, dudaklarım ve fiziğim. Burnum büyük, gözlerim çok bayık, dudaklarım çok ince ve belim çok kalın”* Eylül’ün yukarıda güzellik ölçütü olarak küçük burun ve dolgun dudakları saydığını biliyoruz. Bu da kendisinde bulunan bu özellikleri neden beğenmediğini ortaya açıkça koyuyor aslında. Katılımcılarımızın hepsinin bedeninde beğenmediği en az bir yer bulunmaktadır. Burun ve kilo ise en yaygın temalardır. Yasemin kemerli ve uzun olduğu için burnunu beğenmezken, İnci burnunun daha küçük olmasının kendisini mutlu edeceğini söylemiştir. Yine Eylül de burnunu büyük bulduğu için beğenmemektedir. Merve de yüzünün genel yapısını beğenmemekle birlikte burnunu da beğenmediğini söyler. Öyle görünüyor ki katılımcılarımızın bedenlerinde beğenmedikleri bölge olarak en çok öne çıkanı “burun”dur. Bahar, Dilara, Merve ve Senem’de ise beğenilmeyen yön olarak kilo olgusu dikkat çeker. Bahar ve Dilara kilolarından şikayetçidir. Bahar özellikle doğumdan sonra aldığı ve veremediği kilolarından ve göbeğinden şikayetçidir. Dilara da aynı şekilde bedeninde göbek probleminin olduğunu, göbeğini hiç beğenmediğini söylemiştir. Merve ise *“Son zamanlarda aldığım kilolar nedeniyle vücudumun şeklinin bozulmasından rahatsızım”* diyerek barışık olmadığı kilolarından yakınmaktadır. Senem de kilosundan şikayetçidir fakat Senem diğer katılımcılarımızın aksine kilolarından sağlık yönünden şikayetçidir, estetik bir kaygıdan dolayı değil. Ayça ise bedeniyle oldukça barışıktır. *“1.50 boyundayım, boyumu bile seviyorum”* demiştir.

“Çirkin bir kadın olma ihtimaliniz sizi korku, üzüntü ve benzeri duygulara itiyor mu?” sorusuna ise katılımcılarımız aşağıdaki gibi yanıtlar vermişlerdir:

“Tabii ki itiyor; yine itilmişlik yine geri planda kalma korkusu veriyor” (Dilara,25)

“İtıyor tabii ki. Hatta benimki biraz ileri seviye olduğu için bu konuda psikolojik destek bile almaya başladım” (Eylül,18)

“Evet çirkin bir kadın olmak istemiyorum. Beğenilmeme duygusu hiç hoş olmasa gerek. Eskiden daha güzeldin sözü bile beni üzüyor. Hep güzel kalmak hep genç kalmak istiyorum. Yaşlanmak çirkinleşmek çok uzak geliyor bana” (İnci,30)

“Kesinlikle. İleride yaşlandığımda beğenilmeme korkusu var. Kırıksıklıklarım olduğunda dişlerim sarardığında” (Özge,27)

“Evet, kimse çirkin olmak istemez sanırım” (Yasemin,28)

Yine katılımcılarımızın güzelliklerini kaybetme konusunda endişeli olduklarını görüyoruz. Özellikle de yaşlanmak onları çok korkutuyor. Dilara’nın *“tabii ki itiyor; yine itilmişlik yine geri planda kalma korkusu veriyor”* demesinden tekrar anlıyoruz ki insanlar dış görünüşleri iyi olmadığı zaman dışlandıklarını düşünüyorlar veya gerçekten dışlanıyorlar. Güzel olunmadığı zaman geri planda kalmaktan ve önemsenmemekten de endişe ediyorlar. Bu durum; tezimizin 3. bölümünde işlediğimiz toplumsal dışlanma duygusunun sebep olduğu güzel olma baskısına çok iyi bir örnektir. Henüz 18 yaşındaki Eylül’ün bedeniyle ilgili kaygılarından dolayı psikolojik destek almaya bile başlaması bu durumun alarm verici düzeyde olduğunu göstermektedir.

“Bir kadının güzel olmak zorunda bırakılması ve baskı görmesi sizce bir insan hakları ihlali midir?” sorusuna ise sırasıyla şu yanıtlar verilmiştir:

“Evet, o kişinin kişilik haklarına yapılan bir taciz bence. Sonuçta herkes özgür ama böyle, özgürlüğü kısıtlanmış oluyor” (Ayça,30)

“Çok net. EVET. “ZOR” kelimesi varsa bitmiştir” (Aysun,46)

“Evet. İnsan hakları kategorisinde mi bilemedim ama psikolojik bir baskı olduğunu varsayarsak evet” (Bahar,35)

“Hem insan hakları ihlali hem insanlık ihmali. Kişilerin güzel olup olmadığını kim ve neye göre belirliyor” (Dilara,25)

“Hem insan hakları ihlali hem de psikolojik şiddettir”(Eylül,18)

Katılımcılarımızın sorumuzu doğrulaması bu konunun üzerinde düşünmeyi gerektiriyor. Katılımcılarımızın fikir ve cevapları günlük hayatta üzerine hiç düşünülmeyen, önemsiz bir mesele, silik bir detay gibi görünen bir olgunun, aslında ne kadar derinlikli boyutları olabileceğine, insan hakları ihlali sayılabilecek kadar da büyük bir potansiyel taşıdığına kanıttır.

On dördüncü sorumuz olan **“Sizce güzellik baskısı eril bir baskı mıdır?”** sorusuna verilen cevaplar şaşırtıcıdır. Çünkü katılımcıların ezici çoğunluğu bu baskının eril değil, dişil olduğunu düşünmektedir:

“Hayır, kadın kadına daha çok baskı yapıyor bence. Erkeklerin de var baskısı ama kadınlarınki daha fazla bence. Mesela kuaföre ya da güzellik merkezine ya da alışverişe iki kadın birlikte gittiyse bu baskı daha çok oluyor. “Ben saçımı şöyle kestirdim sen de böyle kestirsene, bir kere dene bak çok beğeneceksin” gibi bitmek bilmez ısrar daha çok baskı yapıyor bence” (Ayça,30)

“Güzellik baskısı kuran erkekler değil, daha önce de söyledim erkekler daima sevdiği kadını güzel bulur. Ben makyaj baskısı ya da güzellik baskısı kuran erkek görmedim, güzellik baskısı hemcinslerimizden geliyor hep” (Esra,36)

“Değil bence. Erkekler de buna dahil evet. Ama bayanlar da çirkin kızlara “o çirkin” gözü ile bakıyor. Öğrencilerimin beni baskılaması gibi(gülüyor)” (Bahar,35)

“Yo eril diyemem. İki cinsin de yaptığı bir şey. Hatta belki hemcinslerden daha çok görülen bir baskı”(Gamze,27)

“Hayır, biz bu baskıyı sadece erkeklerden görmüyoruz, kadınlardan da görüyoruz. Yani sadece erkeğin beklentisi değil bu. Kadınlar da bir kadından güzellik bekler” (İnci,30)

Aslında burada önemli olan soru şudur: Bu baskı dişil bir baskı olsa/gibi görünse bile bu dişillikğin eril örüntülerle çevrili bir dişillik olmadığını kim iddia edebilir? Dişil bakış ne derece kadın bakışına hastır ve eril detaylardan, nüanslardan ne derece uzak ve azadedir? Bu; suçu ataerkiye atmak gibi algılanmamalı fakat burada daha objektif olabilmek adına her türlü ihtimali akılda bulundurmak ve eleştireliliğimizin sınırlarını genişletmek gerektiğini düşünüyoruz. Kadınların dişil bakışının arka planı bu bağlamda önemlidir. Kadınlar ataerkiel sistemin içinde birbirlerine karşı “panoptikon” olacak şekilde sosyalleştirilmiş olabilirler mi? Veya bu durum cinsler arasındaki rekabetin doğal bir sonucu mudur? Kuşkusuz hepsi birbirinin içine girmiş karmaşık bir örüntüler topluluğu da olabilir. Yani kadınlar eril tahakküm içinde eril tahakküme karşı mücadele verirken bir yandan da eril tahakkümden etkilenmiş olan dişil bakışla da mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

“Estetik operasyonlar hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sorduğumuz on beşinci sorumuza verilen yanıtlardan bazıları şu şekildedir:

“Keşke estetik operasyonlar olmasaydı. Çok riskli ve bağımlılık yapıyor” (Dilara,25)

“Estetik mecburi ve sağlıksal bir sorun yoksa keyfi yapıldığında bence gereksiz bir durumdur. İnsan her yaşta, kırıksıklığı olsa da lekeler olsa da saçları dökülse de, kendini sevmeli” (Esra,36)

“Güzel bir şey. Memnun olmadığın bir şeyi değiştirme imkanı. Hani değiştirmedığımız şeyler vardır ya ailen gibi. Hoşlanmadığımız birçok şey vardır ama sonuçta ailen değişemezsin. Ama bedenimiz için geçerli değil bu durum. İmkanlar el verdiğince mutlu olabileceğimiz değişiklikleri estetik operasyonlarla yapabiliyoruz” (Gamze,27)

“Estetik operasyonlara karşı değilim. İnsanlar üzerinde seçim hakkının olmadığı bedenlerde hayatlarını sürdürmek zorunda değiller ve kendilerini yaratma yolunda adım atmaları bir sorun teşkil etmemeli” (Merve,24)

“Olmazsa olmazımız. Yani insan kendini daha iyi hissetmek için yaptırabilir. Ben karşı değilim. Ama işte daha iyi hissetme durumu kaygan zemin. Çünkü psikolojik baskı varsa o zemin devamlı kayar” (Senem,42)

Dilara daha önce estetik operasyon geçirmiş bir kadın olarak estetik operasyon olgusundan şikayetçidir, görüşmede zaten geçirdiği ameliyattan hiç memnun kalmadığını da ifade etmiştir. Burada Senem’in temas ettiği noktanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Bir kişi, daha iyi hissetmek için estetik operasyonlarla değişmek isteyebilir ama o daha iyi hissetme isteğine sebep olan kötü hissedışı ne yapmalıyız? Toplumca kabul gören güzellik algısına sahip olabilmek için estetik ameliyat olmak, toplumun güzellik algısının sebep olduğu olumsuzluklarla mücadele etmek yerine pes etmek olarak görülebilir mi?

“Sürekli güzel olmak zorunda hissediyor musunuz? Güzel olmadığınız/hissetmediğiniz zaman insanların sizi dışladığını düşünüyor musunuz?” sorumuza Dilara ve Eylül’ün verdiği yanıtlar, görüşme yaptığımız diğer kadınların fikirlerini de özetler niteliktedir:

“Evet bu zorunluluğu hissettiğim oluyor evet öyle düşünüyorum. Ki dışlanıyorum da” (Dilara, 25)

“Evet hissediyorum. Güzel hissetmeyince hem dışlandığımı hem de insanların benimle dalga geçtiğini düşünüyorum” (Eylül,18)

Bu soruya verilen yanıtlarda da kadınların dışlanmamak ve hor görülmemek için iyi ve güzel görünmeye çalıştıkları gerçeğiyle tekrar karşılaşıyoruz ve güzelliğin toplumsal boyutuna bir kez daha tanık oluyoruz.

On yedinci sorumuz olan **“Toplumsal hayatta güzel olma zorunluluğu hissediyor musunuz? Bu zorundalık, üzerinizde baskı gibi olumsuz duygulara neden oluyor**

mu?” sorusuna gelen cevaplar da bedenin güzelleştirilmesine yönelik baskının boyutlarının ciddiyetini kavramamızı sağlamaktadır:

“Kesinlikle bu baskılar altında eziliyoruz ve estetik kaygılarımız hep bu yüzden”(Dilara,25)

“Hissediyorum. Güzel olmayınca evden bile çıkmak istemiyorum” (Eylül,18)

“İdealize edilen “güzel beden” kalıbına ve algısına uymadığınızı düşünüyorsanız, uymadığınız için mutsuzluk yaşıyor musunuz?(Victoria’s Secret mankenleri örneği)” diye sorduğumuz on sekizinci soruyu sorma sebebimiz, hakim güzellik anlayışına uyan güzellik idollerinin kadınlar üzerindeki etkilerini anlama maksadı taşıyordu. Burada Victoria’s Secret örneğini verme sebebimiz bu markanın iç çamaşırı modellerinin küresel çapta şöhret kazanmış olması ve Victorias Secret “melek”leri de denerek hem ideal hem de insanüstü güzelliğin simgeleri haline getirilmeleridir. Hatta neredeyse güzellik bu kadınlarla tanımlanır hale gelmiştir. Kadınları bu modellerle kıyaslayarak aşağılayanlar bile vardır. Yani Victoria’s Secret gerektiği zaman kadınlara karşı bir şiddet aracı olarak da kullanılabilmektedir. Katılımcılarımızın bu soruya yanıtları şöyle olmuştur:

“Bu mutsuzluğu umutsuzluğu çok yaşıyorum. Bunlar beni çok yıldırıyor, hayattan lezzet alamıyorum çünkü çok fazla bu kalıba girmeye adapte olmuşum çevremdeki güzellikleri kaçırıyorum” (Dilara,25)

“Tabii ki bir manken kadar sorunsuz bir bedene sahip olmayı isterdim. Dayatmadır belki bu, ya da değil. Fakat bunu isterdim. Fakat ne 90 60 90ım ne de boyum 1 80. Mutsuz da değilim, olmasını isterdim sadece” (Esra, 36)

“Maalesef hem de çok şiddetli bir mutsuzluk yaşıyorum” (Eylül,18)

“Evet uymadığımı düşünüyorum, mutsuzluk yaşıyorum” (Yasemin,28)

Merve ise daha farklı düşünmektedir: *“Günümüzde idealize edilen “güzel beden”e uymuyorum. Bu durum ise bende bir mutsuzluk kaynağı değil çünkü; hakim olan güzellik modelini zaten güzel bulmuyorum. Farklı tarihlerden güzel bulduğum parçaları bedenime uygulamaya çalışıyorum. Beni mutlu eden “güzellik” bu”*

Gamze ve Senem ise verdikleri cevapla azınlıkta görünmektedirler:

“Yok valla hiç üzülmiyorum. Ben böyle kısa boyumla, balık etli halimle gerçekten iyiyim. Zayıflamak, seksi görünmek gibi bir derdim hiç olmadı bugüne kadar. Sağlıklıyım ve mutluyum” (Gamze,27)

“Yok asla. Herkesin kendine has güzelliği vardır. Orijinallik önemlidir. Aynı tip olmak değil”(Senem, 42)

Gamze ve Senem’in dışındaki bütün katılımcılarımız hegemonik güzellik algısının taşıyıcısı olan güzellik modellerinden olumsuz yönde etkilenmektedir.

“Sizce kadınlara yöneltilen güzellik baskısının politik ve ekonomik bir tarafı var mı?” diye sorduğumuz soruya da şu cevaplar verilmiştir:

“Politik bilmem ama ekonomik olduğu kesin. Bu da bir rant kapısı. Makyaj, güzellik salonları, kuaförler...” bunlar hepsi birbirleriyle bağlantılı. Biri olmazsa diğerleri yarım kalır. Acayip büyük rakamlar dönüyordur eminim. Politik olacağını düşünmüyorum açıkçası”(Aysun,46)

“Mankenler için ekonomik baskı olarak kabul edebiliriz bence ya da oyuncular için. Politik baskı olduğunu düşünmüyorum” (Bahar,35)

“Politik bir tarafı olduğunu düşünmüyorum ama ekonomik tarafı var tabii. Mesela güzelliğin eğer makyajla olduğunu düşünüyorsa bir kadın, buna bir bütçe ayırması gerekecek” (Esra,36)

“Ekonomik olarak var çünkü güzellik ve g zelleŖme duygusu b t  eye yansıyor, ekonomiye etkisi var. Politik olarak bir etkisi yok sanırım. Çok oturtamadım kafamda” (İnci,30)

“Ekonomik bir tarafı var. Bu Ŗampuanla saçlarınız parıl parıl alalım, bu ruj iyi alalım... Estetik diye bir sektör var. Çoğu ameliyat sağlık için değil. Sa  ektirme, kalça düzeltme, ya  alımı... Paran varsa daha güzel bir vücuda sahip olursun. Bu kadar”( zge,27)

Güzellik baskısının ekonomik tarafını bütün katılımcılarımız kabul etmekle birlikte sadece iki katılımcımız siyasi tarafının farkındadır ve meselenin siyasi bir boyutu da olduğunu kabul etmektedir:

“ yle böyle değil. Tam olarak politik ve ekonomik zaten. Kadın bedeni birçok Ŗey demek. Ve bu değerleri ve tanımları politik unsurlar belirliyor, ekonomik unsurlar kazanıyor” (Senem,42)

“Evet. Ekonomik taraf moda, plastik cerrahi, reklamlar gibi para kaynakları iken; politik tarafın biraz daha örtük olduğunu d Ŗ n yorum. Özellikle geleneksel toplumlarda devlet aracılığıyla politikacıların söylemleri; çoğunlukla kadınlar üzerinden bireylerin nasıl “olmaması” gerektiğini belirlerken, onları belirli d Ŗ nce ve davranıŖ kalıplarına itmektedir. Bu nedenle güzellik baskısının politik tarafı açık bir baskı olmadığı ve daha çok hegemonyaya dayandığı için örtük kalmaktadır” (Merve,24)

Merve’nin dediği gibi belki de politik tarafı örtük ve dolaylı olduğu için kadınlar tarafından fark edilmemektedir. Siyaset bu konuda her zaman üstü kapalı davranıŖlar ve dolaylı hamleler sergilemiŖtir. Senem’in de dediği gibi *“Kadın bedeni birçok Ŗey demek. Ve bu değerleri ve tanımları politik unsurlar belirliyor, ekonomik unsurlar kazanıyor”*. Bu çok haklı bir ifadedir. Beden; Foucault gibi d Ŗ n rlerin de iddia ettiği gibi siyasi manevraların  atıŖma alanıdır. Toplumun  ekirde i olarak beden elbette ki iktidar için her zaman önemli g r lm Ŗ ve üzerine yaptırımlar uygulanmıŖtır. Biyoiktidar, itaatkar

bedenler yaratmaya çalışıyorsa güzellik de dahil bedene dair tüm baskıların bilincinde olsa gerektir ve hatta bu baskıların müsebbibidir. Toplumsallığı belirleyen Şey siyaset ve iktidar olduğuna göre toplumsal bir baskı olarak anlaşılan güzellik baskısı da siyasidir. Senem'in de deyimiyle "tam olarak politiktir". Siyasi unsurlar belirli bir algı yaratır, toplumsal unsurlar ise bu algıyı dayatır. G r şmecilerimizin çoğunun ekonomik yönü kabul edip siyasi yönü reddetmesi muhtemelen iktidarın beden üzerindeki icraatlarını, örtük ve üstü kapalı olarak, çok başarılı bir Şekilde gerçekleştiriyor olmasından kaynaklanmaktadır.

On beş katılımcımıza toplamda on dokuz soru sorduk. Her soruya verilen yanıtları eleştirel bir bakışla ele alıp değerlendirmeye çalıştık ve sonuç olarak toplumsal hayatta kadınlar üzerinde ciddi biçimde bir güzellik baskısının olduğunu, kadınların bu baskıyı hissettiğini ve bu baskı sebebiyle olumsuz yaşantılar içine girdiklerini gördük. Bu süreçte kadınların gündelik yaşantılarındaki ayrıntıların da ne kadar önemli olabileceğini anlamış olduk. Katılımcılarımızın söylemleriyle, sosyal etkileşim içinde başka insanların söylemleri, dışlanma hissi, geleneksel ve sosyal medya verilerinin etkisi, siyaset ve tüketim toplumunun dayatısı altında nasıl bir güzellik baskısıyla baş başa bırakıldıklarına ve buna karşı verdikleri mücadeleye tanıklık ettik. Belki tam olarak buna karşı değil ama onlara kendilerini kötü hissettirmeye çalışan toplumsal mekanizmayla bazen onun istediği yönde bazense tam aksi yönde hamleler yapmak suretiyle nasıl oynadıklarına da tanıklık etmiş olduk.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Tezimizin ana temasını teşkil eden “Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın” başlıklı üçüncü bölüme geçmeden önce “güzellik” ve “çirkinlik” kavramları üzerinde durmanın bir gereklilik olduğunu düşünerek, tezimizin ikinci bölümünü bu kavramların çeşitli yönlerden açıklanmasına ayırmıştık. Yapmış olduğumuz incelemelerde gördük ki; güzellik ve çirkinlik, kişiden kişiye, algıdan algıya değişen göreceli kavramlardır. Bakmak ve görmek ile yakından alakalıdır. Bir şeyi güzel veya çirkin olarak tanımlamanın bakanın cinsiyeti, yaşı, eğitim seviyesi, dünya görüşü, inançları, ahlak anlayışı ve hatta toplumdaki statüsü ve yaşadığı çevreyle bile ilgisi vardır.

Bu durumu şu çarpıcı örnekle de açıklayabiliriz aslında. Cinsiyetleri, yaşları, eğitim seviyeleri, yaşadıkları çevre, dünya görüşleri, ahlak anlayışları, dini inançları ve sosyal statüleri birbirinden farklı bir grup insanı toplayıp, şehre hakim tepedeki bir evin penceresinden ve aynı istikamette sırayla baktırsak ve ilk anda ne gördüklerini sorsak eminiz ki; alacağımız cevaplar aynı olmayacaktır. Kimisi pencerenin camını gördüğünü söyleyecektir, kimisi karşıdaki caminin minarelerini, kimisi karşıdaki gökdeleni, kimisi ağaçları, kimisi uçan kuşları, kimisi havadaki bulutları veya güneşi, kimisi de karşı tepeleri gördüğünü söyleyecektir. Aynı insanları, bulutsuz bir gecede aynı pencereden baktırıp, ilk anda ne gördüklerini sorsak, eminiz ki; cevapları yine aynı olmayacaktır. Kimisi, şehrin ışıklarını gördüğünü söyleyecektir, kimisi caddelerde giden araçların farlarından yayılan ışık huzmelerini, kimisi yanıp sönen yıldızları ve ayı gördüğünü söyleyecektir. Aynı insanların karşısına bir kadını veya erkeği dikip, bu kişide dikkat çeken şeyin neresi olduğunu sorsak, eminiz ki, cevaplar yine aynı olmayacaktır. Kimisinin gözü karşıdakinin giydiği elbiseye takılacak, kimisinin kolundaki saate takılacak, kimisi burnuna, kimisi gözlerine, kimisi ise saçlarına dikkat kesilecektir. Kaldı ki tamamen aynı değerlerle yetişen, aynı hayat koşullarında ve aynı kültürün içinde büyümüş iki kişi bile birbirlerinden çok farklı seçimler ve eğilimler gösterecektir.

Ünlü halk ozanımız Aşık Veysel “Güzelliğin on para etmez/Şu bendeki aşk olmasa” demiştir. Sanıyoruz ki bu ünlü sözün gerçek manasını ve değerini pek az insan kavrayabilmiştir. Bu edebi sözde aynı zamanda felsefik bir tutum da vardır. Karşıdaki kişiyi güzelleştiren veya çirkinleştiren bizim algımız ve zihinsel süreçlerimizdir. İşte onun için diyoruz ki; güzellik ve çirkinlik kişiden kişiye değişen göreceli kavramlardır.

Aslında bu durumu, farklı mesleklerden ve farklı çevrelerden 15 kadınla yapmış olduğumuz görüşmelerde de yakından gördük. Görüşme yaptığımız kadınlardan bazıları, güzellik ve çirkinlik kavramlarını fiziki özelliklerle, yani dış görüntü ile açıklarken, bazıları tutum ve davranışlarla, yani iç güzelliği/çirkinliği ile açıklamaya çalışmıştır. "Sizce güzellik nedir? Güzelliği nasıl tanımlarsınız?" sorumuza; *“İçten, samimi, güler yüz bence. Bir insan güzel bakıp güzel gülüyorsa ondan güzeli yok”* diyerek, güzellik kavramını bir tür davranış kalıbı olarak tanımlayanlar olduğu gibi, *“Güzellik benim için temizliktir... Temiz olan her şey güzeldir bence”* diyerek güzelliği "temizlik" ve "hijyen" olarak tanımlayanlar da oldu. Bunun yanında *"Güzellik fit bir vücut ve oturmuş bir yüz hatlarıdır. Küçük burun büyük dudaklar büyük gözler”, “Bence güzellik bana bakan herkesin hayran olması, güzel bir yüz ve güzel bir fizik demektir. Güzel yüz benim için dolgun dudaklar, çekik gözler, güzel saçlar, minik bir burun demek”* diyerek güzellik ve çirkinlik kavramlarını fiziki görüntüyle açıklayanlar olduğu gibi *“Bebeğin ilk doğduğu anı bilir misiniz? Yorumsuz bir mucize eserdir. Yavaş yavaş şekillenir, zaman ilerledikçe daha doygun bir seviyeye ulaşır, gözlerinizi alamazsınız ama olgunlaşmaya başlayınca çizikleri artar, değişime uğrar cildi, duyguları, fiziği...”* diyerek güzelliği "masumiyet"le açıklayanlar da olmuştur. *"Bence güzellik alçak gönüllülüktür. Güler yüzlü kalp kırmayan herkes benim için çok güzeldir yani kalıptan çok içi önemli”* diyerek güzellik kavramını "ahlak" ile ilişkilendirenler de olmuştur. Bunun yanında *“Bana göre güzellik, insanların duyularına hitap ettiğinde pozitif etki yaratan varlıkların sıfatıdır. İnsanlar, kültür içinde var olduğu ve bu kültürler tarihsel*

süreç boyunca farklılık gösterdiği için; insanların yargı kalıpları da değişir, bir varlığın güzel olması akışkan bir süreçtir” diyerek, güzellik ve çirkinlik kavramlarının kültürel değer yargılarıyla ve yaşanan süreçlerle yakından alakalı olduğunu söyleyen görüş sahipleri de çıkmıştır.

Tezimizin ana temasını ve omurgasını oluşturan bölüm, aslında üçüncü bölümdür. "Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın " başlığını taşıyan bu bölümle ilgili yapmış olduğumuz inceleme ve araştırmalarda gördük ki; kadınlar aslında güzel olmaya adeta zorlanmakta, dahası başkaları tarafından yapılan güzellik tanımları ve başkalarının belirlenen güzellik ölçüleri kadınların bedenine monte edilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda kadın bedeni, bir nevi eşya; mesela bir ressamın tuvali, heykeltıraşın önünde bir mermer sütun, mimarın hayalindeki bir bina gibi şekillendirilebilecek bir şeye dönüşür.

Kadın bedeni, kapitalizm açısından tam bir sömürü aracıdır. Çünkü sermaye denilen parayı(kapital)i ve diğer üretim araçlarını elinde bulunduran kapitalistin amacı karını maksimize etmektir ve bunun için de etik olsun veya olmasın her türlü aracı kullanacaktır(kadınları güzellik tüketimine yönlendirebilmek için onlara bedenleri hakkında huzursuz hissettirdikleri propaganda yöntemleri gibi). Bilindiği gibi kapitalizm, anamal ve kapital de denilen sermayeye ve diğer üretim araçlarına sahip olanların, ekonomiye ve toplum düzenine egemen olduğu, elindeki sermaye gücünü kullanarak toplumu ve siyasal iktidarı yönlendirdiği hatta bazen de istemediği siyasal iktidarlara alaşağı ettiği ekonomik sistemin adıdır:

“Üretim araçlarına sahip olanların, üretim araçlarından yoksun bırakılanlara egemenliği, kölelik düzeniyle başlamış, feodal düzenden geçerek son ve en büyük aşaması olan anamalcılığa dönüşmüştür. Bu düzen, XVII. yüzyılın sonlarına doğru oluşmuştur. Anamalcılık düzeninde bütün üstyapı kurumları, anamalcılık gereklerine göre belirlenir. Bu düzenin güdücüsü kar etkenidir, bütün toplum mekanizması bu amaca göre düzenlenir” (Hançerlioğlu, 1993: 15).

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, kapitalizmin nihai amacı kar elde etmek olunca, bunun için elbette mevcut yasal çerçevelerin içinde kalmak kaydıyla, kapitalistler, yani üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar, her türlü yolu deneyeceklerdir ki; kapitalizmin egemen olduğu toplum düzeninde, kapitalistlerin, yasaların yapılmasında ve siyasal iktidara kimin geleceğine bile karar verecek güce sahip olduklarını düşünürsek, bahsetmiş olduğumuz yasal çerçevenin de nasıl oluştuğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Kapitalistin amacı, gücü sürekli olarak elinde bulundurmak ve bunun için de kâr elde etmek olduğuna göre; kapitalist, elindeki üretim araçlarını kullanarak daha çok üretecek, stok ve depolama maliyetlerini asgariye indirmek için ise üretmiş olduğu malları kısa sürede elden çıkarıp nakde çevirmek isteyecektir. Böylece yeni üretimler için kaynak yaratmak isteyecektir. Yani kapitalist, üretmiş olduğu ürünlere talebi arttırmak için toplumu kendisine göre şekillendirmek arzusunda olacaktır. İşte bu noktada karşımıza çıkan kavram "Tüketim Toplumu" kavramıdır. Bütün bunlardan hareketle diyebiliriz ki; kapitalizmin nihai amacı, tüketim toplumu yaratmaktır. “Tüketim toplumunun genel yapısı, sürekli yeni ihtiyaçların hissettirilmesi ve gündelik hayattaki hoşnutsuzlukların, mutsuzlukların ve gerilimlerin ilacı olarak alışveriş yapmanın sağlayacağı hazzın kullanılabileceği duygusuyla şekillendirilmiştir” (Kaban, Kadioğlu, 2014:43). İşte kapitalist tüketim ekonomisi modelinin tezimizle ilişkisi de tam olarak bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu sistem medya, moda ve reklam endüstrisi gibi aygıtları kullanarak kadınlara önce bedenleri hakkında kötü hissettirir ve hoşnutsuzluk duymalarına sebep olur; sonra da bu hoşnutsuzluğu gidermek için onları tüketime yönlendirir. “Şu maskarayı kullanırsanız göz alıcı bakışlarınız olur” “Bu kremle yüzünüzdeki çirkin lekelerden kurtulup, daha güzel olacaksınız” “Falanca kremi kullanırsanız kırışıklıklarınız azalacaktır” “Şu ürünü kullanırsanız sivilce ve siyah noktalardan kurtulursunuz”! Bugüne dek herhalde bunlar gibi binlerce reklam sloganı

duymuştur. Bu reklamlar genellikle hiç gerçekçi olmayan, üzerinde birçok oynamanın(photoshop) yapıldığı “kusursuz” kadın imajlarıyla birlikte sunulur. Bu imajlar ise kadınların bedenlerine dair yaşadıkları kaygı ve hoşnutsuzluğa tuz biber ekler. Dayatılan kadın imajları “ideal olan güzelliştir ve siz de onlar kadar güzel görünmek istiyorsanız tüketmekten başka çareniz yoktur” ve “bu dayatmanın, güzellik mitinin ve neo-liberal kapitalizmin emrinde hiç bitmeyen, tatmin edilmesi bir türlü mümkün olmayan bir ‘mücadele’ye dönüşmesi, toplumdaki güzellik hegemonyasına boyun eğmeyi ve gerçekte ‘kim’ olduğumuzu unutmayı, kendimizi güçsüz, manipülasyona açık, ilişkilerimizi ve dolayısıyla da dünyayı değiştirebilecek olanaklardan yoksun kalmamızı getiriyor” (Çizmeci, Güzel, 2018:14).

Görüldüğü gibi kapitalizm ve tüketim toplumu, güzelliği para ile ölçen bir karaktere sahiptir ve genellikle güzelliği dış görünüşle sınırlandırmaktadır. Hatta zaman zaman güzelliği uzunluk ve ağırlık ölçüleriyle ölçen, boy ile kilo arasında belli bir oran geliştiren gayriinsani tutumlara bile izin verebilmektedir. Bir zamanların moda deyimiyle 90-60-90 gibi, kadını sadece fiziksel ölçülerden ibaret bir nesne olarak konumlandırabilmektedir.

Bu da demektir ki; kapitalist sistemler, kendi kafasına göre örgütlediği tüketim toplumu sayesinde, kadınları tek yönlü değil, çok yönlü sömürmektedir. Bu model, önce bir güzellik tanımı yaparak ve güzellik ölçütleri yaratarak kadınları kendi oluşturduğu bu kalıba uymaya zorlar, arkasından da kadınları o kalıba sokacak araçları geliştirir ve satar. Bu araçlar yerine göre, takı ve makyaj malzemeleri olur, yerine göre giyim, yerine göre diyet reçeteleri veya estetik amaçlı cerrahi operasyonlar da olabilir. Bu tür araçlarla kadını güzelleştiren ya da güzelleştirdiğini düşün(dür)en kapitalizm, bu sefer de kendi yarattığı “güzel” kadını, üretmiş olduğu diğer mal ve hizmetlerin tanıtımında ve pazarlamasında kullanır.

Yukarıda da değinildiği gibi kapitalist ekonomilerde kapital de denilen sermayenin sahibi, aslında dolaylı yoldan da olsa yönetim erkinin, yani siyasal iktidarın da sahibidir. Gücü elinde bulunduran iktidar, her şeyin belirleyicisidir. Güzelliğin tarifini de o yapar, neyin güzelleştirileceğine de o karar verir. Gülay Özdemir Akgündüz'ün, Peter Fletcher'in "Foucault on Power Relations" isimli kitabından aktardığı gibi; "Siyasal bir alan olan iktidar, toplumun her yerinde bedenleri içine alır. Söylemi belirleyen güçtür ve güç de iktidarın elindedir. Böylece beden, iktidar ilişkilerinin çemberi altına alınır. Ceza, kuşatma, eğitme, terbiye etme, damgalama, kıyafet belirleme, yargılama, medyatik araçlarla etki altına alma, vb. gibi bedene doğrudan müdahale etme araçları, iktidarların sürekliliği ve karmaşıklığını gözler önüne serer. Hem cezalandırma sisteminde hem de disiplin altına alma sisteminde beden tahrip edilmekte ve kimiksizleştirilmeye çalışılmaktadır "(Akgündüz, 2013: 12).

Görüldüğü üzere, kadın bedeni dört bir yandan kuşatılmış durumdadır. Hem yaptığımız alanyazın taramasında hem de kadınlarla gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucunda bedenin güzelleştirilmesi baskısının toplumdaki varlığını gördük ve mahiyetini anlamaya çalıştık. Her katılımcımız bize farklı bir ufuk açtı, bu sayede bu olguyu daha geniş perspektiflerden değerlendirebilme şansını yakaladık. Ve meselenin birçok farklı odağı olduğunu gördük. Psikolojik, ekonomik, politik, sosyolojik ve sosyal medya boyutları bunlardan sadece birkaçıydı. Kadına yöneltilmiş güzellik baskısı konusunda aslında ilk başta masum görünen fakat sonradan üzerine düşünüldüğü vakit bu baskıya yardımcı olduğu anlaşılan çeşit çeşit odaklar da vardır. Güzellik Yarışması denen olgu da bunlardan biridir. Dünyadaki ilk güzellik yarışması Antik Yunan'da tanrıçalar arasında düzenlenmiş ve kraliçe tahtına tahmin edileceği üzere Afrodit(Venüs) oturmuştur. "Mitolojiden günümüze kurumsallaşan güzellik yarışmalarında güzellik piramidinin tepesinde bulunan kişi, kraliçe tacını giyen kişidir. Güzelliği hiyerarşik bir skalaya oturtan bu yarışmalar"(Çizmecici, Güzel, 2018: 97) kadınların, özellikle de bu

etkilenmeye çok daha açık olan kız çocuklarının zihninde “eğer önemli olmak istiyorsam güzel olmalıyım” algısını yaratır. Çünkü bu tür yarışmalarda “güzel” olan, taç ve birincilikle ödüllendirilirken; “güzel olmayan” seçilmeyerek ve arkada kalarak cezalandırılır. Bu da özellikle kız çocuklarını ve ergenliğe yeni adım atan genç kadınları korkutur. Çünkü eğer bedenleri beğenilmezse kabul görmeyecek, dışlanacak ve hor görüleceklerdir. Bu organizasyonların adlarının “güzellik yarışması” olması ise ayrıca kaygı vericidir. Bunun bir “yarışma” olması kadınlarda güzelliğin birbirleriyle yarışacakları bir unsur olduğu ve kadınlarda diğer kadınların rekabet etmesi gereken doğal düşmanları olduğu algısını oluşturur. Bu da feminizmin en temel argümanlarından biri olan “kız kardeşlik”e darbe vurur. Bu yüzden güzellik yarışmalarının ataerkinin bir ürünü olduğu söylenebilir. Kadınların dayanışmaktan ziyade birbirlerini düşman gibi görmeleri eril tahakkümü güçlendireceği için güzellik yarışmaları da bir bakıma bu amaca hizmet eder. Televizyonda, her kanalda ardı ardına yayınlanan moda programları da aynı şekilde değerlendirilmelidir. Bu programlarda insanların toplumda dış görünümüne göre muamele görmelerinin bir nevi simülasyonuna tanık oluruz. Programa katılan kadınlar ne kadar iyi giyindiklerine göre ya yerin dibine sokulur ya da haftanın birincisi olarak ödüllendirilir. Bu programların hepsi tamamen aynı formata sahip olmamakla birlikte, benzer içeriklere sahiptir. Kadınların karşısında onları değerlendirecek en az üç kişiden oluşan bir jüri bulunur. Bu jüriler genellikle tasarımcı, modacı, koreograf, sosyetik kesim kuaförü veya magazin sayfalarını süsleyen sosyetik simalardan oluşur. Bu moda ve giyim programlarında jüri üyelerinin, giysisini ve “kombin”ini beğenmediği yarışmacılara karşı yorumları, eleştirileri ve tutumu o kadar sert olur ki bu bir tür psikolojik şiddet olarak değerlendirilmelidir. Sadece giysiyi ve yarışmacının kullandığı diğer aksesuarları eleştirmekle kalmazlar, yarışmacının bedenine yönelik de çok sert eleştirilerde bulunurlar. Mesela bir yarışmacının “kombin” yapmak için seçtiği giysilerin vücudunun yapısına uymadığını düşünüyorlarsa o

yarışmacıya bu vücut bölgesinin güzel olmadığını ve uygun kıyafetlerle kapatması gereken bir kusur olduğunu söylemekte hiçbir beis görmezler. Bu anlayışa göre, kadınlar örtünme ihtiyacı için değil “kusur”larını örtmek için giyinmelidir. Eğer omuzları güzel değilse omuzlarının bu yapısını ortaya çıkaracak giysiler giymemelidir, bacakları güzel değilse bu kusuru kapatacak giysiler tercih etmelidir. Ve bu güzelliğı de yine jüri üyelerinin bakışı belirler. Bu jüri üyeleri bize kusursuz gelecek kadar beğendiğimiz bedenlerde bile o kadar fazla kusur bulurlar ki, artık güzel olmak imkansızdır. Kadınlar yine güzellik ideali için çabalamalıdır çünkü hep bir kusurları vardır ve olacaktır. Tıpkı güzellik yarışmalarında olduğu gibi bu programlarda da kadınlar birbirlerine rakip kılınır. Ve rekabet ettirildikleri alan yine görünüm, giyim kuşam üzerinedir. Bir kadın toplumsal hayatta kabul görmek istiyorsa kusursuz giyinmelidir; kombini kusursuz olmalı, üzerindeki her şey mutlaka birbiriyle uyumlu olmalıdır. Bu yarışmalarda sıklıkla kullanılan kavramlardan bir diğeri ise “proporsiyon”dur. Proporsiyon aslen mimari bir terimdir fakat bu yarışmalarda kadın vücuduna atfen kullanılır. Proporsiyon mimarlıkta, iki yapı arasındaki sayısal bağlantı ya da bütünle onu oluşturan parçalar arasındaki oransal ilişkiler anlamına gelir. Kadınlar için kullanılırken de herhalde bedenin belirli parçalarının birbiriyle uyumlu oranlara sahip olması demektir. Bu stil yarışmalarında bir kadının vücut “proporsiyon”una aykırı giyinmesi asla kabul edilemez bir hatadır. Böyle bir hatası olan kadın en acımasız şekilde eleştirilir. Bu yarışmalarda yarışmacılar teker teker jüri önüne çıkar ve jüri de onları değerlendirmeye tabi tutar. Fakat yarışmacıyı tek eleştiren jüri değildir, diğeryarışmacılar(rakipler) de yarışmacıya dair yorum ve eleştirilerde bulunur. Bu eleştiriler de genellikle çok sert, kavgacı ve saldırgan olur. Hiçbir yarışmacı birbirinin arkadaşı olmaz, iki hafta arkadaş olanlar üçüncü haftaya saç başa kavga edecek kadar birbirlerine düşman olabilirler. Böylece “kızkardeşlik” yine yara alır.

Sonuç olarak; “bedenin güzelleştirilmesi baskısı” olan ana tamamızı ele almadan önce “beden” üzerine konuştuk. Zira baskının kendisinden önce, üzerine kurulduğu olguyu öğrenmek ve tartışmak gerekiyordu. Beden kavramı üzerine, farklı bakış açılarından farklı fikir ve söylemlere yer verdik. Materyalistlerin onu kendisinden başka bir gerçekliğin olmadığı salt gerçek olarak görür iken idealist yaklaşanların bedeni daha ziyade ruhun bir hapisanesi, bir konağı olarak değerlendirdiğini, aslolanın ruh olduğunu düşündüklerini anlattık. Materyalistlere göre bedenin öldüğü yerde ruh denilen bilinç de ölürken, idealistlere göre ölen sadece bedendir, ruh ise ölümsüzdür.

Bedenin neliğine ilişkin sorgulamalarımızdan sonra “Beden” bölümü kapsamında “feminizmde beden”i tartışmaya açtık. Çünkü beden, feminizmin en temel argümanlarının üzerine yazılıp çizildiği bir alandır ve beden politikaları feminizmin en başından beri temel tartışma konularından biri olmuştur. Sylvia Marcos’un da dediği gibi “dişil simgesel beden, eril arzusun içinde işlediği tarla” (2005:121) olduğu için feminizmde bedenin önemli bir yeri vardır. Çünkü feminizm özellikle ikinci dalga hareketiyle birlikte siyasetin beden politikaları(özellik de dişil beden) üzerine kafa yormuş, haklar talep etmiş ve değişimler arzu etmiştir. “Benim bedenim benim kararım” ise bu hareketin ünlü bir sloganı olmuştur.

“Beden-iktidar eksenini çeşitli dinamiklerden etkilenen politik, tarihsel ve söylemsel bir eksendir. İnsan bedeni, insan doğası, dış doğa, yaşam biçimleri ve yaşamın kendisi, hem kontrol edilemediği için politik alana çekilerek üzerinde iktidar kurulmaya çalışılan, hem de iktidar ilişkilerinin politik alanı olarak doğallaştırılmaya çalışılan alanlardır. Beden fiziksel bir çevrede ve toplum içinde yaşamaktadır. Toplum içinde yaşamaları bedenlerin toplumsallaştığı; aile, topluluk, okul, tıp ve politikadan etkilendiği, onlar tarafından üretildiği anlamına gelmektedir” (Öztokat, 2018:4-7).

İşte beden feminizm için tam olarak bu yüzden önemlidir. Lemke’ye göre iktidarın “yaşama ilişkin süreçleri nüfus düzeyinde çözümlemeyi ve cezalandırma, dışlama,

normalleştirme, disiplin, sağaltım ile en uygun hâle getirme pratikleri” bedenler üzerinde uygulanır(Lemke, 2016: 20). “Biyopolitikanın kadınlık ve kadının yaşamı ve kadının bedeni üzerinde nasıl iktidar kurduğu” (Öztoğat, 2018: 21) düşünöldüğünde bedenın feminizm için önemi çok daha net bir şekilde anlaşılır. Beden ve yaşam üzerinde kurulan iktidarın özellikle kadınların üzerinde önemli etkileri olduğunu düşünürsek feminizm için bedenın neden bu kadar önemli olduğunu kavrayabiliriz.

Daha sonraki alt başlığımızda ise “panoptikon ve itaatkar bedenler”e değindik. Aslında yukarıda anlattıklarımız bu konu için de geçerlidir. İktidarın panoptikon suretinde oluşturduğu gözetim kültürü ve biçimi en basit haliyle bedenlerin itaatini amaçlamaktadır. Panoptikon, bedenlere istediğı şekli vermek ister, bedenleri istediğı gibi konumlandırmak ve anlamlandırmak ister. İktidarın bu gözetim kültürüyle amaçladığı şey bedenler üzerinde yaratmak istediğı değışimleri yaratarak bedeni kontrol edebilmek, bedenler üzerinde tam bir hakimiyete sahip olabilmektir. Kadın bedeni üzerindeki baskılar da bu panoptikon sisteminin bir parçasıdır.

“Panoptik sistemde iktidarın görünmeden gözetleyen yapısı, mistifikasyon yaratır. İktidarı bir fetişeye dönüştürür, toplum için ulaşılmaz, parçalanmaz kutsal bir yapı olarak toplumsal bilince yansıtılan iktidarın kendisini koruması sürecine yardımcı olur. Devletin Kafkaesk yapısı; belirsizliğı, merkezsizliğı, görünmezliğı, sızdırmazlığı ve bunun karşısında tanrısal biçimde her toplumsal pratiğı görmesi ve denetlemesi iktidarın toplum tarafından içselleştirilmesine neden olur” (Çoban, 2008: 119).

Tezimizin ikinci bölümünde “güzellik” ve “ çirkinlik” kavramlarını eleştirel bir yaklaşımla tartışmaya açtık; güzelliğın de çirkinliğın de esasında bir yanılısama olduğunu, algısal olarak kurgulandıklarını, bakış açısına göre değışebilen akışkan kavramlar olduğunu öne sürdük. Sosyal bir kurgu olan bu kavramların, şeylerin güzelliğından veya çirkinliğinden çok, onlara bakan kişinin bakışında ve algısında olduğunu öne sürdük ve bu görüşümüzü çeşitli düşünürlerin fikirleriyle destekledik.

Halk dilinde basitçe “güzellik bakanın gözündedir” olarak ifade edilen bu düşünceye kuramsal bir temel kazandırdık.

Üçüncü bölümümüzde tezimizin ana odağı olan “Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın” konusuna geçtik. Önce kadın bedenine bakışın tarihsel serüvenini anlayabilmek ve anlatabilmek amacıyla kadın bedeni üzerine genel bir bilgi verdik. Kadın bedeninin sunumu, kadın bedeni üzerine sanat ve edebiyattaki söylemler, kadın bedeninin farklı bölgelerinin yaşanılan çağa göre nasıl ilgi alanı olduğunu ve fetişleştiğini, kadın bedeni üzerinden yapılan pazarlama teknikleri gibi gündelik bilgilere yer verdik. Kısacası kadın bedenini sosyolojik, tarihsel, kültürel, ekonomik, siyasi ve antropolojik bir incelemeye tabi tuttuk. Sonra kadınlarda bedenin güzelleştirilmesi baskısına sebep olan unsurları tartıştık. Bunları sırasıyla şu bölümlere ayırdık: güçlüye öykünme öyküsü olarak güzellik baskısı, oto-psikolojik bir dürtü olarak güzellik baskısı, siyasi ideolojilerin oluşturduğu “güzellik miti” açısından güzellik baskısı. Kadın bedenine yönelik güzellik baskısını bu odaklar çerçevesinde ele alıp tartışmaya çalıştık.

En son bölümümüzde ise yaşları 18 ile 46 arasında değişen, bir tanesi yurtdışında olmak üzere, Türkiye’nin çeşitli yerlerinden, eğitilmiş, toplamda 15 kadınla, 19 adet soru çerçevesinde görüşmeler yaptık. Sorularımızın bir listesini sunduk ve her soru için verilen çarpıcı, önemli yanıtları sıralamaya ve değerlendirmeye tabi tutmaya çalıştık.

Bütün bunlardan sonra sonuç olarak tezimizin doğrulandığını gördük. Özellikle en son bölümde kadınlarla yaptığımız görüşmeler bize durumun alarm verici düzeyde ve ciddi boyutları olduğunu gösterdi. “Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı”nın sosyolojik bir fenomen haline geldiğini gördük. Görüşme yaptığımız kadınların çok büyük bir çoğunluğu toplumsal hayatında güzellik baskısını hissetmekte olduğunu ve bu baskının da onlara kötü hissettirdiğini kabul etti. Eğitim seviyeleri, yaşları, yaşanılan şehir ne olursa olsun kadınlar ortak bir paydada birleşti: hegemonik güzellik algısının dayatısı ve bunun onlar üzerindeki olumsuz etkisi. 18 yaşındaki katılımcımızın sırf bu yüzden

psikolojik destek almaya bile başlaması bu meseleyi bir kez daha düşünmemiz gerektiğini gösteriyor. Kadınlara ideal olduğu söylenerek dayatılan gerçekçi olmayan güzellik modelleri esasında kadınları mutsuz etmekte ve kendilerini yetersiz hissetmelerine yol açmaktadır. Kendileri “güzelleşmek” için bir şey yapmadıkları zaman çevrelerinden aldıkları olumsuz geri dönüşler sebebiyle makyaj yapmaya, saçlarına başlarına, giyimlerine kuşamlarına daha çok dikkat etmeye çalıştıklarını da itiraf etmektedirler. Ayrıca diğer insanların bedensel görünüşlerine dair yaptığı eleştiriler de kadınlara kötü hissettirmekte ve bunu psikolojik şiddet olarak yaşamaktadırlar. Bu meselenin kadınlar tarafından bir “şiddet” olarak değerlendirilmesi toplumu bir kez daha durdurup düşündürmeli, bu mesele hakkında daha duyarlı, daha bilinçli davranmaya sevk etmelidir.

Kadın bedenine yöneltilmiş güzellik baskısının elbette tezimizde üzerinde durulmamış olan farklı perspektifleri de vardır, bu da tezimizin sınırlılığını oluşturur. Fakat katılımcılarla yürüttüğümüz çalışmanın teori kısmında değinmediğimiz başka birçok meseleye ışık tuttuğu görülmektedir. Hatta belki katılımcılarımızın cümleleri bizim analizlerimizden daha çok şey anlatmaktadır, çünkü hepsi de hayatın içinden verilmiş yanıtlardır.

KAYNAKÇA

- Abacı, Yasemin Akı (2020),*Genç Erişkin Bireylerde Vücut Altın Değerlendirmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Akgündüz, Gülay Özdemir,*Foucault'da İktidar ve Beden İlişkisi*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 38, Eylül -Ekim 2013.
- Aras, Yaprak, *Kilo Kapanından Kurtulun*, Makale, <https://vogue.com.tr/metropol/kilo-kapanindan-kurtulun>.
- Arpacı, Murat, Foucault, Biyopolitika ve Biyotarih: Tarihsel Çalışma Alanları Olarak Tıp, Beden ve Nüfus, Makale, ViraVerita E-Dergi, Sayı 3, (ISSN: 2149-3081) & ViraVerita E-Journal, Issue 3,(ISSN: 2149-3081)
- Baudrillard, Jean(2008),*Tüketim Toplumu*, Çev. Hazal Deliçaylı-Ferda Keskin, 3. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bentham, Jeremy,*The Panopticon Writings*, Ed. Miran Bozovic (London: Verso, 1995). p. 29-95
- Berger, John(2019),*Görme Biçimleri*, Çev. Yurdanur Salman, 6. Basım, İstanbul, Metis Yayınları.
- Bilgin, Yrd.Doç.Dr. Rıfat (2015),*Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin Cinsel Kurgu Olarak Konumlandırılması ve Sunumu*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ABD, Sayı, 36, Yaz II, Elazığ.
- Bilgin, Rıfat (2016),*Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın bedeni ve Cinselliği*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c,26, Sayı, 1, Elazığ.
- Birkiye, Selen Konrad,*Gündelik Yaşamın Güzellik Algısı'nın Tiyatroda Eleştirisi: Çirkin*, Makale, *Journal of Awareness*, Yıl, 2017, Cilt, 2, Sayı, 3.

- Burke, Edmund(2008),*Yüce ve Güzel Kavramlarımızın Kaynağı Hakkında Felsefî Bir Soruşturma*, Çev. M.Barış Gümüşbaş, 1. Baskı, Ankara, Bilge Su Yayınları.
- Bülbül, M., Seçkin, F. (2019),*Altın Oranın Uygulandığı Kadın Suretlerinin İnsanlık Tarihi Açısından İncelenmesi*, Makale, Temel Eğitim Dergisi/Journal of Primary Education, 1(4).
- Büyük Larousse* (Tarihsiz), c, 3,10, İstanbul,Milliyet Yayınları.
- Canatan, Kadir(2015),*Beden Sosyolojisi*, 2. Baskı, İstanbul,Açılım Kitap.
- Cirhinlioğlu, Prof. Dr. Zafer(2014),*Sağlık Sosyolojisi*, 4. Basım, Ankara,Nobel Akademik Yayıncılık.
- Coward, Rosalind(1989),*Kadınlık Arzuları*, Çev. Alev Türker, İstanbul,Ayrıntı Yayınları.
- Çavaş, İrfan, (2017),*Materyalizm (Maddecilik) ve İslam'a Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Çoban, Barış (2008), *Panoptikon, Gözün İktidarı Üzerine*, (Der) Özarslan Z. (der.) İstanbul,. Su Yayınları.
- Çüçen, A.Kadir (2013),*Felsefeye Giriş*, 8. Baskı, Ankara,Sentez Yayıncılık.
- Dal, Yrd. Doç. Dr. Nil Esra),*Tüketim Toplumu ve Tüketim Toplumuna Yöneltilen Eleştiriler Üzerine Bir Tartışma*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt.9 Sayı.19, Haziran, 2017.
- Deleuze, G.(1983), *Nietzsche and Philosophy*, ColombiaUn.Press
- Deleuze, G.(1990), *Foucault*, Çev. S. Hand, Minneapolis,University of Minnesota Press.
- Demez, Gönül,*Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus*, Toplumbilim-Beden Sosyolojisi Özel Sayısı, Haziran-2009.

- Doğan, Hatice(2014),*Çağdaş Sanatta Çirkinlik*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Dökmen, Prof. Dr. Zehra Y.(2019),*Toplumsal Cinsiyet (Sosyal Psikolojik Açıklamalar)*, 10. Basım, İstanbul,Remzi Kitabevi.
- Dyhouse, Carol(2015), *Gösteriş (Kadınlar, Tarih,Feminizm)*, Çev. Duygu Akın, 1. Baskı, İstanbul,Can Yayınları.
- Eco, Umberto(2006), *Güzelliğin Tarihi*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, 1. Baskı, İstanbul,Doğan Kitapçılık.
- Eco, Umberto (2009),*Çirkinliğin Tarihi*, Çev. Anaca Uysal Ergün ve diğerleri, 1.Baskı, İstanbul,Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık.
- Fidan, Fatma Z., Alptekin, D. (2015),*Kadın Bedeni ve İstismarı*, 1. Baskı, İstanbul,Opsiyon Yayınları.
- Fink, Bruce(2019)*Lacan'da Aşk*, Türkçesi: Elif Okan Gezmiş-Zeynep Oğuz, 1. Baskı, İstanbul,Kolektif Kitap.
- Foucault, M.(2003),*Cinselliğin Tarihi*, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul,Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M.(1992),*Hapishanenin Doğuşu*,Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 3. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- Fournier, Pierre F.,*Lorenz Güzellik Teorisi*,Journal of Cosmetic Dermatology 2002; 1(3).
- Genç, Merve(2020),*Güzelliğin Politikası*, 1. Basım, İstanbul,İletişim Yayınları.
- Güzel, E.,Çizmecici, E. (2018), *Filtreli Güzellik*, 1. Baskı, İstanbul, Postiga Yayınları.
- Hamdioğlu, Yakup,*Hume: Estetik Değer Bıçının İki Yönü*, Makale, Kaygı, 18(1)/2019.
- Hançerlioğlu, Orhan(2008),*Felsefe Sözlüğü*, 16. Basım, İstanbul,Remzi Kitabevi.

- Hançerlioğlu, Orhan(1993),*Ekonomi Sözlüğü*, İstanbul,Remzi Kitabevi.
- Haşlakoğlu, Oğuz,*Uçurum Konak: Ben/Beden*, Makale, Toplumbilim-Beden Sosyolojisi Özel Sayısı, Haziran-2009.
- Henderson, Gretchen E.(2018),*Çirkinliğin Kültürel Tarihi*, Türkçesi: Ayşe Müge Cavdar, 1. Basım, İstanbul, Sel Yayınları,
- Hume, David(1998)*Of The Standard of Taste, David Hume-Selected Essays*, ed. by Stephen Copley& Andrew Edgar, New York: Oxford UniversityPress.
- Hume, David(1960),*A Treatise of Human Nature*, ed. by L. A. Selby-Bigge, Oxford: Clarendon Press.
- Işık, Emre(1998),*Beden ve Toplum Kuramı*, 1. Basım, İstanbul,Bağlam Yayıncılık.
- İnceoğlu, Y., Kar, A.(2016),*Kadın ve Bedeni*, 2. Basım, İstanbul,Ayrıntı Yayınları.
- Kaban Kadioğlu, Zeynep (2014), *Tüketim İletişimi: Süreçler, Algılar ve Tüketici*, 1.Baskı, Pales Yayınları, İstanbul.
- Kagan, Moissej(1982),*Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat*,Çev. Aziz Çalışlar, İstanbul, Altın Kitaplar Yayını.
- Kalan, Özlem, ***Foucault'un Biyopolitika Kavramı Bağlamında Moda ve Beden: Vogue Dergisi Üzerinden Bir Söylem Analizi***, Makale, Selçuk İletişim, Yıl, 2014,Cilt,8, Sayı,3.
- Lang, Silke Berit(2004), *TheImpact of Video Systems on Architecture*, Dissertation, Swiss Federal Institute of Technology.
- Lemke, Thomas (2016), *Biyopolitika*,Çev.Utku Özmakas, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lewis, Vanessa Rochelle,*Çirkin: Güzellik Beyazların Üstünlüğü Üzerine İnşa Edilmiştir*,Makale,<https://kaosgl.org/haber/cirkin-guzellik-beyazlarin-ustunlugu-uzerine-insa-edilmistir>

- Marcos, Sylvia(2006),*Bedenler Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*, Türkçesi: Sibel Özbudun-Balkı Şafak-İlker Çayla, 1. Baskı, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Mauss, Marcel(2005), *Sosyoloji ve Anropoloji*, Çev. Özcan Doğan, 1. Baskı, Ankara,Doğu Batı Yayınları.
- Oğuz, Gürsel Yaktıl(2013), *Güzellik Kadınlar İçin Nasıl Vaade Dönüştür: Kadın Dergilerindeki Kozmetik Reklamları Üzerine Bir İnceleme*, Selçuk İletişim, 6(3), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josc/issue/19021/200626>.
- Ortaylı, İlber(2019),*Bir Ömür Nasıl Yaşanır*, 1 Baskı, İstanbul, Kronik Yayınları.
- Özen, D., Kızıldağ, D., *Çalışan Seçim Sürecindeki Görüşmeciler Kaynaklı Mülakat Hataları Üzerine Araştırma*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , Cilt: 11 Sayı: 61 Yıl, 2018.
- Öztokat, Ege (2018), *Beden-İktidar Ekseninde Medya Söylemleri: Haberlerde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Kadın*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Pacteau, Francette(2005), *Güzellik Semptomu*, Çev. Banu Erol, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Paquet, Dominique(2015),*Bir Güzellik Öyküsü*, Çev. Orçun Türkay, 2. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Redfern, C.,Aune K., (2012), *Baş Harfi F*, Çev. Simten Coşar-Aksu Bora, Ankara, Ayizi Yayınları.
- Sagaert, Claudine (2017),*Kadın Çirkinliğinin Tarihi*, Çev. Serdar Kenç, 2. Baskı, İstanbul, Maya Kitap.
- Sena, Cemil (1971),*Estetik, Sanat ve Güzelliğin Felsefesi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Soysal, Soner, *David Hume'un Beğeni Standardı I: Farklılıklar ve Standart*, Makale, Kilikya Felsefe Dergisi, Sayı: 2, Ekim 2020.

- Soysal, Özge(2017), *Güzellik: Bir İktidar Meselesi*,
Makale,<http://www.ozgesoysal.com/yazi/guzellik-bir-iktidar-meselesi-26>
- Şahin, Dr. Ecz. Neslihan, *Bir Muhteşem Güneş*,
Makale,<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/dr-ecz-neslihan-sahin/bir-muhtesem-gunes-2255373>
- Taş, Gün (2016),*Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri*, Makale, Akademik Hassasiyetler/The Academic Elegance.
- Tekkanat, Nihal (2006),*Altın Oran'ın Kaynakları ve Sanat'a Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Timuçin, Afşar (1998),*Estetik*, 3. Baskı, İstanbul,İnsancıl Yayınları.
- Tunalı, İsmail (2005),*Estetik*, 9. Basım, İstanbul,Remzi Kitabevi.
- Tuzgöl, Kamil,*Lacanyen Psikanalitik Kuram ve Öznenin Konumu*, Bildiri Metni,
Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi/ Cilt:1, Sayı:1, Ocak 2018
- Vıgarello, Georges (2013),*Güzelliğin Tarihi*, Çev. Erkan Ataçay, 1. Baskı, Ankara,Dost Kitabevi
- Wolf, Naomi (1990),*The Beauty Myth*, 1. Baskı, Toronto,Vintage Boooks.
- Yetişken, Hülya (2009),*Estetiğin ABC'si*, 3. Baskı, İstanbul,Say Yayınları.
- Zincirkıran, Necati (2007), *Olaylar, Anılar ve Gerçekler*, 1. Baskı, İstanbul,Epsilon Yayıncılık.
- Ziss, Avner (2009),*Estetik (Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin Bilimi)*, Çev. Yakup Şahan, 1. Baskı, İstanbul, Hayalbaz Kitap.

EKLER

EK-1: Katılımcılara görüşme öncesi sunulan aydınlatılmış onam formu

Aydınlatılmış Onam Formu

Değerli katılımcı;

Bu araştırma, Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'nda,

Prof. Dr. Berna Arda danışmanlığında, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Programı öğrencisi olan Meltem Sağlam tarafından yüksek lisans tez çalışması olarak yürütülmektedir. Tez konusu “Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın” olup, araştırmanın amacı; kadın bedeni üzerindeki güzellik baskısının varlığını ortaya koymak, bu baskının ne çeşit aygıt ve mekanizmalar aracılığıyla işlediğini açıklamak, bu baskının nedenlerini ve bu baskı karşısında kadınların nasıl hissettiğini, duygu ve düşüncelerini, ideal beden olarak kurgulanan ve dayatılan beden tipini incelemek, bu dayatının kadınların davranış ve tutumlarına nasıl bir etkisi olduğunu, kadınların bu baskı hakkında ne düşündüğünü ve nasıl hissettiğini irdelemektir.

Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışma 15 gönüllü ile derinlemesine görüşmeler şeklinde yürütülecektir. Ve katılımcıya konuyla ilgili çeşitli sorular sorulacaktır. Çalışmanın sağlıklı bir şekilde tamamlanması için bütün soruların eksiksiz olarak içtenlikle cevaplanması büyük önem arz etmektedir. Görüşmeler yapıldıktan sonra, bu görüşmelerin kaydı araştırmacı tarafından gerek bilgisayar ortamında, gerekse basılı olarak itina ile saklanacak olup, veriler sadece akademik amaçlar ile kullanılacaktır. Sonuçlar sadece akademik amaçla, gizlilik esasına dayanarak kullanılacaktır.

Görüşmelerde isminiz sorulmamakta ve kimliğinizin ortaya çıkmasına sebep olabilecek herhangi bir soru, yönlendirme veya alan bulunmamaktadır. Cevapladığınız sorulardan

elde edilecek bütün veriler ve bilgiler tamamen gizli kalacaktır. Cevaplamayı uygun bulmadığınız sorular ve maddeler ile karşılaşılırsanız bu maddeleri ve soruları boş bırakabilirsiniz. Fakat yarıda bırakılmış veya çoğu sorunun atlandığı görüşmelerden elde edilecek verilerin kullanılmasının çalışmayı yetersiz kılacağı hususuna dayanarak, mümkün olduğunca soru atlamamanız büyük önem arz etmektedir. Söz konusu araştırma gönüllülük esasına dayandığından dilerseniz araştırmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Araştırmadan istediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Araştırmadan herhangi bir vakitte çekilmek veya baştan katılmamak size hiçbir şekilde yasal bir sorumluluk yüklemeyecektir.

Çalışmaya Katılım Onayı:

Aydınlatılmış Onam Formu'ndaki bütün açıklamaları okudum. Bana yukarıda konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı açıklama, adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı. Bu araştırmaya kendi isteğimle ve gönüllü olarak katılıyorum. Soruları cevaplamaktan vazgeçebileceğim hakkında bilgilendirildim. Bana anlatılan bu araştırmaya, yapılan görüşmelerde sorulan soruları yanıtlayarak, herhangi bir baskı ve zorlama olmaksızın, kendi rızamla katılmayı ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcının adı/soyadı:

Araştırmacının

İmza:

Adı/soyadı: Meltem Sağlam

İmza:

EK-2. Etik kurul kararı

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : 85434274-050.04.04 / 98525
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

26.12.2019

Sayın Meltem SAĞLAM

İlgi: 09/12/2019 tarihli başvurunuz.

“Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın” başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 23/12/2019 tarihli toplantısında alınan 15/442 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 23/12/2019
Toplantı Sayısı : 15
Karar Sayısı : 442

442- Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Meltem Sağlam**'ın "Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın" başlıklı tezi ile ilgili 09/12/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Meltem Sağlam**'ın "Bedenin Güzelleştirilmesi Baskısı ve Kadın" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIĞIDIR

ÖZET

Bu tez çalışmasında kadın bedenine yöneltilmiş güzellik baskısı ve bu baskının niteliği incelenmiştir. Tezimiz kadınların üzerinde gerçekten böyle bir baskı olduğunu, bu baskının da toplumsal, psikolojik, ekonomik, siyasi gibi farklı boyutları olduğunu öne sürmektedir. Beden sosyal anlamlarla yüklü toplumsal bir inşadır. Tarihsel süreç içerisinde eril bir anlayışla biçimlenmiş olan zihin/beden ikiliğinde, bedeni kadın temsil etmiştir. Bu yüzden kadın bedenine yüklenen sosyal anlamlar da çok daha fazladır. Böyle olunca, kadın bedenine yapılan müdahaleler de elbette çok daha fazla olacaktır. Güzellik baskısı da bu müdahalelerden biridir. Bu baskı belki doğrudan bir müdahale gibi görünmeyebilir fakat dolaylı yollardan kadınların etrafını kuşatmış durumdadır. İşte bu tez çalışması bu kuşatılmışlığı incelemiş, niteliğini, içeriğini ve işleme mekanizmalarını anlamaya çalışmıştır. Yapılan alanyazın taraması ve saha çalışmasında görülmüştür ki; kadınlar üzerinde böyle bir baskı vardır ve onları zorlayıcı bir sosyal fenomen olarak ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Beden, kadın, iktidar, güzellik, çirkinlik, güzellik baskısı

ABSTRACT

In this thesis, the pressure of beauty directed against the female body and the nature of this pressure have been examined. Our thesis suggests that there is really such a pressure on women, and this oppression has different dimensions such as social, psychological, economic and political. The body is a social construction loaded with social meanings. In the historical course, woman has represented the body, in the dichotomy of mind/body, which was shaped by a masculine understanding. Therefore, the social meanings attributed to the female body are much more than male body. As such, the interventions made on the female body will of course be much more. Beauty pressure is also one of these interventions. This pressure may not seem like a direct intervention at first sight but it has besieged the surroundings of women with the indirect ways. This thesis has examined this besiegement and tried to understand its nature, context and its processing mechanisms. It was seen in the literature review and field study that there is such pressure on women and it emerges as a compelling social phenomenon.

Keywords: Body, woman, authority, beauty, ugliness, beauty pressure